AIDAI

1950

NR. 2

TURINYS

Psl.

V. Čižiūnas — Tai, kas geriausiųjų gyvybėmis apmokama 49
Kazys Bradūnas — Knygos prologas (eil.) 52
Juozas Girnius — Tautinės moralės pagrindų beieškant 54
Albinas Marius Katiliškis — Užgavėnės 64
Ben. Rutkūnas — Dukrytės sapnas (eil.) 69
Vaclovas Biržiška — Kunigas Jurgis Ambraziejus 70
J. A. Pabrėža — Esu sau žmogelis, Apie pypkininką (eil.) 75
J. Aistis — Kultūrininkų likimas 78
Juozas Kėkštas — Ramybė man (eil.) 80
K. Pakštas — Keletas samprotavimų apie Lietuvos ribas 81
Pr. Padalskis — Tito ir Jungtinės valstybės 87

KŪRYBOS PASAULIS

LITERATŪRA

T. S. Eliot — Žmogus ir poetas 89
Lietuvių dramos teatras Chicagoje 90

MOKSLAS

Mc. — Smūgis vertybių filosofijai 91
Kodėl H. Bergsonas mirė žydu? 92

RELIGINIS GYVENIMAS

T. B. G. — Asumpcionistinis sąjūdis 92
Hagiografija kryžkelėje 93

VISUOMENINIS GYVENIMAS

Apie lietuvybės padėtį Amerikoje 94
V. G. — Lietuviškos radijo valandėlės Amerikoje 95
Pasikėsinimas prieš šeimos pagrindus 95
Lietuviai prie La Platos 96

ILIUSTRACIJOS

Vaclovas Ratas — Iliustracija pasakai (viršelių 1 pusl.)
V. K. Jonynas — Ornamentas 51
M. K. Čiurlionis — Viltis (pastelė) 57
J. Bakis — Pyktis (skulptūra) 63
V. Simankevičius — Vinjetė 66
Jurgio Ambraziejaus kapas (foto) 73
A. Kurauskas — Ornamentas 77
H. Žobokas — Kompozicija 79
Lietuvos ribų žemėlapis Nr. 2 83
T. Valius — Viršelių ir skyrių vinjetės

FEBRUARY, 1950

AIDAI - ECHOS, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.50, single copy 55c.; Foreign, $6.00

Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine February 7, 1950, under the Act of March 3, 1879

AIDAI
MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS
1950 METAI VASARIO MĖNUO Nr. 2

TAI, KAS GERIAUSIŲJŲ GYVYBĖMIS APMOKAMA

V. ČIŽIŪNAS

Tautų gyvenime kartojasi lygiai tie patys reiškiniai, kaip ir paskirų žmonių: yra gimimo, augimo, brendimo ir senatvės laikotarpiai. Žinome visą eilę senovės tautų, aukštai iškilusių civilizacijos ir kultūros pakopomis, tačiau vėliau praradusių savo individualybę istorinių perversmų sūkuriuose ir šiandien jau nebeegzistuojančių. Tuo dar netvirtinama, kad šitos tautos nebepalikusios savo kraujo, t. y. išnykusios ir fiziškai. Fizinė jų substancija (medžiaga) yra likusi, tik jau nebe tuo originaliu pavidalu, kurį atstovauja savita mąstysena, kalba, papročiai ir visas gyvenimo būdas. Tokiais atvejais tautos kūnas — milijonai fizinių asmenų — dažnai išlieka, bet jau nebe savitu veidu, nebe tuo dvasiniu turiniu, kuris tik vienas atstovauja tautos individualybei — jos kolektyvinio Aš pavidalui.

Galimas ir fizinis tautos sunykimas bei išnykimas, tačiau jis retai kada įvyksta be tolygio dvasinio sugniužimo. Žinome eilę senovės tautų, išnykusių po karo veiksmų ir pavergimo. Tautos žūdavo dėl didelių kraujo nuostolių ir asimiliacijos, kuri būdavo neišvengiama rasiniu ir kultūriniu atžvilgiu giminiškoms su pavergėjais tautoms ar kiltims. Pastaruoju atveju silpnai išplėtojusios savo kultūrinę individualybę giminės, netekdamos politinės nepriklausomybės, gana sparčiai asimiliuodavosi su pavergėjais ir prarasdavo savo etninę individualybę. Taip išnyko daugelis Mezopotamijos ir Mažosios Azijos tautų, k. a. sumerai, asyrai, lydai, frygai, trojėnai-dardanai ir kt. Toks senovės tautų nykimas išaiškinamas dar ir tuo faktu, kad jos, būdamos mažos ir politiškai silpnos, lengvai pakliūdavo karingų didžiųjų kaimynių tautų valdžion. Mat, ir senovės tautų istorijoje galime įžvelgti tą pačią, kaip ir dabartyje, politinę didžiųjų tautų tendenciją kurti didžiaerdves valstybes, kitaip sakant, tą patį imperializmą, tik kitais motyvais ir pagrindais vykdytą. Nihil novi sub sole!

Tačiau yra pasaulyje faktų, kurie liudija nepaprastą kai kurių tautų gajumą ir kultūrinį atsparumą. Žinome gilioje senovėje žydus išbuvus 70 metų Babelio (Babilono) nelaisvėje. Persų karaliui Kyrui nukariavus Babelio valstybę ir leidus žydams grįžti į tėvynę, šie vėl atgaivino senąsias tautines ir religines tradicijas, atstatydami Jeruzalę ir šventovę joje. Vėlesnė žydų tautos tragedija, Romos imperatoriui Titui antrą kartą išgriovus Jeruzalę ir išsklaidžius juos po visą tuolaikinę Romos imperiją, buvo ir dabar tebėra kartu ir tos tautos gajumo bei atsparumo triumfas. Devyniolika amžių išbuvusi žymiai plačiau, negu tik Romos imperijos ribose, nes jau beveik visame civilizuotame pasaulyje išsklaidyta, iškentėjusi daug persekiojimų dėl savo griežtai uždaro bendruomeninio gyvenimo, verslo, o dar labiau dėl kai kurių tautinio charakterio savybių, ši tauta tebėra gyva ir gana gausi savo kultūrinėje ir žymia dalimi fizinėje substancijoje. Tik antrojo pasaulinio karo katastrofa nepaprastai žiauriai sukrėtė Europos žydų būvį, pareikalaudama daugiau negu keturių milijonų jų gyvybių. Tai buvo sisteminio nacių teroro ir masinio naikinimo padarinys.

Ir vis dėlto išsklaidyta pasaulyje žydų tauta po devyniolikos šimtmečių klajonių, atkaklios kovos dėl tautinio būvio, skurdo ir nevilties, iškilimo ir smukimo momentų įvykdė politinį stebuklą: esame liudininkai atgimusios Izraelio valstybės, atstatytosios jau nebe vien politinėmis kombinacijomis ar pinigais, bet ir žydų tau-

tos geriausiųjų sūnų krauju. Dabar žydų pasaulinė diaspora turi tautinį židinį, iš kurio spinduliuos jai pirmoje eilėje tautinės kultūros, kaip tautinės gyvybės esmės, šviesa.

Lietuvių tauta baisioje nūdieninio pasaulio moralinėje krizėje neteko laisvės. Šiuo metu mūsų tauta gyvena patį sunkiausią savo būties momentą, kokio praeityje nėra turėjusi. Ji prarado laisvę ne tik pačiai rinktis sau tinkamą valdymosi formą, bet ir savarankiškai lemti savo jaunosioms kartoms ateitį protėvių užgyventame ir apgintame žemės plote. Tai yra pati žiauriausia iš visų pasėkų, nes esmiškai žalojanti pačius tautinės kultūros pagrindus — tautos tradicijas ir tautinį auklėjimą. Tačiau tautos laikysena nelaimės atvejais teikia mums paguodos ir vilties ateičiai. Visiškai be jokios kaltės dėl jos pašonėje vykusių karo baisybių ir dėl niekšiškų sąmokslų dėl jos likimo, lietuvių tauta itraukta į karo įvykių sūkurį. Ji visais sunkiausiais momentais, neturėdama teisėtosios atstovybės nė negalėdama laisvai išgirsti autoritetingų vadų žodžių, instinktyviai elgėsi taip, kad kuo mažiausiai padėtų okupantų karo mašinai ir kuo saugiausiai išlaikytų gyvas ir nesužalotas savo kultūrines institucijas, savo gyvenimo standartą, istorines aspiracijas, trumpai tariant — visomis išgalėmis saugojo ir gynė savąją sutelktinę individualybę.

Tauta, kurdama taikos sąlygose savo teisinę - socialinę santvarką, materialinę gerovę ir kultūrines institucijas, derina ir lygiuoja savo būvį su artimesnių ir tolimesnių tautų būviu, lenktyniuoja plačiausia prasme su kaimynėmis tautomis. Ūkiškai-socialinė ir kultūrinė tautos kūryba yra galima tik politinės nepriklausomybės sąlygose. Išimčių šioje žmogiškojo kolektyvinio gyvenimo srityje beveik nėra, išskyrus, gal būt, žydų tautos pavyzdį. Tačiau ir jis vainikuojamas sutelktinėmis žydų tautos pastangomis ne kokia kita, bet *valstybinio organizavimo* forma. Jaunos ir mažos tautos, naujai kuriančios ar atkuriančios nepriklausomą būtį, drauge laiko savo kultūrinį ir politinį egzaminą. Toki pat egzaminą šiandien laiko visa eilė Azijos, Malajų salyno ir net Afrikos tautų, įgyjančių ar atgaunančių nepriklausomybę po ilgų amžių gyvenimo svetimoje valioje ir galioje.

Tačiau koks sunkus kultūrinės ir politinės brandos egzaminas tenka laikyti toms tautoms, kurios pastarosios pasaulinio karo katastrofos metu *neteko* politinės nepriklausomybės, net elementariausios laisvės!?... Likimo ironija! Tos pačios priežastys ir įvykių padariniai kuria diametrališkai priešingas situacijas Azijos bei Afrikos žemynuose, negu senų tautinių kultūrų židinyje, politinių aistrų ir karo nuvargintoje Europoje. Žmonijos gyvenamoji moralinė krizė, nuvedusi tautas ir valstybes pavojingu istorinių paradoksų keliu, turės neišvengiamai baigtis nauju sukrėtimu, kuris arba panaikins tas priešingybes ir suteiks pavergtosioms tautoms laisvę, arba paskandins visą pasaulį vergijoje.

Lietuvių tauta taikos būvio kūrybinį egzaminą laikė dvidešimt metų, įrodydama nemenkus savo organizacinius gabumus, ryžtumą ir patvarą. Dabar lietuvių tautai, kaip ir visai eilei kitų Rytų Europos tautų, yra atėjusi bene pati sunkiausioji istorinių bandymų valanda. Lietuviams, kaip ir jų tiesioginiams kaimynams — latviams ir estams, ta likiminė istorijos valanda žymiai žiauresnė, negu kitoms po antrojo pasaulinio karo netekusioms laisvės ir nepriklausomybės tautoms. Jei visos Rytų Europos valstybės, būdamos raudonojo voro tinkle, jau tėra tik nepriklausomų valstybių šešėliai, tai lietuvių, latvių ir estų tautos prarado nepriklausomybę dar 1940-ais metais ir, būdamos visiškai įjungtos į politinę, ūkinę ir kultūrinę Tarybų Sąjungos sistemą, atsidūrė tiesioginiame tautinės individualybės praradimo arba ir visiško fizinio išnaikinimo pavojuje.

Kas sąmoningai sekė mūsų tautiečių laikyseną pirmosios bolševikų okupacijos ir vokiečių — nacių viešpatavimo metais, tas su džiaugsmu galėjo konstatuoti, kad 90% mūsų tautos narių mintys, kalbos ir veiksmai buvo jokių pagundų nepaveikti, ir kad tuo būdu tauta geriausiai apgynė savo dvasinę nepriklausomybę ir tinkamiausiai saugojo savo tautiškumą. Jaunuoliai, nesidavę prievarta išvežami svetur dirbti karo pramonėje ar kovoti frontuose už svetimus interesus, policininkai, stovėję pavojingiausiais vokiečių okupacijos 1942-1944 metais Lietuvos rytų sargyboje, mokytojai, dirbę tų pačių tėvynės pakraščių mokyklose, kunigai, ėję savo pareigas ten pat, naujose parapijose, ir šimtai bei tūkstančiai kitų kultūros, ūkio ir administracijos pareigūnų, — visi jie atliko šventą pareigą tautos interesų ir gyvybės sargyboje. Brangiausią auką tautos gyvybės aukuran sudėjo tie jos sūnūs ir dukros, kuriems vienokiose ar kitokiose pareigose bei aplinkybėse, kovojant dėl tautos teisės gyventi ir būti šeimininke savo žemėje, buvo per anksti nutrauktas gyvybės siūlas. Nenutrūkstama aukų ir asmeninio pasišventimo faktų grandinė lydi tautos gyvenimo eigą. Ji, ta grandinė, kuria lemtinguosius tautos būčiai įvykius, kuria ir sudaro dinaminį tautos istorijos turinį ir tuo turiniu mėgina veikti tariamai aklo likimo svarstykles. Gyventi ir savitą indėlį pasaulio kultūrai teikti pasiryžusiai tautai visais istoriniais laikais buvo ir dabar yra vienas pagrindinis būdas apginti savai individualybei: *aktinga kova visomis garbingomis priemonėmis iki kraujo bei gyvybės aukų imtinai.* Dabartinėje žmonijos politinėje santvarkoje ir moraliniame lygmenyje fizinė prievarta tebėra vis dar neišvengiama ir dažnai tampa sprendžiamąja priemone tautų ir valstybių santykiams tvarkyti. Mūsų laikais ir labiausiai demokratiškos, tuo pačiu ir labiausiai pacifistinės, tautos ir valstybės yra aplinkybių verčiamos ginkluotis ir rengtis karui, taigi kraštutiniam ir baisiausiam fizinės prievartos aktui.

Dabartinių titaniškų imtynių atvejais mažosios tautos daugiausia nukenčia, tuo labiau, kad nekaltai; tačiau jų kančios ir aukos nėra beprasmės. Žmonijos moralinė krizė, nors ir kaip ilgai trukdama, baigsis Gėrio laimėjimu, tačiau tam *laimėjimui reikalinga visų žmonijos pozityviųjų*, Tiesai ir Gėriui tarnauti pasiryžusių, jėgų mobilizacija. Toje mobilizacijoje didelis moralinis indėlis teikiamas tų tautų, kurios nenutrūkstamai kovoja už savo teisę gyventi ir turėti šios gražios ir turtingos planetos paviršiuje savo gyvybės bei kultūros židinį — savo tėvynę.

Lietuvių tauta, vos įžengusi į istorinę viešumą, buvo priversta be galo sunkiai kovoti dėl savo egzistencijos ir nepriklausomybės. Ta kova, tai pritildama, tai vėl įsiliepsnodama, truko ilgus šimtmečius iki pat mūsų dienų. Tačiau toji kova niekuomet nebuvo egojistinė — seniau valdovų ambicijoms ar imperializmui, vėliau tautos nacionalizmui tarnaujanti. Ar Grunvaldo - Tannenbergo nugalėtojai (1410 m.), ar Kirchholmo (Salaspilio — 1605 m.) kovotojai, ar 19 amžiaus sukilimų dalyviai, ar pilkieji kovos dėl lietuviškosios knygos didvyriai, ar pirmieji 1918 — 1919 metų savanoriai ir partizanai , vėliau Giedraičių - Širvintų - Radviliškio - Klaipėdos kovų kariai ir pagaliau šių dienų tautos laisvės kovotojai partizanai — visi jie gynė ir tebegina tą pačią lietuvių tautos gyvybę ir jos gimtosios erdvės teisę. Ta kova buvo visais laikais ir dabar skaisti savais, iš esmės humaniškais idealais ir niekuo žeminančiu kovotojų vardu nesutepta. *Pagerbdami tuos tūkstančius mirusių ir mirštančiųjų, kad milijonai tautos narių gyventų, daug padarysime tautai ir žmonijai, jei kiekvienas paskirai ir visi kartu gyvensime ir veiksime vertingai.* O vertingas gyvenimas yra tiktai tas, kuris yra turiningas žygiais ir darbais artimo, visos tautos, o per ją ir žmonijos gerovei. Tai yra tas pats postulatas, kurį kadaise Vincas Kudirka suformulavo eilėraštyje "Labora" žodžiais, taikomais priaugančiajai tautos kartai — jaunimui, įspėdamas dirbti artimo ir tautos gerovei ir nenueiti į kapą "be likusio ženklo, kad žmogumi buvęs".

Akivaizdoje fakto, kad tėvynėje likęs tautos branduolys, jos dauguma, kovoja dvigubą kovą už fizinės ir dvasinės tautos individualybės išlaikymą, tremties ir emigracijos lietuvius likimas įpareigoja taip pat dvigubai: išlaikyti bei stiprinti savo tautiškumą ir padėti kovojančiai tautai tėvynėje. Jei laisvajai pasaulinei lietuvių diasporai negresia fizinis išnaikinimas, kaip tautos daliai Lietuvoje, tai čia gresia kiti nemenki pavojai dvasinei lietuvių individualybei, kitaip sakant, jų pačių lietuvybei. Išsiblaškymas, ideologinis susiskaldymas ir partikuliarizmas, inertiškumas ir apsamanojimas, oportunizmas aplinkai ir naudai ir daugybė kitų pavojingų veiksnių skatina sąmoningus lietuvius stoti kovon su savo pačių charakterio ir visuomeninio gyvenimo negerovėmis.

Bet tai defensyvinė kova. Ji svarbi iš esmės tautos gyvybės apsaugai ir tuo, kad stiprina *tautiečius ofensyvinei kovai už tautos gyvybę ir* laisvę. Dinamiškoje nūdienės pasaulinės politikos raidoje ryškiai matome lemtingąjį konfliktą tarp dviejų pasaulio ūkinių ir politinių sistemų. Kova darosi kas kartą karštesnė, beatodairiškesnė. Šiandien ji vienokia, o rytoj ji gali *virsti net ginkluotu konfliktu. Kas nori apginti* tautos gyvybės ir jos dvasinio suverenumo principą, tas jau šiandien turi jungtis į ofensyvinį frontą antram didžiam įsipareigojimui — iškovoti savo tautai laisvę ir nepriklausomybę.

Jausti ir suprasti gilią dabarties žmonijos moralinę krizę, suvokti savo tautos kančios bei kovos prasmę ir išaiškinti ją kiekvienam eiliniam tautiečiui, įsirikiuoti ir kitus įrikiuoti į drausmingą kovos dėl tautos laisvės frontą yra mūsų nūdienės lietuviškosios inteligentijos uždavinys tremtyje ir emigracijoje. Dar daugiau: *tai yra jos moralinė pareiga kenčiančios ir kovojančios tautos atžvilgiu.*

KNYGOS PROLOGAS

KNYGA:
Broli, kaimyne, žmogau — augintini žemės molėtos,
Skliauto žvaigždėto sūnau, tremtini dienų laikinųjų,
Kur tik paimsi mane į baltas rankas ar pūslėtas,
Laimės trumpoj valandoj, ar skausmo sunkioj begalybėj,
Noriu tau būti sesuo, paskendusi meilės akyse,
Noriu tavojoj širdy sutirpti kaip sniegas prie žaizdro.

SKAITYTOJAS:
Nešk man ramybės, tylos po darbo tvankios kasdienybės —
Saulei sudie pasakyti noriu aš viską užmiršęs,
Troškuliu elnio išgersiu gilią šventadienio rimtį.
Kūdikio sapno šypsniu ant mano pailsusių rankų
Dangiškai man atsimerki, tark stebuklingąjį žodį . . .
Nešk man ramybės, tylos po darbo tvankios kasdienybės.

ŽEMĖ:
Auklėtas mano glėby, iš krūčių manųjų penėtas
Argi taip greit pavargai prieš plazdantį vakaro gaisrą,
Kylantį ant vandenų, ant girių miglotų viršūnių?
Gilūs šaltiniai gana — tik semki įkaitusiom saujom,
Duona šilta kaip širdis — tik laužki garuojančią riekę
Ir su stabmeldžio malda bučiuok mano šaltąją kaktą.

DANGUS:
Saugok lyg lobį dievų, sūnau, paveldėjimo žymę, —
Saulės pirma kibirkštim įdeginau ją tau krūtinėj.
Pirmgimio teisių neduok už kąsnį sprangios vakarienės.
Ištiestos rankos žvaigždėsna šiltą pavasario naktį,
Akys atmerktos plačiai, įsmigę į brėkštančią aušrą —
Tokį atrado tave tą pirmąjį rytmetį žemė.

LAIKAS:
Sielą karalių kilties įdiegiau kaip daigą pakrantėj
Šiaurės vėsiųjų versmių, pas dūburį Nemuno šaltą,
Paslaptį jai amžinybės perdaviau žodžiais užburtais.
Vieškely skausmo ir žygių tavo tauta qžuolinė
Šimtmečių dykumoje sekundžių įprasmino srovę.
Aini, būk vertas tėvų — duok valandai savąjį vardą.

DARBAS:
Žagrė ir kūjis ir vairas mano ranka palytėti
Tampa daiktai pašvęsti slaptam ir senam ritualui.
Aukuro karštas akmuo — visa tavo mindoma žemė.
Virpa aukos balandžiu kiekvienas raumens įtempimas.
O, kada mano kaitra, ant peleno tavo užgesus,
Dar mėlynai padūmuos, užbaigusi apeigą ilgą.

LAIMĖ:
Tavo tėvai paupy turėjo tik mažą trobelę
Ir pragyveno amželį giriomis ten užsisklendę.

KAZYS BRADŪNAS

O kaip dažnai juos lankiau, padangei ir upei žvaigždėjant.
Kodėl tavajam veide išdilo tėvų panašumas?
Gruzda piktąja ugnim sudužus akyse ramybė —
Duoki man ranką. Eime pėdų kūdikystės ieškoti.

SKAUSMAS:
Lyg begalinis lietus siurbiuosi į pamatus amžių.
Sotinu kraujo drėgme šaknis nemirtingos kūrybos.
Valosi mano gelmėse aitrios gyvenimo rūdys,
Valandos tyros nugrimsta metų ledinėn bedugnėn,
Kur viršum ošiančio tvano, debesį sunkų praplėšus,
Krinta vaivorykštės juosta kankinio žylančiai galvai.

KRAUJAS:
Mano karšta grandimi prikaltas esi prie laivo,
Prie nepalaužtos genties juodų ąžuolinių sienojų.
Jūra gyvybės tamsia pagoniškų žalčiu vingiuoju,
Protėvį, sesę ir brolį šaukdams kalba pamirštąja,
Ta, kuria rytą pirmykštį šnekino saulė mėnulį,
Ta, kuria brinkdamas grūdas kalba į drėgnąjį grumstą.

MEILĖ:
Aš amžinai alkana — o šaukštai jūs' rankų per sunkūs,
Amžinas čia troškulys — o juodžemio sultys per sūrios,
Žemė visa per ankšta sparnais angelų pamojuoti.
Ištrėmei, Tėve, mane drauge su žmogum į tą slėnį.
Giedant lakštutei nakčia, lig patekant žvaigždei aušrinei,
Būsiu jam vaizdas trapus ano nepamirštamo rojaus.

AUKA:
Dūmai ir liepsnos aukų užuovėjoj kyla į dangų,
Laša gyvybės lašais už tėviškę kritusių kraujas,
O viršum rutulio žemės neša įmirkusio medžio
Kryžių Palaimintasai. Ir žvilgsnyje Jo tavo siela,
Smilkalo grūdu pavirtus, plieskia kaip smilga sausoji —
Klaupkis į aslą vargų ir teisiojo veidu numirki.

SKAITYTOJAS:
Viešpatie, gaudžia varpai, žėruodama leidžiasi saulė.
Mano delnai pripilti šviesos stebuklingų žarijų,
Mano dvasia kupina nuo gyvenimo plausto.
O-o-o! Ū-ū-ū! Jie šaukia mane per laiko siūbuojančią upę,
Kur nei krantų, nei salų akiračiuose nesimato,
Kur tik pamėną skalauja vilnys giesmių vakarinių.

KNYGA:
O, kad svaigintų tave manoji aistra ir ramybė,
Ašen tavoji sesuo paskendusi meilės akyse,
Degančioj tavo širdy tirpstu tartum sniegas prie žaizdro.
Virpančias tavo rankas jaučiu ant išbalusių lapų,
Skubantį pulsą girdžiu raidėmis kaip liepsną prabėgant.
Kunigo lūpom kalbėk senolių maldingąjį žodį.

TAUTINĖS MORALĖS PAGRINDŲ BEIEŠKANT

Juozas Girnius

I. POLITINIS "REALIZMAS" IR TAUTINIS AKLUMAS

Penkeri jau metai, kaip Lietuvos kraštą siaubia bolševikinės okupacijos teroras. Nėra tai ilgas laiko tarpas, istoriniais laikmečiais matuojant. Bet vis dėlto nemanėme jį taip ilgai užtruksiantį. Vylėmės: negali gi kultūringasis pasaulis nematyti, kad nėra prasmės milijonus gyvybių aukoti, tik pakeičiant vieną tiraniją kita tokia pat! Užtat ir raminomės: nėra ko daug nerimauti. Dar metai, o blogiausiu atveju dveji, ir vėl viskas bus gerai, vėl išmuš laisvės valanda.

Bet, deja, slenka metai po metų, ir tuos laukiamuosius "metus kitus" tenka vis toliau nukeldinėti. Tiesa, pagaliau atsivėrė akys ir vakariniams sąjungininkams, kokį bičiulį buvo pasikvietę talkai. Bet — kas iš to? Per vėlai akys atsivėrė. Pravėrė tai akis ir mums, nors ir kita prasme. Neturėjome iliuzijų, ką savyje slepia bolševikinis imperializmas, nes jau buvome pergyvenę vieną jo okupaciją. Bet turėjome iliuziją, kad tai, ką jau buvome pergyvenę, turėjo nebūti likę paslaptimi nė kitiems. Tačiau pasirodė, kad asmeninės patirties negali atstoti nė puikiausia diplomatinė informacija: ką aiškiai numatė paprastas mūsų ūkininkas, nenumatė nė patys didžiųjų valstybių vadai. Šita tai prasme prasivėrė ir mūsų akys. Vienok nebūtume galėję pakeisti įvykių eigos, jei ir anksčiau būtume tai numatę.

Dar daugiau: turėjome praregėti ne tik didžiųjų valstybių aklumą, bet ir apskritai politinio idealizmo trapumą. Vaikiškai tikėjome, kad Atlanto Charta yra tikras žmonijai teisybės ir laisvės pažadas. Bet teko skaudžiai praregėti, jog ir šis pažadas tebuvo, jei ne tik žodinė deklaracija, vienos valandos svajonė. Ji buvo pasmerkta likti bergždžia jau pačią jos pasirašymo sekundę, užmerkiant akis prieš bolševikinio talkininko tiraniškumą tik dėl to, kad jis buvo anos valandos sąjungininkas. Ar bolševizmo tikrojo veido nepažinimas nebuvo greičiau ne naivi, o norima iliuzija? Prileiskime, kad iš pradžių pradėto žaismo su bolševizmu vidinis prieštaringumas (kurti demokratinę pasaulio santvarką, vienu jos kertinių akmenų padėjus atkaklią diktatūrą) nebuvo pastebėtas. Bet ar tas pats dviprasmiškas žaidimas nėra ir toliau tęsiamas? Reaguojama prieš bandymus geležinę uždangą nukelti toliau, į dar neužleistas sritis. Bet dėl to, kas dedasi anapus geležinės uždangos, atkakliai tylima. Kiek jau kartų mūsų politiniai organai kreipėsi į Jungtines Tautas ... Ir turime praregėti, kad machiavelinė išmintis lieka visų politikų, neišskiriant nė demokratinių, evangelija.

Ir tačiau: nežiūrint viso išsiblaivymo iš anų iliuzijų, mes laikomės taip pat, kaip anksčiau. Vis tesiraminame, kad visa ilgai netruks. Vis dar tebegaudome kiekvieną mus bent puse lūpos užsimenantį X. ar Y. pasisakymą. Prisirenka tokių pasisakymų per laiką — tai ir jaučiamės arčiau savo vilčių išsipildymo. O kai pagaliau ir mūsų diplomatai patvirtina "laikas veikia mūsų naudai", tai ir visai nusiraminame. Bet iš tiesų nėra nieko dviprasmiškesnio, kaip šis "laiko mūsų naudai veikimas". Tuo pačiu laiku, kuris "veikia mūsų naudai", mes jau išsisklaidėme iš DP stovyklų į visus pasviečius. Nėra abejonės, kad iš Vokietijos būtume visi grįžę į namus. Bet iš tų pasviečių tegrįš tėvynėn, jei laisvės valanda ir netrukus išmuštų, tik tam tikra dalis. Bergždžia spėlioti procentą, bet kiekvienu atveju aišku, kad nebevisi. Dar būtų nieko, jei tai visa būtų. Bet tuo pačiu laiku, kuris "veikia mūsų naudai", vien tik pačioje tėvų žemėje žuvo dešimtys tūkstančių geriausių jėgų. O tie šimtai tūkstančių, kuriuos genocidinis režimas pasmerkė į kacetus sibirinėse srityse? Kiek iš jų sugrįš? Ar atperka visas šias aukas, kurių dabartis reikalauja, tie keli mums palankesni diplomatiniai balsai? Aš nedrįsčiau atsakyti: taip. Bet tasai, kuriam duodu *"politinio realisto"* vardą, praleidęs šiuos nepatogius klausimus negirdomis, ir toliau raminsis: taip ilgai trukti negali — daugiausia: metus kitus — ir politinė konsteliacija pasikeis: tik budėkime to palankaus meto laukdami, vis savo reikalą primindami, neleisdami jam būti užmirštam.

Štai šitokią mūsų laikyseną ir pavadinu politiniu "realizmu". Pripažįstu, kad visa, ką jis skelbia, yra tiesa: ir kad ateis palankus tarptautinis momentas Lietuvai išlaisvinti, ir kad mes turime to momento laukdami budėti, ir kad vis turime pasauliui savo bylą priminti. Bet nežiūrint šio pripažinimo, toksai politinis "realizmas" savo pagrinde tautiniu atžvilgiu yra savižudiškai pavojingas, nes jis, mano išmanymu, tik užslepia tikrovę nuo mūsų akių ir tik nukreipia mus nuo konkrečių pareigų. Užtat jo atveju realizmo žodį ir imu į kabutes.

Užslepia šis politinis "realizmas" nuo mūsų akių tikrovę ta prasme, kad jis visą mūsų dėmesį nukreipia tik į valstybinės nepriklausomybės netekimą, lyg tik tai jau būtų visa blogybė. Nė-

ra kalbos, kad netekimas savos valstybės yra skaudus mūsų tautai smūgis: pripildo jis mus visus neišsakomu skausmu. Bet *pro nepriklausomybės netekimo skausmą (koks didelis jis būtų) turime neužmiršti, kad drauge mums yra iškilęs dar didesnis pavojus — pačios tautos žūtis.* Klausimas šiandien eina nebe tik apie politinę laisvę, bet ir apie pačią tautinę gyvybę. Ne tik valstybė žlugusi, bet ir pati tauta žūsta. Tuos, kurie liko tėvų žemėje, naikina svetimos rankos fizinis teroras. Tiems, kurie išsisklaidėme po pasviečius, gresia dvasinės savižudybės pagunda (šituo vardu vadinu nutautėjimo grėsmę). Nors ir skirtingu keliu, bet savo tautai lygiai žūstame ir vieni ir antri. Užtat tikrovė mums ir iškyla rūsčiu klausimu: ar nesame galo pradžia, ar nesame jau pirmieji, tegu dar ir nepaskutinieji, lietuvybės kovos mohikanai? Ir šito tikrovės klausimo akivaizdoje mūsų padėtis, nežiūrint viso "laiko mūsų naudai veikimo", yra daug tamsesnė, negu ji atrodo tam politiniam "realistui", kuris prieš akis teturi valstybės netekimą.

Iš anksto žinau tokiu savo žvilgiu į dabartinę mūsų padėtį susilauksiąs patarimų (jais kaip tik ir prabils tai, ką aš šiame straipsnyje vadinu politiniu "realizmu") nežiūrėti taip tamsiai į mūsų ateitį: nėra mūsų padėtis tokia beviltiška, ir nėra prasmės taip dramatiškai klausimo kelti. Suprantu, į visa žiūrint tik politiniu valstybės žvilgiu, mūsų padėtis nėra beviltiška: visada yra vilties, kad laukiamasai momentas, palankus Lietuvai atstatyti, anksčiau ar vėliau ateis. Nieko nėra pasaulyje amžino. Griuvo visos imperijos — grius ir bolševikinė imperija. Ir už tat teorinė valstybės atstatymo galimybė visada lieka: galima prarasti nepriklausomybę, ir galima ją vėl atstatyti. Bet, deja, ši teorinė valstybės atstatymo galimybė yra surišta su viena sąlyga — pačios tautos išlikimu. Nėra abejonės, kartoju, dėl ano palankaus momento atėjimo. Bet yra klausimas: ar bebūsime mes patys ligi šio momento išlikę? Tiesa, kad valstybės žlunga ir vėl atsistato. Todėl politikai ir gali didžiuotis, kad neviltis jų negali paliesti. Bet lygiai yra tiesa, kad *tautos miršta tik vieną kartą, nes jos yra gyvi organizmai, o ne tik juridinės organizacijos. Sugriautą juridinę organizaciją galima ir vėl atstatyti. Bet mirusios tautos jau niekas nebeprikels: jei tauta miršta, ji miršta visam laikui, visai istorinei amžinybei.* Užtat ir turime atvirai pripažinti: mūsų tautinė padėtis iš tiesų yra tragiška, nes tai, kas šiandien pastatyta klausimo ženklan, yra nemažiau, kaip pati tautos ateitis. Užmerkti prieš tai akis — tai būti panašiam ligoniui, kuris, susirūpinęs savo liga, nemato, kad jo kambarį baigia gaisro ugnis užlieti.

Nebūtų betgi prasmės specialiai kelti šios mūsų gyvenimo apraiškos, kurią pavadinau politiniu "realizmu", jei dalykas eitų tik apie tai, kaip žiūrėti į mūsų dabartį. Būtų galima tai pavadinti tik jausminio temperamento ar skonio dalyku. Bet, deja, aną politinio "realizmo" žvilgį seka ir tam tikra praktiška laikysena, kuri, mano išmanymu, tik nukreipia mus nuo konkrečių pareigų. Ir būtent, iš politinio "realizmo" nuosekliai plaukia ši praktinė išvada: kadangi visa netrukus palankiai susitvarkys, tai ir nėra ko savęs dramatizuoti nutautėjimo grėsme — pakanka rūpintis politiniu Lietuvos klausimo judinimu.

Tai visiška tiesa: turime rūpintis politine Lietuvos išlaisvinimo akcija. Bet kas gi faktiškai gali ja rūpintis? Tai, ką vadiname Lietuvos išlaisvinimo akcija, faktiškai yra diplomatinė bei propagandinė akcija. Ir užtat praktiškai ją ir gali vykdyti tik tie, kurie jai specialiai pašaukti, būtent, politikai, diplomatai ir žurnalistai. O visi kiti tegalime šioje akcijoje tik netiesioginiu keliu dalyvauti, konkrečiai tariant, visų pirma suorganizuodami šiai akcijai reikalingus finansinius resursus.

Bet ar tai jau visa? Ar jau to ir pakanka? Negaliu šio klausimo kitaip atsakyti: manyti, kad šituo jau išsemiame visas savo pareigas tautai būtų nesusipratimas, kurį tektų skaudžiai apmokėti. Pirma, tauta yra daugiau, negu valstybė, ir užtat atlikti savo pareigas valstybei dar nėra tuo pačiu atlikti savo pareigas ir tautai. Valstybė tėra tik vienas tautos momentas, ir užtat pilietinės pareigos tėra tik vienas tautinių pareigų momentas. O antra: tasai, kuris jau manosi kovojąs tautinę kovą tik bendruomeninio mokesčio sumokėjimu ar auka Laisvės Fondui, iš tiesų praktiškai nieko neveikia, o tik laukia, kol kova bus laimėta. Užtat anas politinis "realizmas" ir išvirsta gyvenime *tik pasyviu attentizmu (laukimu).* Tai visai nuoseklu: kas teturi prieš akis tik politinį valstybės praradimą, tam nesant pačiam politiku, ir nelieka nieko kito, kaip tik laukti — domėtis politinės mūsų bylos eiga, prognozuoti ateities galimybes, pakilti sava nuotaika kuriam nors šviesesniam pragiedruliui pasirodžius ar laikinai vėl susirūpinti lauktajam momentui ateitin nusitęsus . . .

Nėra tai visa bloga. Bet nėra tai nė gera. O gilus moralinis principas skelbia: blogis yra gėrio trūkumas. Kitais žodžiais: nedaryti nieko gero — tuo pačiu tarnauti jau blogam. Tai reiškia: ir tai, kas abstrakčiai imant, nėra nieko blogo, virsta blogio versme, kai jis uždengia tai, kas iš tiesų yra savyje gero. Konkrečiu pavyzdžiu: nėra nieko blogo mokiniui pasportuoti, bet virsta šis "nieko blogo" tikru nusikaltimu, jei jis nukreipia mokinio dėmesį nuo to, kas yra pirmoji jo pareiga, būtent mokslas. Panašiai yra ir šiuo politinio attentizmo atveju. Nėra "nieko blogo" laukti mūsų valstybės atstatymo. Bet šis "nieko blogo" virsta tikra blogybe, kai šiuo laukimu nukreipiamas dėmesys nuo to pavojaus, kuris tyko pačius laukančiuosius. Turiu mintyje nutautėjimo pavojų.

Sakiau pirma: pažinsite politinį "realistą" iš to, kad jam visada laukiamasai tarptautinės konjunktūros momentas atrodys nebetolimas, kad jam visada laikas veiks tik mūsų naudai, kad jam mūsų padėtis niekada nepasirodys tragiška. Galiu dabar šią charakteristiką papildyti: niekada jis nematys pavojaus nė tautiniu atveju. Žinoma, negalės ir jis nepripažinti, kad nutautėjimas mūsų senąją išeiviją skaudžiai palietė. Bet kad tas pats pavojus jau grėstų ir naujiesiems tremtiniams, jis nenorės sutikti. Geriausiu atveju jis sutiks, kad šis pavojus galės iškilti jau antrajai kartai.

Ir tačiau nėra pavojingesnės iliuzijos, kaip ši. Nutautėjimo grėsmė iškyla iš pat pradžios. Jei to paprastai nepastebime, tai tik kaip tik dėl to, kad ji iškyla ne staigiai, o pamaži ir tuo pačiu nejaučiamai. Kaip savame krašte mus nejaučiamai supa sava tautinė dvasia, taip svetimame krašte mus iš karto nejaučiamai pagauna svetima dvasia. Tiesa, iš pradžių jaučiame jai tarsi pasipriešinimą. Bet nejučiomis ji prasiskverbia ir pro patį šį pasipriešinimą. (Ar nesame pastebėję, kaip tie patys mūsų bičiuliai, su kuriais drauge nešėme DP gyvenimo naštą, bet kurie spėjo už mus pora metų anksčiau atvažiuoti, jau "gudriau" į gyvenimą žiūri? Negirdėjau nė iš senesniųjų ateivių kategoriškai sau reikalaujant spaudos tik anglų kalba. Bet kai kurie naujųjų tremtinių jau iš anksto šį reikalavimą patenkina.) Todėl ir tenka įspėti: *nekils nutautėjimo pavojus tik kažkada vėliau, ateityje, nes iš tiesu jis yra iškilęs jau iš pat pradžios.* Ir įteigināti save nutautėjimo pavojaus naujiesiems tremtiniams neaktualybe yra lygu iš anksto migdyti mūsų tautinį budrumą. Iškyla jis iš pat pradžios ir iškyla visiems lygiai: tiek platiesiems liaudies sluogsniams, tiek inteligentams. Nesudaro išimties nė politiniai "realistai"!

Konkreti išvada, kuri nuosekliai plaukia iš šio užsimerkimo prieš nutautėjimo grėsmę, tai — kultūrinės veiklos didesnis ar mažesnis nuvertinimas: kultūra Lietuvos neišlaisvins! Tai ne tik nuoseklu, bet ir teisu: politinėje išlaisvinimo akcijoje mūsų kultūra neturi jokios lemiamos reikšmės. Ne dėl to praradome valstybę, kad nebūtume buvę pakankamai kultūringi. Ne dėl to ją ir atgausime, kad pasidarytume labiau kultūringi. Kultūra pati savyje taip pat bejėgė, kaip ir dvasia. Tose jėgos grumtynėse, kokiomis yra politika, kultūra nieko nereiškia. Nulems jas ir mūsų atveju tik tasai didžiųjų valstybių žaismas, kurio objektu tapome.

Visa tai neginčytinai teisinga: politinėje akcijoje kultūrai lemiamo vaidmens netenka. Bet užtat — čia ir slypi politinio "realizmo" žemažiūrystė — *kultūrai tenka pats pagrindinis vaidmuo tautinėje akcijoje, nukreiptoje nebe tiesiog į valstybės išlaisvinimą, o pačios tautinės gyvybės išsaugojimą.* Kaip anksčiau akcentavavome: galime viltis greitu laisvės valandos išmušimu, bet vis dėlto negalime nė vienas ateities prežvelgti. Tikimės — už metų. Bet gali metai prailgti ir ištisais dešimtmečiais. Užtat ir tenka ne tik "vis judinti mūsų politinę bylą", bet ir aktyviai rūpintis, kad ligi to laiko nebūtume nejučiomis pasidarę abejingi ne tik valstybei, bet ir pačiai tautai. Šita prasme politinio "realizmo" laikysena ir yra savižudiškai pavojinga: *nuo abejingumo savai kultūrai per nutautėjimo grėsmės neįvertinimą ji nuosekliai turės vieną dieną nueiti ir ligi tautinio abejingumo apskritai.*

Jeigu iš pradžių šis politinio "realizmo" abejingumas mūsų tautinei kultūrai visu radikalumu dar ir nepasireiškia, tai vis dėlto ir šiandien jis nelemtai mūsų tautinę kultūrą nuvertina tik į propagandos priemonę. Pripažįstama, kad nors apskritai kultūra ir nieko nelemia pačioje politikoje, vis dėlto ji gali būti netiesiog panaudota, ir būtent, kaip propagandos priemonė. Teisingas ir kultūrai propagandinio vaidmens pripažinimas, ir pagaliau pats reikalavimas, kad į bendrąją kovą dėl mūsų nepriklausomos valstybės įsijungtų ir mūsų kultūra. Bet yra visiškai kitas (ir nebeteisingas) dalykas tik tiek mūsų kultūrinę kūrybą ir skatinti, kiek ji gali būti paversta propaganda (kokiu vardu šią propagandą vadintume — politine, valstybine ar pagaliau tautine). Yra politikai nukalę net tokį terminą, kad visi kultūrininkai privalo būti savo tautos ambasadoriais kitų akyse. Bet tenka reikšti baimės, kad šis reikalavimas neišvirstų pagaliau į klouniską nusiteikimą visa daryti tik dėl kitų akių, atseit vaidinti. O svarbiausia yra tai, kad toksai kultūrinės kūrybos skatinimas tik pagal jos propagandinį panaudojamumą išvirsta tikrovėje į kai kurių kultūros sričių praktinį ignoravimą. Nevisi gi kultūriniai laimėjimai gali būti lygiai propagandiškai "įdomūs". Labiausiai, žinoma, propagandiškai panaudojami tie kultūros laimėjimai, kuriuos betarpiškai gali ir kiekvienas užsienietis prieiti: choro ansamblis ar meno monografija (ar paroda). Dėl to čia, palyginti, daugiau dėmesio ir kreipta. Bet, sakysime, į savą mokslinę ar filosofinę kūrybą nebuvo iš viso kreipta dėmesio. Nedomino tai politikų, taikinosi į juos ir kiti; ir nors apskritai knygų tvanus prileidome, bet mokslinė bei filosofinė knyga šiame tvane vietos nerado. Lietuviškos knygos nepakiši gi svetimtaučiui pasiskaityti: kam tad jos ir reikia?!

Bet ir ši išvada yra visai nuoseklioje politinio "realizmo linijoje. Kam gi mokslinė knyga reikalinga? Dailiosios literatūros knyga nors be vertimo taip pat užsieniečiui nepakišama, turi prasmės bent liaudies tautinius jausmus gaivinti. Bet inteligentija — argi dar reikia ir jai mokslinės ar filosofinės knygos tautiškai gaivinti? Sau pavojaus "realistiškieji" politikai niekada nemato!

Ir vis dėlto, nežiūrint viso, nuo nutautėjimo grėsmės nėra laisva nė inteligentija. *Inteligentijos santykis su tautiniu atsparumu kaip tik yra*

M. K. ČIURLIONIS

VILTIS

dviprasmiškas. Viena prasme inteligentas gali parodyti daugiau tautinio atsparumo, nes jo tautiškumas yra sąmoningesnis. Bet antra prasme inteligentas gali dar greičiau tautiškai palūžti, nes jam lengviau prisitaikyti ir prie naujos aplinkos. Tai vienas dalykas: inteligentija lygiai gali parodyti ir daugiau, ir mažiau tautinio atsparumo. O antra, ir pats inteligentiškumas nėra kartą visam laikui laimėtas dalykas. Neatimami lieka tik diplomai, laipsniai bei titulai. O pats inteligentiškumas gali ir išblėsti, sunykstant tam gyvam dvasiniam interesui, kuriuo jis vienu išlaikomas. Bet šitam gyvam dvasiniam interesui inteligentijoje išlaikyti nepakaks tik tų kultūrinių priemonių, kurias propagandiniais sumetimais pateisina ir politinis "realizmas". Gali liaudies dainų ar šokių, chorų ansamblių ar tautinių šokių būrelių pakakti tik liaudžiai. Prasmingi jie yra ir inteligentijai. Bet jų vienų inteligentijai negali pakakti. Savo gyvam dvasiniam interesui išlaikyti inteligentas privalo išlikti atviras ir mūsų mokslinei bei filosofinei kūrybai. Ir užtat, *kada politinis "realizmas" mūsų mokslą bei filosofiją telaiko tremties metui nebereikalinga prabanga, iš tiesų jis iš anksto jau mūsų inteligentiją nukreipia nutautėjimo kelian.* O prarasdami tautai inteligentiją, prarasime ir pačią tautą. Kaip pačios inteligentijos nutautėjimas ateina su jos dvasiniu sunykimu, su jos dvasiniu suproletarėjimu, taip plačiųjų sluogsnių nutautėjimas ateina su savo inteligentijos netekimu. Gali tauta be savos inteligentijos vegetuoti (tik) savame krašte. Bet svetimame krašte be savos tautinės inteligentijos liaudies tautinis atsparumas neišvengiamai turi palūžti su pačia pirmąja karta.

Štai kodėl ši apraiška, kurią vadinu šiame straipsnyje politiniu "realizmu", ir yra verta viešai iškelti, kad galėtų ji būti lengviau sunaikinta. Tai, kas iš pradžių atrodo tik dargi girtinu optimizmu bei "nervų nepametimu", iš tiesų turėjo išaiškėti tokiu nelemtu nesusipratimu, kuris ir gerą valią nukreipia prieš ją pačią — tai, kas yra gero, išverčia į blogą, ir tuo būdu į mūsų laisvės kovą įneša vidini prieštaravimą, gresiantį jai skaudžia nesėkme. Geras ir teisingas dalykas budėti dėl mūsų valstybės politinio išlaisvinimo. Bet šis *politinis budrumas išvirsta tautiniu nebudrumu, kai nukreipimas dėmesio į politinę kovą virsta nebekreipimu (ar permažu kreipimu) dėmesio į tautinę kovą.* O virsta vienašališkas politinės kovos akcentavimas tautinės kovos palikimu kiekvienu atveju, kai kultūrinė veikla nuvertinama tik i nebereikalingą prabangą — nesvarbu, kad šis kultūros nuvertinimas ne teoriškai skelbiamas, o praktiškai vykdomas; nesvarbu, kad ginamasi ne apskritai kultūrą nuvertinant, o tik kai kurias (ir būtent, mažiau propagandai panaudojamas) jos sritis "atidedant" vėlesniam laikui. *Galioja ši išvada, kad kultūrinės veiklos nuvertinimas tuo pačiu yra tautinės kovos palikimas, dėl to, kad nėra kitos versmės tautinei gyvybei, kaip viena — tautinė kultūra.* Ir šita prasme tasai politinis budrumas, kurį skelbia politinis "realizmas", mano išmanymu, tėra tautinis aklumas, iš anksto mus paraližuojąs tautinei kovai, kuri yra visos mūsų laisvės kovos pagrindas.

Rodosi, nebūtų nieku būdu galima pasidaryti iš mano aukščiau išdėstyto nusistatymo išvadą, jog šiuo straipsniu taikau į politikus apskritai ar dargi specialiai į vadovaujančiuosius mūsų politinių organų žmones. Bet kad kas, nors ir nepagrįstai, tokios išvados nepasidarytų, specialiai pastebiu: netaikau šio straipsnio nei apskritai į politikus, nei į vieną ar kitą mūsų politinių organų. Ir bet koks mano minties išsiaiškinimas politinės kovos už Lietuvos išlaisvinimą paneigimu būtų grubus nesusipratimas (ar demagoginis nenoras dalyką suprasti autoriaus prasme). Nebuvo mano mintyje niekada suabejojimo politinės akcijos prasmingumu. Visa reali politinė akcija (tiek diplomatinė, tiek propagandinė) yra būtina ir tuo pačiu prasminga. Nėra apie tai nė ko kalbėti: jaučiuosi priverstas tai pastebėti tik dėl to, kad nebūčiau be reikalo kurio nors taip absurdiškai suprastas.

Tai prieš ką gi kreipiuosi ir į ką taikau, jei neturiu mintyje politikų? Prieš nieką nesikreipiu ir į nieką netaikau, nes kreipiuosi prieš visus ir taikau į visus. Galimas dalykas, kad tokio nuoseklaus politinio "realizmo" su visomis iš jo plaukiančiomis išvadomis šimtaprocentiškai nė vienas neatstovauname: perdaug dar visuose mumyse gyva tėvynės palikimo žaizda, kad anos nuoseklios išvados būtų galėjusios šiandien pat pasireikšti. Bet iš antros pusės lygiai neginčijama, kad šio politinio "realizmo" tendencija visuose mumyse daugiau ar mažiau gyvai reiškiasi. Ir nieko nuostabaus: nepriklausomybės netekimo skausmas yra toks didelis, kad pro jį nebematome (ar per mažai tematome) ir tą naują dar didesnį pavojų — praradus valstybę, prarasti ir tautą (ar bent mus savo tautai). Tai visų politinių emigrantų (tai ir yra mūsų tikrasis vardas) pirmoji laikysena: laukti — tikėti, kad visa greitai pasikeis; tesiimti, kas atrodo šiandien reikalinga; visa kita atidėti geresniam laikui, grįžus į namus. O tai, kas atrodo šiandien reikalinga, yra ne kas kita, kaip politika. Ir atvirkščiai: tai, kas atrodo galima vėliau atidėti, yra ne kas kita, kaip kultūra. Bet kai diena iš dienos lauktas laimingos valandos išmušimas užtrunka, iš karto krintama į nebenugalimą nevilti, ir nebesiryžtama jau niekam: nei politikai, nei kultūrai. Nebuvo ruošiamasi ilgai kovai, ir užtat kapituliuojama su pirmu praregėjimu, kad kovai galo dar nematyti. Tai ir yra pagrindinė priežastis, kodėl *ir politiniai emigrantai nutautėja beveik (beveik ar gal net lygiai) taip sparčiai, kaip ir paprasti emigrantai,* palikę tėvų žemę ir iš anksto pasirinkę tėvynę tą kraštą, kuriame baltesnė duona ir minkštesnė lova.

Už tat ir ta apraiška, kuriai daviau politinio "realizmo" vardą, yra ne kas kita, kaip *tipiškas politinių emigrantų psichozas.* Ir kada keliu balsą

prieš politinį "realizmą", tai iš tiesų pasisakau ne prieš politikus ar apskritai politinę akciją, o tik prieš tą psichoziškai nerealią nuotaiką, kuri pagauna visus politinius emigrantus. Iš pradžių šis "visa greit susitvarkymo" psichozas iš tiesų gaivina: tikėdamiesi visa greitai susitvarkysiant ir bijodami nepateisinti savo ankstesnių pozicijų, žmonės šoka "veikti" ir "organizuotis". Todėl ir matome, kaip iš pradžių politiniai emigrantai laikosi visiškai taip, lyg jie dar tebeturėtų po kojomis savosios tėvynės žemę. Nors visos partijos nebetenka prasmės, bet laikomasi jų visu sektantišku fanatizmu. Nors vienas dalykas tebūtų reikalingas — tautinė vienybė, bet atkakliai draskomasi savo tarpe dėl "pirmosios vietos". Nors tektų visų pirma rūpintis tuo, ko reikalauja dabartis, bet uoliau kuriami planai ateičiai. Todėl ir užsukamas milžiniškas organizacinis aparatas: organizuojami kabinetai, komitetai, centrai; šaukiami kongresai, suvažiavimai, posėdžiai; leidžiami atsišaukimai, lapeliai, laikraštėliai. Ir tačiau: tuščiai paleista organizacinė mašina negali ilgai suktis: noromis nenoromis turi būti vieną dieną pastebėtas visas jos beprasmiškumas. O kokia gi prasmė sukti visą tą partinės akcijos organizacinį aparatą, kuris savo prasmę turi tik valstybės rėmuose?! Visa tai tėra oro pilių kūrimas, o ne tikrovės organizavimas. Užtat ir nenuostabu, kad pirmasai karštligiškas organizavimosi entuziazmas netrukus atslūgsta, ir pamaži, bet vis labiau ima visą politinių emigrantų gyvenimą siaubti ir kaustyti beviltiško abejingumo paralyžius: viskas greit nesusitvarkė! Kaip pirma sakiau: *nebuvo ruošiamasi ilgai kovai, todėl ir kapituliuojama iš anksto.* Užtat tasai tipiškas politinių emigrantų psichozas, kuris greito visų dalykų susitvarkymo vardan visą dėmesį nukreipia tik į politinę akciją, mano akyse yra panašus alkoholiniam narkozui: iš pradžių jis žmones aistrina ir jaudina, bet iš tiesų jau pačiame šiame aistrinime bei jaudinime slepia pirmąsias tautinio paralyžiaus užuomazgas. Ta ir yra šio mano pasisakymo pagrindinė tezė: *nukreipti tremtyje visą dėmesį tik į politinę akciją yra lygu iš anksto pasmerkti save nutautėjimui. Ne politika, o kultūra yra neišsenkama tautinės gyvybės versmė, nes ir politinė akcija tol gali interesuoti, kol gyvas tautinis interesas. Bet viena tik politine akcija tautinės gyvybės neišlaikysi.*

II. ILIUZINIS OPTIMIZMAS AR TAUTINIS IDEALIZMAS?

Iš anksto jaučiu, kad manasai pasisakymas gresia būti ne tik deramai nesuprastas, bet ir priešiškai sutiktas. Nesistebėsiu, jei manasai spėjimas ir pasiteisins. Pats žinau, kad pastatau į klausimo ženklą tai, kas "visiems" atrodo "savaime suprantama". O nėra nieko nedėkingesnio, kaip paliesti vadinamosios "savaime suprantamybės" bastijoną. Įdomi skaitytojo psichologija: kada jis imasi skaityti, iš vienos pusės jis ieško išgirsti tai, kas būtų nauja (antraip iš viso nėra prasmės kito nuomone domėtis), bet iš antros pusės visa tai, kas nesutinka su jo nuomone, savaime atrodo netiesa. Išeina taip, lyg kiekvienas skaitytojas iš savo autoriaus nelauktų nieko kito, kaip jo pačio nuomonės patvirtinimo. Galima tai suprasti: kiekvienas manosi jau esąs tiesoje, ir už tat kiekvieną šios "savos" tiesos klausimo ženklan pastatymą sutinka priešiškai. Ir vis dėlto tiesos ieškojimo istorija yra vienas ištisas "savaime suprantamybių" atakavimas, nes nėra puikesnio pavėsio klestėti nesusipratimams, kaip ta užuovėja, kurią teikia "savaime suprantamybės" autoritetas. Nekitokia man atrodo ir ta "savaime suprantamybė", kad reikia rūpintis politine Lietuvos išlaisvinimo akcija. Iš vienos pusės ji išreiškia kategorinę mūsų momento tautinę pareigą savosios žemės palikimo kaltę išpirkti bent tuo, kuo galime. Bet iš antros pusės ji išvirsta ir tuo emigrantiniu psichozu, kuris mus nukreipia į tą kelią, kuriame mūsų laukia savęs pačių savajai tautai praradimas. Dėl to ir keliu reikalą suprasti mūsų uždavinius teisingoje perspektyvoje, kad, gero tenorėdami, nepasidarytume blogio tarnais, kad kova už gyvybę nevirstų žengimu mirtin.

Nors ir žinau negalėsiąs visų nei patenkinti, nei įtikinti, vis dėlto norėčiau būti bent teisingai suprastas. Užtat ir noriu jau iš anksto atsakyti į tuos priekaištus, kurių laukiu. Nemanau, žinoma, kad susilauksiu viešos reakcijos. Labai dažnai ji lieka mūsuose nevieša. Žinau tai jau ir iš savo patirties: kada bandžiau keliomis apybrėžomis duoti lietuvio charakterio vaizdą, nesusilaukiau nė vieno viešo diskusinio žodžio, o tik keleto asmeninių laiškų, kuriame vienas anominis mano korespondentas įspėjo "blogiu dvelkiančia mūza nevesti tautos į savižudybę". Užtat, kad pasiekčiau ir tuos, kuriems sudaryčiau panašų įspūdį ir šiuo pasisakymu, noriu iš anksto atspėti jų priekaištus.

Tikiuosi dvejopos reakcijos (nebūtinai iš dviejų šonų, nes gali ji ateiti ir iš tų pačių lūpų): tikiuosi iš vienos pusės *suraminamas*, kad be reikalo veržiuosi į atviras duris, ir esu pasiryžęs iš antros pusės *sudraudimui*, kam kasuosi po tautinės moralės pagrindais.

Laukiu tokio suraminimo: — Tas visa tiesa, ką čia dėstėte. Bet tai nieko naujo. Kas gi to nežino? Be reikalo užtat atakuojate atviras duris. Patys pripažįstate, kad reikia rūpintis politika. Rūpinamės ja be jokių paraginimų, nes jau nuo pačios pirmos dienos. Plėšotės įtikinėdamas, kad vienos politikos nepakanka. Bet kas ir tai neigia? Niekas niekam nedraudžia ir kultūra domėtis. Domimės ir mes. Užtat ir visas šis įrodinėjimas tiek pat mažai reikalingas, kaip dieną įrodinėjimas, jog vis dėlto saulė šviečia.

Turiu atsakyti: būčiau laimingas, jei iš tiesų būčiau be reikalo veržęsis pro atviras duris. Džiaugčiausi, jei galėtų man būti parodyta: štai saulė — mūsų didieji kultūriniai laimėjimai. Tiesa, negalima nuneigti, kad turime ir tremties

metu sukurtų kultūrinių vertybių. Kas laikosi principo "geriau šis tas, negu nieko", gali būti jomis ir visiškai patenkintas. Bet, deja, šis principas labai problematiškas, nes visada tenka žiūrėti ne tik to, kas yra, bet ir to, kas galėjo ir užtat turėjo būti pasiekta. Todėl, besidžiaugiant tais kultūriniais laimėjimais, kuriuos pasiekėme, reikia drauge pastebėti du mažiau džiugius dalykus. Viena, daugelis šių laimėjimų pasiekti mūsų kultūrininkų atkakliomis pastangomis greičiau nežiūrint plačiosios visuomenės abejingumo, negu jos palankumo šilumoje. O antra, ir tose sąlygose būtų pasisekę daugiau laimėti, jei mūsų kultūrininkų pasiryžimai būtų sulaukę palankesnio atgarsio plačiuosiuose mūsų visuomenės sluogsniuose. Dabar gi teko nekartą girdėti mūsų kultūrininkus teisingai besielvartaujant, kiek teko beprasmiškai energijos išeikvoti tokioms kliūtims nugalėti, kurios turėjo iš viso neiškilti. *Vienašališkas dėmesio nukreipimas tik į politinę ar dargi siaurą partinę akciją nemažai paraližavo mūsų kultūrines pastangas — nemažiau, gal būt, kaip visos išorinės kliūtys, dėl kurių jau nebebūtų galima mūsų pačių kaltinti.*

Nesiimant ieškoti kitų pavyzdžių, pakanka pažvelgti į mūsų spaudą. Nebuvo, palyginti, didesnio vargo informacinei spaudai: galėjo ji net iš savaitraščių išaugti vos ne į dienraščius. Nereikėjo jai ieškoti skaitytojo, nes ieškojo jos pats skaitytojas. Bet kad tai visų pirma tebuvo politinis smalsumas, liudija tos sunkenybės, su kuriomis grūmėsi mūsų kultūros žurnalai. Nevienas kultūros žurnalas bandė įsitvirtinti, bet buvo pavykę tvirčiau šaknis įleisti tik vienam (tam pačiam, kurio puslapiais ir dabar naudojuosi). Kokia priežastis? Būtų galima aiškinti: sunkiau buvo kultūros žurnalams dėl to išsilaikyti, kad jų prenumeratorių skaičius iš anksto jau buvo aprėžtas inteligentais. Bet šis aiškinimas, nežiūrint jo dalinės tiesos, sudūžta į faktą, kad vis dėlto pakankamai turėjome inteligentų, ir jei jiems visiems būtų reikėję kultūros žurnalo, nebūtų tekę mūsų kultūros žurnalams vienam po kito žlugti ar merdėti. Bet, *deja, ir mūsų inteligentiją tiraniškai valdė tik politinė smalsa, nebepalikdama vietos kultūriniam interesui.*

Tą patį faktą liudija ir mūsų knygos padėtis. Bibliografai didžiuojasi, bene, 700 knygų. Tačiau, ne kiekvienas bibliografinis vienetas yra savaime jau ir kultūrinė vertybė. Išleidome vertingų dailiosios literatūros veikalų, nes mūsų rašytojams jau anksčiau buvo pasisekę pralaužti mūsų visuomenės abejingumo ledus. Pasirodė viešumon keletas meno monografijų, nes pripažinome joms propagandinę vertę ir galėjome jas panaudoti atsilyginimui už care paketus. Bet filosofinių bei mokslinių veikalų netenka nė pirštais skaičiuoti — tiek maža. O visa kita — vertimų, vadovėlių, žodynėlių, brošiūrėlių, maldaknygių ar pagaliau grafomaninių bandymų tvanas. Drįsime tai pavadinti intensyvia tautinės kultūros kūryba? Tedrįstie tai kas nors kitas — ne aš.

Todėl ir manau turįs teisės teigti: ne pro atviras duris veržiuosi, o beldžiu mūsų domėsį plačiau atskleisti — ne tik politikai, bet ir kultūrai.

Iš antros pusės laukiu nebe raminimo, o sudraudimo: — tai, ką jūs dėstote, nesveika. Keliate abejonę greitu mūsų vilčių išsipildimu — ar nesikėsinate į mūsų visuomenės rimtį? Skleidžiate niūrų pesimizmą — ar nesiimate dirginti ir taip jau iškankintus žmonių nervus? Kalbate realizmo vardu — ar toliregystės vardan nesate žemažiūris: jei nepavyks valstybės atstatyti, ar tuo pačiu bebus prasmės ir tautai?

Turiu į tai atsakyti: šitoks manęs sudraudimas kaip tik ir būtų to, kas pirma buvo norėta neigti, pripažinimas — patvirtinimas, kad pakėlimas balso prieš "visa greit susitvarkymo" psichozą ir prieš vienašališką dėmėsio supolitikinimą nėra stojimas kovon su vėjo malūnais, o skaudžios mūsų gyvenimo žaizdos palietimas.

Žinau aną prietarą, kuris reikalauja tautinės moralės išlaikymui užsimerkti prieš tikrovę, t.y. prieš tiesą. Visi gi pamename, kaip ir pačiais paskutiniais karo mėnesiais vokiečiai niekur nepralaimėdavo, o tik "planingai atsitraukdavo". Bet lygiai matėme, kaip šis viešas melas liko bergždžias: palaikė vokiečių moralę ne ši nacinė melo propaganda, o greičiau įprastinė vokiečių disciplina. Ir jei vokiečių kareivis nemetė ginklo iš rankos ligi pačios paskutinės minutės, tai greičiau tik iš begalinio beviltiškumo, o ne iš oficialiuose komunikatuose skleistosios vilties.

Panašiai manau ir mūsų atveju. Sutinku, kad nervams sveikiau šviesius dalykus matyti, negu tamsius. Ir užtat, kieno nervai nebepakelia tikrovės tiesos, teieško sveikatos šviesiose iliuzijose. Bet jei būtų norima "nervų išlaikymo" vardan visiems mums rekomenduoti iliuzinį tikrovei aklumą, laikyčiau tai greičiau visų mūsų ligoniais traktavimu, o nebe tautinės moralės stiprinimu. Kartoju: sutinku, kad sveika būti optimistu. Bet turiu paneigti, kad šiuo psichinės higienos principu būtų galima pagrįsti tautinę moralę (nes apskritai moralė yra daugiau ir visai kita, negu tik higiena). Gali iliuzijos būti ir sveikos, bet dėl to dar negali jomis iš tikrųjų gyventi. Visai suprantama: galima iliuzijas išsaugoti tik tol, kol išsaugai save ir nuo veiklos, atseit nuo tikrovės. Bet kada iš svajonėse susikurtosios oro pilies nusileidi į gyvenimo tikrovę, visos anksčiau tikėtosios iliuzijos negali nesudužti. Ir jei kieno visa moralė būtų pagrįsta tik iliuziniu optimizmu, pastarajam sudužus, būtų ir ji pasmerkta tam pačiam likimui. Ir už tat visiems, kurie iliuzinį optimizmą iškelia į kažkokį kategorinį tautinės mūsų moralės imperatyvą, turiu atsakyti: *tautinis mūsų atsparumas gali išaugti iš kieto realizmo, o ne iš iliuzinio optimizmo. Galima pasitikėti tautiniu atsparumu tik to, kuris bus pasiryžęs išlikti savo tautai ištikimas ne iš iliuzinių vilčių, o nežiūrint viso tikrovės beviltiškumo.*

Bet pasisakyti prieš iliuzinį optimizmą dar nereiškia tuo pačiu apaštalauti pesimizmą. Tuščia spekuliuoti per greita viltimi: viskas greit

susitvarkys. Bet lygiai tuščia ir dabarties tragiką suabsoliutinti galutine neviltimi: viskas jau žuvę. Tuščia vienaip ar antraip ateitį prognozuoti, nes *ateitis yra ne numatoma, o tik sukuriama.* Tai ir pamiršta visi ateities prognuozuotojai — vis viena, ar šią prognozę valdo optimizmas ar pesimizmas. Pavojinga per palankiai sau ateitį išsiaiškinti, nes tai būtų lygu ruoštis tik trumpai kovai. O kas nebus ilgai kovai pasiruošęs, tas ilgos kovos ir neišlaikys. O neturime, deja, jokio laido, kad esame pašaukti tik "metų kitų" kovai. Duok Dieve, kad iš tiesų pakaktų metų kitų. Bet gali tekti pakelti ir daug ilgesnę kovą, negu norime ir užtat tikime. Bet dėl to dar anaiptol neužmirštu, kad lygiai būtų pragaištinga ir per tamsiai į ateitį žiūrėti, t. y. iš viso mums ateities nebematyti. Tai būtų lygu iš anksto kapituliuoti, nepradėjus kovos ar pačioje jos pradžioje. Kas iš anksto bus taip nusistatęs, tas be abejo pateisins savo pesimistinį ateities prognozą. Kas pats iškelia rankas pasidavimo ženklan, gali būti absoliučiai tikras, kad atsiras, kas jas suriša. Kiekviena kapituliacija priimama. Dar nežinome atsitikimo, kad kieno nors tokia auka nebūtų buvusi priimta. Kas nulenkė galvą budeliui, tas ir buvo nukirsdintas. Bet kas ryžtasi kovai ligi galo, tas niekada nėra tikras pralaimėsiąs: jam lygiai atviros abi galimybės — ir laimėjimas, ir pralaimėjimas. Bet net jei jis pralaimi, jo pralaimėjimas turi visiškai kitos prasmės ir vertės, negu pasidavimas be ryžtingesnės kovos. Ir tasai pesimizmas, kuris tai užmiršta, iš tikrųjų lieka taip pat aklas, kaip ir tasai optimizmas, kuris "sveikų nervų" vardan tikisi laimėjimo be kovos. Toksai pesimizmas ir toksai optimizmas — tai du to paties iliuzinio tikrovei aklumo pavidalai. Kaip vienas iliuziškai tiki laimėjimu be kovos, taip antras iliuziškai be kovos pasiduoda pralaimėjimui.

Galėtų būti pasakyta: geriau jau rinktis laimėjimo, negu pralaimėjimo iliuzijų, atseit verčiau būti optimistu, negu pesimistu. Deja, negalėčiau nė su tuo sutikti, nes, nežiūrint savo tariamo priešingumo, toksai optimizmas ir toksai pesimizmas man atrodo tik vienos ir tos pačios laikysenos du vienas antrą seką tarpsniai. Tars rytoj "viskas jau žuvę" tas pats, kuris dar šiandien skelbia "viskas greit susitvarkys". *Atsirėmimas į iliuzinį optimizmą — tai iš tiesų jau įžengimas į tokį pat pesimizmą.* Išsisklaidžius "viskas greit susitvarkys" iliuzijai, neliks nieko kito, kaip nuosekliai baigti priešinga iliuzija "viskas jau žuvę". Kieno tautinis atsparumas bus buvęs pagrįsta tik iliuzinėmis viltimis, turės sudužti su neišvengiamu šių iliuzijų išsisklaidymu. Ir šita prasme: kada šiandien noriu šiuo savo pasisakymu reaguoti prieš savaime suprantamybę kanonizuotą iliuzinį optimizmą, iš tiesų ir visų pirma reaguoju prieš tą neišvengiamą pesimizmą, į kurį bus metamasi, kai tik noromis nenoromis paaiškės ir atkakliausiam optimistui, kad ne viskas taip greitai tvarkosi, kaip trokštame. Atidžiau pažiūrėjus, man regis, jau ir šiandien matyti ženklų, kad tokio persimetimo iš iliuzinio optimizmo į tokį pat pesimizmą pavojus nebėra neaktualus. Tiesa, laikraščių skiltis ir toliau pirašinės tie patys optimizmo seklieji apaštalai, kaip ir ligšiol. Pesimistų balso neišgirsime viešai: jie nebesims nei į senus laikraščius rašyti, nei naujų kurti. Jie tik liks šalia lietuviškosios viešumos. Tik iš to juos ir pažinsime: patys jie anaiptol nelaikys savęs pesimistais. Tokiais jie greičiau pravardžiuos tuos savo vakarykščius naivius mokytojus, kurie buvo aiškinę, kad suamerikonėti dar nėra nutautėti . . .

Štai kodėl mano atsakymas tiems, kurie valdinio optimizmo vardan mane kaltintų pesimizmu, būtų toks: *nėra beviltiškesnio pesimizmo, kaip tasai, kuris dangstosi iliuzinio optimizmo kauke. Baimė pažvelgti į akis dar nėro jokia optimistinė drąsa, nes tikrovei aklumas dar nėra optimizmas.* Kaip šis spekuliavimas "laiko mūsų naudai veiklumu" nėra realizmas, taip jis iš tiesų nėra nė optimizmas. Nebent duotume optimizmui naują aptartį: "optimizmas — tai sau pačiam dūmų į akis pūtimas, arba saldžiomis iliuzijomis savęs migdymas". Bet šituo atveju, žinoma, ir reiktų pasitenkinti tik optimizmo etikete, nebesisavinant drauge ir realizmo vardo. Tačiau tai nereiškia realizmą tapatinti su pesimizmu. Tai irgi du visai skirtingi dalykai. Pats savaime kritiškas tikrovei atvirumas dar nėra pesimizmas. Tai galioja net ir tuo atveju, kai tenka pripažinti padėtį tragišką. Atviras tikrovės tragikos įžvelgimas virsta pesimizmu tik tuo atveju, kai tik šiuo vienu įžvelgimu ir pasitenkinama. Bet kaip tik tai ir padaro pesimizmą bergždžią.

Už tat ir sakome: nereikia rinktis tarp iliuzinio optimizmo ("viskas greit susitvarkys") ir iliuzinio pesimizmo ("viskas jau žuvę"), nes toks rinkimasis lieka beprasmiškas net ir tuo atveju, kai ši alternatyva statoma neva tautinės moralės ar "sveikų nervų" išlaikymo vardan. *Reikia realiai padėtį imti tokią, kokia ji iš tikrųjų yra.* Tai yra pati veiklos sąlyga. Kas gyvena iliuzijomis (nesvarbu — optimistinėmis ar pesimistinėmis), tas negali rasti veiklai pagrindo. Vienu atveju atrodo dar nereikalinga, nes viskas savaime susiklostys, o antru atveju ji atrodo nebereikalinga, nes jau viskas nebeišgelbimai pralaimėta. Ir todėl reikalauti realiai imti padėtį — tai reikalauti veikti. *Realizmas yra veiklos reikalavimas.*

Savo pasisakymą dėl tos mūsų laikysenos, kurią pavadinau politiniu "realizmu" ir kuri iš tiesų nėra seklus valdinis optimizmas, baigiu apeliavimu nuo iliuzinio tikrovei aklumo į blaivų realizmą. Kad nebūčiau betgi dar kartą neteisingai suprastas, turiu nedviprasmiškai pabrėžti, kad *nelaikau paskutiniu žodžiu nė realizmo.* Pats savaime realizmas nėra nei optimistiškas, nei pesimistiškas: viskas priklauso nuo to, kokią tikrovę turime. Bet vis dėlto tuo atveju, kai tikrovė tokia tragiška, kaip mūsų šiandien, būti tik realistu neišvengiamai reikštų nejučiomis darytis ir pesimistu. Užtat ir manasis apeliavimas nuo iliuzinio optimizmo į blaivų mūsų padė-

ties tragiškumo praregėjimą galėjo nevienam pasirodyti, nežiūrint viso gynimosi, gundymu į defetistinį pesimizmą. Bet tai tik yra nurodymas, kad vienu realizmu pasitenkinti negalima. *Realizmo teigimą reikia siekti su idealizmo reikalavimu.* Reikia teigti realizmą, nes be jo ir idealizmas liktų tik tuščias optimistinėmis iliuzijomis operavimas. Jei nori išlaikyti nuo pražūties tai, ką brangini, ir paversti tikrove tai, į ką tiki, turi pirma blaiviai regėti, kokioje dabartyje esi. Negalima ligonio gydyti, neturint tikro ligos diagnozo (nesutikau su tais, kurie rauda tik dėl tėvynėje likusiųjų likimo, bet nenori prisipažinti, kad lygiai savo tautai gresiame ir mes pražūti). Bet ir tikras ligos diagnozas nieko nereikš, jei nebus rūpinamasi imtis atitinkamų priemonių ligai nuveikti. Tai reiškia: vienas pats blaivus padėties įžvelgimas nieko nereikš, jei jis neišaugs idealistine ryžtimi — anuo veikliu tikėjimu, kuriam nėra nieko neįmanomo. Ir už tat apeliuoju ne tik nuo iliuzinio optimizmo į tikrą realizmą, bet drauge ir į tikrą idealizmą. *Ne iliuzinis optimizmas tinka mūsų tautinės moralės pagrindu, o tik tasai idealizmas, kurio negali išblėsinti nė pati juodžiausia tikrovė.*

Gali iš karto pasirodyti, kad tai, ką pasmerkiu kaip iliuzinį optimizmą, ir tai, ką teigiu kaip realistinį idealizmą, yra pagrinde tas pats dalykas. Nėra tai betgi tik žodžių klausimas. Kada iliuzinis optimizmas stengiasi guosti laiko mūsų naudai veikimu, tai iš tiesų jis tik mus savotiškai atpalaiduoja nuo ryžties veiklai. Kada gi realistinis idealizmas verčia mus praregėti visą mūsų padėties tragiškumą, jis prakalba į mus nebe iliuzine paguoda, o kietu perspėjimu: esate pastatyti prieš būties ar žūties klausimą — arba antžmogiškomis pastangomis iškovosite būtį savo tautai, ar, teisindamiesi atlieką jai visas 'normalias' pareigas, patys savomis rankomis ruošiate jai žūtį. Ir šita prasme tautinis idealizmas lygiai savyje slepia ir gilią neviltį ir gilų tikėjimą. Paradoksiškai tariant, jis drauge yra pesimistiškesnis ir už įprastinį pesimizmą, kaip optimistiškesnis ir už įprastinį optimizmą. Pesimistiškesnis yra idealizmas ir už įprastinį pesimizmą, nes jo gaivinama neviltis gilesnė už aną pesimistinę iliuziją "viskas jau žuvo". Galima ir be nevilties konstatuoti "viso žuvimą" ir pereiti prie sekančio darbotvarkės punkto: kadangi nebėra vilties sugrįžti į savo valstybę, tai nebėra ko rūpintis ir tautos išsaugojimu — verčiau iš karto ateitį numatyti ir jai išmintingai prisitaikyti. Bet tai tik rezignacija, o ne tikra neviltis. Tikra neviltis nežino jokio prisitaikymo ir jokio "perėjimo prie sekančio darbotvarkės punkto". Bet kaip tik todėl tikra neviltis niekada ir nesutiks, kad jau viskas žuvo... Greičiau ji gyvens mintimi: jei iš tiesų man būtų lemta žūti mano tautai, tai visas mano gyvenimas nebetektų savo prasmės. Bet kol tauta gyvens šitokia neviltimi, ji niekada nežus, nes šitokia neviltis išsiskleidžia ne nykia rezignacija, o nenuveikiamu, nes ir nenuviliamu tikėjimu. Užtat idealizmas yra optimistiškesnis ir už įprastinį optimizmą: kai pastarajam palaužti gali pakakti kiekvieno gyvenimo smūgio, tai anasai nesudaužomas jokiais tikrovės smūgiais. Tikrovė gali sudaužyti tik iliuzijas, bet ne tikėjimą, nes šisai pagrįstas ne kovos sėkmingumu, o to, dėl ko kovojama, nepakeičiamu vertingumu. *Kas tikrai myli (t. y. gyvena savo mylimąja vertybe), tas nebijo nieko: jam ir iš nepaguodžiamo beviltiškumo išauga tik nenuveikiamas tikėjimas.*

Ta ir yra šio viso pasisakymo prasmė — pervertinti mūsų tautinės moralės pagrindus. Kėliau aktualų, bet neliečiamą, nes savaime suprantamu laikomą klausimą: kuo turime grįsti mūsų tautinę moralę? Bandžiau perspėti, kodėl įprastinis (ir todėl "savaime suprantamas") jos grindimas tik "laiko mūsų naudai veikimu" man atrodo tik tasai iliuzinis optimizmas, nuo kurio į defetistinį pesimizmą tėra vienas žingsnis. Bandžiau tuo pačiu nurodyti, kodėl patikimesniu tautinės mūsų moralės pagrindu laikau ne aną iliuzinį optimizmą, o tą tautinį idealizmą, kuris nepalūžta nė tamsiausios tikrovės akivaizdoje, nes jis ir pačią neviltį paverčia tikėjimo versme. Dariau šį siūlymą pervertinti mūsų pažiūras į tautinio atsparumo pagrindą, būdamas įsitikinęs, kad *labiau mumyse tautinę sąžinę gaivins ne spekuliacija politinėmis viltimis, o nepaguodžiamas beviltiškumas dėl iškilusios grėsmės tai nepakeičiamajai vertybei, kokia mums yra savoji tauta.* Todėl ir apeliavau nuo politinio "realizmo", kuriuo dangstosi iliuzinis optimizmas, į tą tautinį idealizmą, kuris labiau pasitiki ne iliuzijomis, o mūsų meile savo tautai, ir užtat net tragiškais atvejais turi drąsos imti tikrovę, kokia ji yra. *O imti tikrovę, kokia ji yra, mūsų atveju visų pirma reiškia atmerkti akis, kad esame pavojuje savo tautai žūti ir mes.* Pakankamai šaukiame dėl tų mūsų brolių, kuriuos naikina svetimasai teroras. Bet kad ir mus pačius grėsia savo tautai žuvimas, dar nepradrįsome kalbėti, o gal net praregėti. Tai būtų "nemangagi" tema. Bet jaučiame savo sielos gelmėje: jeigu norėsime tautiškai gyvi išlikti, neišvengiamai turėsime ir praregėti, ir prakalbėti...

Greene, Me., 1949.11.15

J. BAKIS

PYKTIS

UŽGAVĖNĖS

ALBINAS MARIUS KATILIŠKIS

Ju troba turėjo tris sieksnius ilgio ir nepilnai du pločio. Suresta iš netašytų sienojų, dengta eglės luoba ir taip didelėmis pastogėmis, kad po jomis galėjo tilpti vežimas šieno kiekvienoje pusėje. Du maži langeliai, užgulti pastogių ir šešėlių, mažai tepraleido šviesos. Troba gūžėsi aukštumėlėje po eglėmis. Pakilus vėjui, jų šakos plakė ir brazdino stogo luobas, braižė spygliais šoninį langą. Tiktai vienu galu ji išėjo į aikštę, kur buvo matyti truputį daugiau, negu galima permesti akmenimis.

Ketvirta žiema jiedu gyveno kirtimuose, vidury miško. Sniegas ir lieknai juos gynė nuo viso pasaulio. Net žiemkelis, ir tasai suko atokiai nuo jų trobos. O nuleidus sniegą ir išėjus pašalui, orą drebino varlės, griaustiniu dundėjo baubliai, ūžčiojo slankos, ir uodai dieną ir naktį spengė ausyse.

Pavasariais jie išeidavo iš miško, suvaryti popiermalkių į upę. O vėliau, iki pirmųjų šalnų, krovė ir nužievino sukirstą medžiagą.

Jie buvo labai panašūs. Prieš ketverta metu tėvas ji atsivedė užvargusi ir mažą, sau tik iki peties. Nuo tada miškakirčiai, sielininkai ir kiti retai sutinkami juos vadino — Didžiuoju ir Mažuoju Girdžiais. Nors sūnus tėvą ir praaugo visu gniaužtu, bet vardas liko. Abieju krūtinės kaip tiltai, glėbiu neišimami pečiai, sulinkusios nugaros. Jų rankos siekė kelius, pasibaisėtinomis plaštakomis, juodos ir įdiržusios nuo šakų.

Tą rytą sūnus pabudo ir šoko iš sujaukto guolio, nes buvo atėjes įprastas laikas keltis. Eglių šakos rytų pusėje šėmai pilkavo ir iš lėto raudo. Bet krosnis kampe nesikūreno, ir nesigirdėjo senio knarkimo. Tada jis atsiminė, ką jie vakar buvo nutarę: kad šią dieną pasiliks namie. Tai ji nuramino. Netrukus vėl miegojo aukštielninkas, sunėręs rankas viršum susivėlusios galvos.

Smarkiai brėško. Variu sutvisko ledinės gėlės ant suaižėjusio stiklo. Saulė įspindo pro šakas vidun. Ji šokinėjo, ropojo nevienodo dydžio taškais ir lopiais duobėtoje molio asloje. Šliaužė pravairiai kampu, užkliudydama stalo kojų, įsidegdama kirvio ašmenyse ir, pasiekusi krosnį, lipo ištrupėjusiu ir nurūkusiu moliu aukštyn.

Jis vėl pasijuto pramigęs, kol atsiminė, ką vakar kalbėjo. O senis sakė, jog yra Užgavėnės, ir teeina skradžiai miškas su visais jo žydais, jei negalima kada nori autų prasidžiovinti. Bet tai buvo greičiausia dėl to, kad jie baigė biržę, o naujos dar neturėjo atmatuotos.

Jis rąžėsi, žiovavo, buvo pailsėjęs ir alkanas. Ir galvojo, kur galėtų būti tėvas, jei jo lova tuščia, o troba iššalvėjusi. Kas rytą senis kėlėsi anksčiau, kūrė ir kaitė bulves. Jų troba susidėjo iš dviejų dalių — vienoje gyveno jiedu, o priemenėje šuva. Jis šūktelėjo, bet šuva neatsiliepė. A . . . juk Užgavėnės. O vakar tėvas sakė, kad reikia valgyti dvylika kartų. Vis su mėsa, vis riebiai. Bet mėsa baigiasi. Senis išėjo mėsos paieškoti. Nagi. O šuva išsekė. Gal ką užvarvs? Kad taip šerniuka, paršą nuo trijų pūdų? Oo — neblogai šernelis. Tai ne zuikis, jie dar liesi, kaip juodalksnio skiedra.

Ne tik mėsa, ir tabakas baigiasi. Kurių velniu senis laukia? Griebtų žvdą už barzdos — tegul pristato. Ant suolo mėtėsi keletas sutrintų lapų. Jis pasisiekė, prisikimšo pypkę ir prisimerkęs pūtė dūma. Dūmai sklaidėsi pamažu į visas puses kupliais kamuoliais, ir pasiekę saulės stulpą, staiga pynėsi garankštimis, vyniojosi žalčiais, lyg pasidarę gyvi.

Paskui jis idėmiai apžiūrėjo visus keturis trobos kampus. Sienojai buvo apvalūs, nedailiai genėti ir biauriai nusmilkę. Iš pozų kyšojo samanos. Pas duris gulėjo kirviai ir į sieną atremti piūklai. Paloviuose žlagsojo naginės, o ant kartelės, viršum krosnies, džiūvo autai. Tėvo batai, užsirietusiais snukiais ir kaip armonikos dumplės susiraukšlijusiais aulais, priklausė prie vidaus apvvokos turtingumo. Jie tiko abiems, ir jų užteko.

Jis galvojo, kad tikrai praverstų ką nors praryti. Dūmai graužė gerklę ir kirpo liežuvį. Jis spiaudė į aslą, keikdamas tabaką. Jau galėjo būti priešpiečiai. Jie neturėjo laikrodžio ir laiką spėjo iš saulės, iš žvaigždžių. Ir apsiniaukusią dieną jie puikiai susivokė iš paukščių skridimo, iš prabėgančios lapės, iš pasisukančio vėjo ir iš debesų ir sniego. Nuovargis ir alkis taip pat labai gerai tam tarnavo.

Jis žiūrėjo pro galinį langą į aikštę. Jis žinojo, kad gali taip žiūrėti iki vakaro ir nieko nepamatys. Balta sniego plotmė atsirėmusi į mėlyną eglių sieną. Keli beržai ir dangaus sukandžiotas sklypas. Lygiai taip buvo pirmąją žiemą ir visas kitas. Jis nejuto, kada užaugo. Jie kirto mišką, ir dienos bėgo pašėlusiai greitai. Jie nešiojo storus pagalius — tėvas visuomet už drūtgalio. O praėjusią žiemą jis pastebėjo, kad vienam yra niekis užsikelti ant peties trijų sieksnių pušinį rastą, kuriuos jie gamino tiltų dilėms. Tėvas patenkintas kriuksėjo pro ūsus, matydamas tai, ir tik taip sau draudė nesitampyti, kad nepatruktų.

— O, tai suaugsi į petį... — gyrė jis.

— Kiek man metų?... — kartą jis paklausė.

— Metų tau?... Nu, palauk?... Kai močia mirė, tu ėjai bene septintus. Tai kiek dabar, kai senoji mirė?... — tėvas lenkė pirštus ir kas kartas vis kitaip išėjo. — Gal jau dvylika nuo Aniuolo Sargo? Tu jau čia pats turėtum žinoti...

Jis atsiminė motinos mirtį. Vieną rudenį jai kažin kas pasidarė. Ir taip mirė.

— Ė, tai už kokios poros tave pašauks į kareiviją — samprotavo tėvas toliau. — Priseis tau popierius išsimti. Kaip visi turi. Tavo pirštą pamirkys į degutą ir sakys ant to popieriaus spausti. Paims tave į miestą.

To laiko jis pribojo. Bet kaip tai įvyks, jei jie gyvena miške?

Tuo tarpu lauke sugirgždėjo takelio sniegas. Į priemenę žengė tėvas. Viena ranka jis prilaikė maišą ant peties, o antroje nuleidęs nešė šautuvą. Šuva kojomis braižė duris ir unkštė.

— Ožį? — klausė vaikinas, pašokdamas nuo lovos.

— Matai, kad su ragais — atvertė senis.

Sūnus atsinešė eglišakių, paskleidė juos priemenėje ir ištraukė iš maišo stirną. Pasigalandęs į slenkstį peilį, ėmėsi darbo. Šuva tupėjo priešais, pakreipęs galvą, stačiomis ausimis, budrus ir išsitempęs, kantriai laukdamas savo dalies. Sniegas jo kudlose tirpo ir lašėjo ant žemės.

Ir valgydami jie tylėjo. Jie laikė rankose po gabalą mėsos ir graižydami peiliais rijo didelius kąsnius. Šuva po stalu traškino kaulus. Jų rankos ir smakrai blizgėjo nuo taukų.

Troboje vėl dūlavo prieblanda. Sniegas šešėliuose buvo melsvas, lyg prisigėręs gailios dangaus spalvos, o toliau medžiuose ir aikštėje saulė geltonai kibirkščiavo. Sūnus avėsi tėvo batus ir, pasiėmęs iš kampo šautuvą, apžiūrinėjo jį iš visų pusių. Tai buvo senobinė, cilindrinė muškieta. Užtaisoma per vamzdžio galą ir padegama iš viršaus atlaužiamu gaiduku.

— Kur parakas? — klausė tėvo.

Išpylęs ant stalo šratus, rinkosi pačius stambiuosius, dėjo dvigubai parako ir tvirtai primušė pakulomis.

— Kam tokį didelį šūvį? — domėjosi senis.

— Ant šernų eisiu...

— Kas eina galu mėnesio? Apžiūrėtum geriau kilpas.

Smarkiai dienojo. Atakaitoje sniegas korėjo ir dideliais plakais krito aptirpęs nuo eglių šakų. Jis ėjo per aikštę. Jo šešėlis dryko į tolį. Iš medžio pakilo kėkštas, o gilumoje miško skardėjo ilgas, metalinis tarškesys, kur meleta snapu kirto į sausą epušės šaką. Medžiai glūdėjo tiesūs ir sustingę. Ir jis girdėjo, kaip šnera sniegas atsikniodamas nuo mažų eglaičių, prilenktų prie žemės, ir nuo paparčių ir kadugių krūmų. Stambūs lašai krito ant jo nugaros, ant jo kepurės. Buvo šilta ir pašėlusiai tylu, lyg miškas ir medžiai su krūmais ir žvėrių įmintomis pėdomis būtų prikandę žadą, pavasario dvelksmą užuodę. Ir pakylančio paukščio nuo šakos nuspirtas sniegas krito be garso į žemę, kad sutirptų ir nusrūtų pakalne į lieknus. Kažkur, gilumoje, suklego varpeliai. Jis klausėsi, ir jo širdis pradėjo dunkčioti. Jis girdėjo tą neramų plakimą ir tilindavimą miške. Jis košėsi per tankumynus, neužkliudydamas nė pernykščio voratinklio sudriskusių siūlų ir virpėdamas tartum toluma vasaros vidudienį. Jo nugara šilo. Jį pagavo neaiški, erzli sumaištis, kaip medinčių, ant kurio eina varovų įbaidyti vilkai ir lapės. Jis alsavo greitai ir sunkiai, išplėstomis šnervėmis. Ir jo krūtinėn sunkėsi gailaus skambėjimo persodrintas pavasaris. Iš toli, iš miško, iš palaukės. Jis buvo dar kažinkur neįmatomai užslėptas, o tačiau jo kvapas plaukė per šakas ir smelkėsi iki sąnarių.

Jo šautuvas kabojo ant peties. O jis vis klausėsi. Ir jam pasidarė keistai ilgu ir gūdu. Jis galvojo, kad tai tikrai žvangučiai ant juodbėrių kaklų. Tai ne ūkininkai su malkomis ir sienojais, kurie važiuoja ir dingsta. Tik pavažos cypia, ir jų botagai pliaukši. Ir dar gūdžiau pasidarė stovėti vienam ir klausytis, kaip po to, kai pirmą kartą sugavo jų žvangėjimą.

Dvi dienas prieš Kalėdas, pavakaryje, jis buvo išgirdęs šūkaujant ir niūksint. Jis ėjo ant balso ir pamatė liekne įgulusius arklius. Kas juos ten įtraukė? Žmogus keikėsi ir prašėsi padėti. Šimtą kartų jis važiavęs tuo keliu, bet kas galėjęs manyti, kad ledas po sniego danga taip atšutęs? Jis gi norėjęs sutrumpinti kelią per mišką.

Įganyti juodbėriai, apsegti odiniais pakinktais, su žvangučiais ant kaklų, krūtinėmis laužė ledo plutą ir markstėsi skystame dumble, traukdami kartu į pelkę ir šlajas. Ant pasostės pasilipusi mergina bandė išvengti vandens. Netardamas nė žodžio, pribrido jisai prie rogių, ir paėmęs mergaitę, kaip mažą vaiką, išnešė ant sausumos. Tada grįžo atgal, atkinkė arklius ir, iki juostos vandenyje, išlaužė ledą ir ištempė arklius, juos stumdamas pečiais, ko nepaljsdamas po jų šonais. Šlajas ištraukti tebuvo patys niekai.

Vyras purtė jo ranką, dėkojo ir stebėjosi jo jėga. Jis sakė: tegul perkūnas jį nuspirsiąs, jei jam nepastatysiąs magaryčių, ir tokių, kad karčiamos stogas kilosis. Tegul tik jį nutversiąs. Bet ko čia laukti? Teateinąs šventėms į kaimą, o pas jį alaus — ei kas dar negėrė jo alaus! Ir bendrai visko per akis. Jo pavardę žino visi — Avižonis. O čia jo duktė. Iš miesto atostogoms važiuoja namo.

— Taip, žinoma, būtinai... — tvirtino mergaitė.

Ji buvo apvilkta žemę siekiančiais kailiniais, apauta veltiniais. Ji mūvėjo tamsiai rudą, aksominę kepuraitę, iš po kurios krito juosvi plaukai.

— Kur jūs gyvenate? — klausė ūkininko duktė.

— Ten... — Numojo jis ranka, atgalios į mišką.

— O koks jūsų vardas?

— Endrius.

— Bet jūs nepaprastai stiprus! Ar ne, tėveli? — jos veidai buvo paraudę, ir didelės, tamsios akys juokėsi. — Tiktai neperšalkite, juk visas šlapias.

Endrius nusijuokė. Tolstant rogėms, mergaitė atsisukusi mojavo ranka.

Jis nepersišaldė. Nuo mažens markstėsi vandenyse ir sniege. Kalėdos nesiskyrė nuo kitų dienų. Tik senis iš kažkur ištraukė butelį biaurios degtinės. Endrius murksojo ant kaladės priešais ugnį ir leido tėvui vienam išsišnekėti.

Artėjant vakarui, ausyse pradėjo spengti varpeliai. Jis nuėjo prie liekno ir matė eketę, užsitraukusią ledo pluta. Jis valkiojosi iki sutemų. Išėjo palaukėn. Atokiau, aukštumose, mirgėjo sodžiaus žiburiai, lojo šunes, dainavo — ir grojo muzika. Šiurpuliai smelkė pagalvojus, kad jis ten nueitų. O ausyse aidėjo žvangučiai. Jis matė mergaitę juokiantis tokiais baltais dantim, kad jam nugara pradėjo perštėti. Tebejuto smulkutę jos ranką apie savo kaklą, kai nešė tada iš vandens. Jos plaukai buvo pakutenę jo kaktą. Och, kad juos kur — Endrius purtėsi, ir vis iš naujo mąstė, kad ten, kur ji nuvažiavo, labai linksma, daug žmonių. Ir ten labai gera. O geriausia tai jau ji.

Bet užvakar jis tikrai girdėjo žvangant. Metė kirvį ir pakniopstomis bėgo už akių. Jis rado šlaju vėžes. Žvangučiai aidėjo toli. Jo ausyse gaudė šimtai balsų. Miškas klegėjo ir ūžčiojo, ir kiekvienas jo krabždesys jam buvo savas. Iš griūvančio medžio garso jis galėjo pasakyti, kokios tai rūšies, kokio storio ir aukščio. Piūklo zirzimas, kirvio žeksėjimas, skambanti kleimos pentis į pagalius — buvo įprasta ir įvairiabalsė muzika. Jis negalėjo suklysti.

Jau seniai jis buvo aplenkęs vietas, kur iš vakaro spendė kilpas. Jo šautuvas maskatavo ant nugaros. Šuva tankumynuose skalino zuikį. Ir vietos, kur prisilaiko šernai, liko užpakalyje. Kryžmai bėgo galybė pėdsakų. Kitur buvo lapės nubrista. Pro šakas sušvilavo palaukė. Nors toliau dar tęsėsi ganyklos ir krūmai, bet iš čia jau matei sodžių. Jis sustojo. Ilgi šešėliai dryko į laukus. Saulė sviro žemyn.

Ji visą užliejo karšta vilnis. Jis nusigando minties, kad reikia paėjėti sodžiaus link ir pasižiūrėti. Jis ėjo palauke, trypė tai čia, tai ten. Jis buvo jau pasiekęs suartas dirvas ir, grįžęs atgal, paslėpė tankiuose kadugiuose šautuvą. Jis pavijo šuni namo, ir tada dideliais žingsniais kilo slėsnu kauburiu aukštyn.

Juo arčiau sodžiaus, juo didesnis šiurpas jį purtė. Jau aiškiai išsiskyrė trobos. Iš kaminų kilo dūmai, atsišvietė baltos langinės, svirtys ir klėtys su prieklėčiais pro išretėjusius medžius. Jis atsisuko ir matė nueinančias tolyn melsva sniego lyguma savo pėdas. Jis buvo nustebintas reginio, ir valandėlei jo širdis nuščiuvo. Miškas, kaip juodžiausias debesis, kaip užslenkanti naktis, gulėjo toli ir žemai. Jis niekad jo nebuvo matęs iš tos vietos, tokio didelio, gilaus, tokio paslaptingo. Viena akimirka jis norėjo šuoliais pasileisti atgal. Kuo greičiau pasiekti tamsias paunksmes, kuo greičiau išbėgti iš baltos ir bekraštės erdvės, kur jis toks mažutis ir lengvas, kad gali būti pagautas vėjo ir sujauktas pusnin.

Jo klausą pagavo neaiškus ūžesys. Iš pradžių viskas liejosi draugėn. Jis artėjo sėlinančiais žingsniais, ir išskyrė kas kartas vis naujus garsus: žvangėjimą, švilpynes, vamzdelių dūzgimą, tošelės spygavimą, šūksmus ir klegesį. Apimtas smalsumo, ištiesęs kaklą, lyg pirštų galais, slinko prie namų. O dar toliau, jo sąnariai sumedėjo. Vienu gribštelėjimu ištraukė statinį iš tvoros. Jis nepagalvojo, kad reikia bėgti atgal — kojos įsirausė į sniegą ir nutirpo. Priešais, sodžiaus gatve, grūdosi govėda. Juodi ir šlykštūs velniai, atkišę šakes, maskatavo ilgiausiom uodegom, vartė raudonas akis ir kaišiojo liežuvius. Šalia jų pažeme ropojo gauruotos meškos, kraipydamos į šalis snukius. Per jas šokinėjo žydai — ilgiausiom barzdom, užkumpusiom, kaip kirvakočiai, nosim. Suodini ir miklūs, kaip vijurkai, čigonai čaižėsi kančiukais, už pavadžio tampė nuo kojų nuvarytą kuiną. Šlubi ir kreivi ubagai didžiausiom tarbom kabaldavo į šonus, klibikščiavo kriukiais. Garbanoti, riestaragiai aviniai daužė jiems į pakinklius, o styplakojės gervės sieksniniais snapais graibstė į visas puses.

Visų pirma nyrino balta, aukšta ir išdžiūvusi, kaip jaujos ardas, giltinė, iš lėto, nuleisdama nuo pečių dalgį. Apie ją lakstė dvi ypač piktos baidyklės: — viena stora, kaip rugių guba, antra perkorusi, kaip iena. Jos rėkavo ir pliekėsi vėzdais. Viduryje drumstėsi, tartum įsuktas vil-

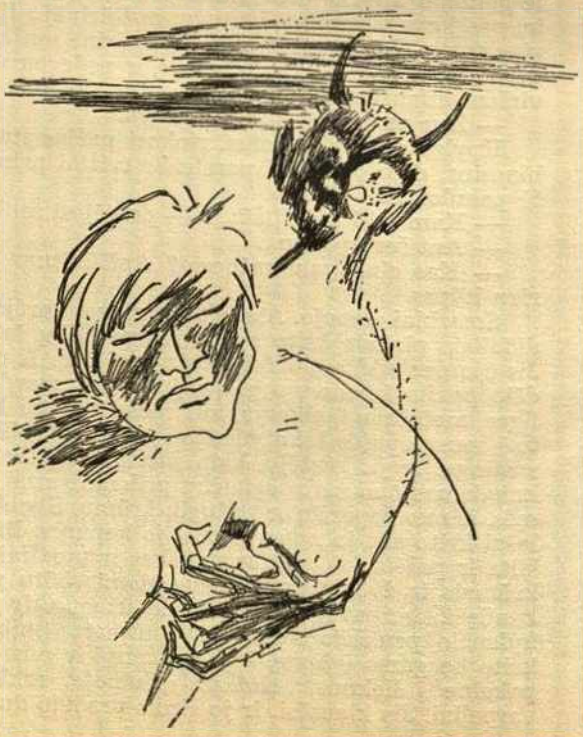

kutis, neapsakomai plati pamėklė. Jos išskėstų rankų galuose buvo spragilai, ir jais kūlė, kur pakliuvo.

Jiems ikandin sekė pusbernių ir vaikėzų valkšna. Vieni jų daužė pagaliais pečdangtes, kiti pūtė į butelių kaklus, klekeno barškalais, dūmė ragais, plerpė birbynėmis, švilpė susikišę pirštus į burną. Ir plojo delnais, rėkė ir spiegė. Vaikai bėgo paknopstomis, pamesdami klumpes ir prilaikydami smunkančias kelnipalaikes. Šunes dūmė pabruke uodegas ir kaukė sutūpę pakluonėse ant spalių krūvų. Kurie buvo pririšti, daužė grandines, o negalėdami jų nutraukti, drebėdami lindo gilyn į būdas. Katinai, išriete kupras, movė skersai gatvės, kabinosi nagais ant vartų ir stulpų, o žvirbliai čiršk ėdami spraudėsi į pastoges arba į žabų krūvas.

Govėda artėjo. Tarpuvartėse stovėjo ūkininkai su pypkėmis dantyse, jų žmonos pasikaišiusios priekyštes. Kai kurios merginos sėmėsi prie šulinių vandenį ir taikstėsi perlieti niekadėjus.

Gatvė buvo juoda kaip arimas ir marga tartum kermošiaus aikštė. Ji visa judėjo, vartėsi, krutėjo kaip amaras, raičiojosi ir kunkuliavo. Ir visas sodžius, pagautas bendro nerimo, atsiliepė ir jungėsi i alasą. Arkliai žvengė stainėse, ir avys bliovė, ir baubė prie sietu karvės, gageno žasys, o sutūpusios ant laktų vištos vėl pabudo ir kudakeno.

Endrius gniaužė letenose vėzdą. Jo burna buvo pražiota, tartum sustingdžiusi nuostabos šūksni, ir išplėsti akių vyzdžiai nemirksėjo. Irštva grūdosi pro šali. Pro ji bėgo patys mažieji ir atsilikę vaikigaliai. Tada ivyko kažkas netikėto ir nesuprantamo. Jis išmetė pagalį, ir jo rankos nukrito. Ir bėgti pasirodė per vėlu. Keliai sulinko ir drebėjo kojos. Jis suprato, kad jį pastebėjo.

O tai buvo balsas, pažįstamas ir vienintelis iš viso klegesio ir iš visu žmonių balsų, bet kada jo girdėtų. Jo lūpos tirtėjo ir krūtinę sukalė šaltis. Prie jo bėgo mergaitė, šaukdama:

— O, kaip gerai, kad pas mus atėjote!..

Endrius ir dabar negalėjo pajudėti. Mergaitė griebė jo ranką ir tempė į gatvę. Ji vilkėjo trumpus kailinaičius, tą pačią aksominę kepuraitę, o tamsios ir storos kasos krito per baltą ėriuko apikaklę ant nugaros. Ji skubėjo pasivyti eiseną ir visą laiką kalbėjo:

— Mes laukėme per Kalėdas. Tėvukas vis negali užmiršti, kiek daug mums padėjote. Jis ketino siųsti jūsų ieškoti. Bet kur surasti?...

Endrius juokėsi. Jis gyvena miške. Kas jo galėtų ieškoti? Aikštėje prie mokyklos jie įsijungė į būrį. Juos apspito vaikai. Mažiukai pamainomis žiūrėjo į baidykles ir į naujai pasirodžiusį, o pusberniai, laidydamiesi sniego gniūžtėmis, rodė jį pirštais:

— Tai Girdžius Mažasis!

— Mažasis!... Cha cha... Šešios pėdos be kaklo!..

— Ar tas, kur su tėvu gyvena ir kerta žydams mišką, ten už skynimų?

— Tas pats! Aš jį esu matęs. Miškinis! — garsiausiai rėkė pirmasis pusbernis.

— O kodėl jis mažasis? — klausė mergaitė.

— Kad jo vardo niekas nežino. — atsiliepė du ar trys kartu.

— O aš žinau. Jis Endrius. Juk taip? — pažiūrėjo mergaitė į viršų, į jo akis.

Endrius linktelėjo galvą.

— O mano vardas Gina. Vadink mane taip. Gerai?

— Gina... — tarė Endrius.

Jos dantys blizgėjo, lūpos buvo raudonos ir skruostai ko neplyšo, kai juokėsi pasvirdama ant jo rankos.

— Užvakar mane parvežė iš miesto tuo pačiu pelkių keliu. Ir aš galvojau ir viską puikiausiai prisiminiau, kaip tu mane išnešei. Tu toks didelis ir stiprus.

Jo nekirpti, tamsiai geltoni plaukai rietėsi apie ausis, lipo ant sprando. Jo veidas buvo tamsus ir apstagaravęs baltais ūseliais ir barzda.

Jau brėško. Aikštėje, priešais mokyklos duris, apie daržėlį, ėjo uruliais, dainavo ir šoko. Endrius užmiršo bet kokią baimę. Jis juokėsi kartu su kitais, graibstė meškoms už paslėpsnių. Jis žinojo, kad tai išversti kailiniai ir kad giltinės dalgis netikras, ir jos kaukuolė išpiauta iš sėtinio. O žydai užsidėję medines kaukes, jų barzdos iš vilnų ir linų, o velnių uodegos iš virvių.

Vienas velnias, iš pačių didžiųjų, ypatingai šlykštus ir susisukęs, nuolat skverbėsi prie Endriaus. Jo liežuvis dryko žemiau smakro, o akys vartėsi kaip vagonės. Savo šakėmis jis nukabino jo kepurę ir numetė už tvoros. Jo uodega, su įrištu akmeniu ant galo, lankstėsi ir vinguriavo, tartum gyvatė, ir jąja vis taikstėsi skaudžiai užd rožti. Pritūpęs ant kreivų ožio kojų, begėdiškai žviegė, arba kriuksėjo, kaip baksnojama kiaulė.

— Eikim dabar mokyklon. Aš tau parodysiu viską, ir pamatysi, kaip linksminasi pas mus. Pas jus nėra Užgavėnių? — staiga ji paklausė atsisukusi.

Endrius niekad nieko panašaus neprisiminė. Sodžiuje, kuriame jis augo, to nebuvo. Paskui jie su tėvu atsikėlė į šį kraštą. Su tėvu šnekėjo kita tarme, kitaip ištardami kai kuriuos žodžius. Žmonės dėl to iš jų šaipėsi.

Bet Ginos šypsena jį nuteikė priešingai. Ir jis klusniai sekė, tartum kumeliukas motiną. Ir tokiame dideliame ir šviesiame kambaryje jis niekad nebuvo. Ant sienų kabėjo daugybė paveikslų, palubiais sukosi ilgi kaspinai, ir vainikai, ir veliavėlės, ir ištiestais sparnais balandžiai, padaryti iš šiaudų.

Muzikantai grojo. Žydai ir čigonai grobstė pakampėse mergaites, trynė barzdomis, išsuo-

dindami jų veidus, ir tempė šokti. Kiti tvojo šalin savo kailius, ragus, čia pat pasienin, arba išbėgę grįžo persirengę.

— Ar tu nešoki, Endriau? — klausė ji.

Endrius purtė galvą. Ji buvo smulki, jam tik iki krūtinės. Jis lengvai galėjo ją pasiimti, kaip šapelį, ir praskyręs minią, išeiti pro duris. Netrukus prie jų prisistatė dailus jaunikaitis, blizgančiais, sušukuotais plaukais. Nė nepažiūrėjęs į Endrių, jis klausė Ginos:

— Kur tu tokį pavyzdingą kavalierių nutvėrei?

— Žinoma, pavyzdingą. Bet prašau mandagiau, meldžiamasis Jurgi.

— Žiūrėk, žiūrėk... — kraipėsi Jurgiu pavadintas.

Jis paėmė Giną po ranka ir, išsivedęs salės vidurin, pasileido šokti. Endrius žinojo, kad tai tas patsai įžūlusis velnias. Jis galėjo kriuksėti visokių kiaulių balsais — jam užteko išgirsti jo porą žodžiu. O jisai sukosi apglėbęs mergaitės liemenį ir šnibždėjo pasilenkęs prie ausies.

Endrius gniaužė kumštis. Ir jie braškėjo, lyg jo prakaituotame delne būtų pakliuvę trapūs, mediniai žaislai.

Nutilus muzikai, mergaitė vėl atsirado šalia.

— Žiūrėk, kokios jo rankos! Ocho-cho,... Ir burnelė, kaip sėtuvė!.. — šnekėjo išsipustęs jaunuolis.

Endrius kaito. Tikrai, kokios jo rankos? O burna? Bet jis neturėjo veidrodėlio. Niekad jų troboj nebuvo veidrodžio. Ir tėvas, kai skusdavo retkarčiais barzdą, ją gremždavo patamsyje, apčiupinėdamas pirštais. Jis pasižiūrėjo į savo batus, ir jam pasidarė nei šiaip nei taip. Jis stengėsi nejudėti, bijodamas užminti mergaitei ant kojų. Paskui ji vėl šoko. Vis daugiau jaunuomenės virto iš lauko pro duris. Visus pasienius nusėdo merginos. O ji šoko ir šoko. Ir ji juokėsi galvą atlošusi, ir Jurgis vis kiečiau spaudė ją prie krūtinės. Jai buvo gera, ji buvo linksma ir, tur būt, užmiršo Endrių. Jis pametė jos pėdas. Jis ieškojo mergaitės šokančiųjų tankmėje ir žiūrėjo į duris. Bet prie jo ėjo Jurgis. Jis laikė rankas užpakalyje. Jos buvo išteptos taukais ir ištrintos suodžiais.

— Nenusimink tamstyte. Mes tau pripiršime atsakančią paną, — šnekėjo Jurgis, sliuogdamas artyn. — Dumčiaus Marcelę. Ar gerai, vyrai?

— Marce, Marce! Antai pas duris varvina seilę! — spiegė riesdamiesi iš džiaugsmo padaigsliai ir sumitę piemenys, kurie nešoko, o šmirinėjo viduryje, kurie stumdėsi priemenėje ir visur buvo vienu metu ir viską žinojo.

Keli jų sukibę traukė Dumčiaus Marcelę, bet ši nepasidavė ir, droždama jiems per galvas, traukėsi atbula. Jurgis apėjo Endrių iš užpakalio ir, ištiesęs rankas per jo pečius, pradėjo glostyti jo veidą delnais.

— Vyrai!... Išpelenuoti! — sušuko staiga atšokdamas. Jis movė lauk plautis rankų. Pusberniai suklego. Prunkštė ir mergos, sėdinčios arčiau. Endrius nesusivokė. Ir jis nedrąsiai prasišiepė, lyg užkrėstas visuotinio juoko. Ir tuo metu atskrido pelenų pripilta kojinė, ir atsitrenkė Endriui į veidą. Jis užsidengė ranka akis. Pelenų debesis pakilo aplink jo galvą. Mergos kvykė. Vaikėzai žvengė šokdami į viršų ir susiriesdami lig žemės. Aplink jį pasidarė tuščias ratas. Jis nieko nematė. Ranka trynė akis, o antrąją ištiesęs grabinėjo priešais. Kažinkas prie jo nugaros prisegė kanapinę velnio uodegą, o ant galvos užvožė rėtį su maišu. Pelenai graužė akis. Salė plyšo nuo juoko.

— Begėdžiai! Nutilkit! Kas tai padarė? Kas? Aš jums tuojau parodysiu!..

Jis atskyrė Ginos balsą. Ir juto, kaip paėmė jį už rankos. Jį vedėsi mokyklos virtuvėn, pripylė šilto vandens ir pati, trindama muilu, plovė suodis ir pelenus nuo jo didelio ir šiurkštaus veido. Mergaitė širdo. Ir kai jis pramerkė akis, ji buvo išraudusi ir atrodė pikta. Bet Endrius jos nebijojo.

— Gina... — pusbalsiu tarė Endrius.

— Ką? Ką tu sakai?...

— Gina... — visai tyliai pakartojo jis.

Atėjo Jurgis. Žvitrus ir nieko nedėtas. Jis vėl kvietė mergaitę šokti.

— Neisiu, jeigu tu toks... — šnairavo ji.

— Ocho, tai kas čia tokio?... — visai nesivaržydamas jis žaidė jos kasom, knebeno galuose surištus kaspinus ir jais braukė sau per nosį.

Ji sakė, kad bus šokama iki dvyliktos, ir vadino vidun. Paskui jie eisią namo. Tėvas būtinai jį norįs matyt. Endrius apsisuko. Vaikai sklido į šalis, duodami jam kelią.

Buvo tamsu. Kilo vėjas, — juodas ir tirštas. Jis lyžtelėjo jo kaktą, užlindo už nugaros. Endrius išpūtė krūtinę ir stengėsi priprasti patamsyje. Ant suminto sniego krito pailgi šviesos lopai. Ir aikštės viduryje dar gerokai buvo šviesu. Jis atsigręžė ir matė judančias galvas. Viršum jų skraidė šiaudiniai balandžiai. Margi kaspinai lėtai judėjo nuo šokančiųjų sūkurio. Ir iš čia jis atskyrė Ginos galvą. Ant jos svėrėsi Jurgis. Ir jie abu juokėsi susiglausdami ir truputį prasiskirdami sukiniuose. Nejučiomis jis slinko atgal. Išilgai namo susodinta eglaičių eilė jį slėpė nuo išeinančių. Bet jis žiūrėjo į šviesą, į vidų, kur sukosi ir sukosi Gina. Jo rankos buvo sugrubusios. Vėjas ėjo stipryn, plonai cypdamas eglaičių šakose. Jis nekrutėjo. Akys ašarojo ir perštėjo. Gaudžiantis, klegantis ir šviesus jaunųjų pasaulis mirgėjo kaip saulės įžiebta atkalnės versmė ir žvarbo srūdama per akmenaičius. Dvi beržo šakos dryko viršum jo galvos. Šviesa pro langus jas buvo ištraukusi iš juodos gelmės. Daugiau nieko nesimatė, nei liemens nei kitų šakų. Jos keistai blaškėsi vėjuje, lyg paukščiai negalėdami nutūpti. Ir Endrius juto, kad jis, kaip tos šakos, sumerktos juodose ir išmirusiose atklanėse. Ir nieko, ir suvis nieko nebėra aplink. Ta vienatvė naktų glūdumose jį sutirpdė, suliejo į sunkų švino gabalą. Jis tarėsi netekęs rankų ir kojų. Ir tik liemuo, kaip nulaužta kerplėša, styrojo įkasta įšalusioje velėnoje.

Bet ilso šokėjai. Muzikantai padėjo armonikas ir smuikus. Jiems atsigaivinti nešė alaus ąsoti. Gina ir Jurgis ėjo į duris. Jie buvo jau lauke. Endrius pasipurtė. Vėjas nuliežė karščiu, lyg pirties garais. Jis sukišo pirštus į burną ir juos sukando. Jis bijojo, kad nesugrikšėtų jo dantys. Tik eglaitė, už kurios jis slėpėsi, teskyrė jį nuo išėjusių. Jie stovėjo šešėlyje. Vaikinas ją bučiavo ir kalbėjo taip tyliai į pat ausį, kad jo žodžiai tebuvo užduseş šlamesys, kimus ir nerimą keliantis, kaip lapės sėlinimas. Jis nesuprato paniekinimo, bet į jo širdį tiško sūrūs lašai ir ją griaužė baisiau negu druska. Jiems atsitolinus keletą žingsnių, jis metėsi iš vietos laukiniu šuoliu, ir pasileido per tvoras ir daržus.

Jis bėgo, kiek išgali, lauždamas apledėjusią sniego plutą, sukrisdamas iki pažastų į griovius. Vėjas plėšė sermėgos skvernus ir tėškė plaukus i akis. Vėjas žviegė pažeme, spygavo pagriovių karkluose. Vėjas ėjo stipryn ir nešė smulkias ledo kruopelytes. Jis brido susikuprinęs, panarinęs galvą. Jo milžiniški kumščiai gniaužėsi taip baisiai, jog nagai lindo į delnus. Bet jis tylėjo. Sukąsti dantys lipo vieni per kitus. Jis tylėjo atkakliai, kaip naktis, kaip nukirstas ir nugenėtas medis. Už jo žvangėjo ir dainavo. Jis užsikimšo ausis, bet ir tada girdėjo dūkstantį šnabždėsį, būčinius ir gilų jos krūtinės atsikvėpimą. O tos rankos, kurios gniaužė jos liemenį, kurios atlošė jos galvą! Tos rankos buvo raudonos, plonais pirštais ir ilgais, užsirietusiais nagais, tos rankos, kurios trūkčiodamos spaudė jos krūtinę, kurios taršė jos kasas! Ir jis juto, kad tie patys nagai sudrasko jo marškinius, smeigiasi krūtinėn ir, apkabinę širdį, ją plėšia, lyg vanago koja drebančią slanką iš gūžtos.

Vientisai, tartum pavasario šniokštimas upėje, dūsavo miškas. Vėjas laužė medžių šakas, poškėjo ir ūžė, kaip upė, laužianti ledus.

Miškas kilo juodas ir aukštas. Jo viršūnės įsikirto dangun ir draskė palšus debesis. Jie bėgo galvatrūkčiais, gramzdindami vieni kitus.

Jis krito kniūbsčias ant žemės, įrausė galvą į sniegą ir dejavo. Nugara kilojosi, rankos plėšė krūmų šakas. Galva kvaito. Jis grūdo ją vis giliau, kol pasiekė velėną. O krūtinėje švankštė, lyg į ją susikraustė visa vakaro velnių ir pamėklių šutvė. Visi prajovai, su ragais, su barzdom ir iltimis. Jis juto sukrekant kraują, kažkur viduje. Jo buvo tiek daug išsilieję. Ir jis, nebetilpdamas, galėjo uždusinti.

Pakilo niūrus. Jo akys žibėjo. Jos švaistėsi, kaip vilko, ieškodamos pėdsakų. Jo paties pėdos vedė prie kadugių krūmo, kur dieną, išeidamas į laukus, buvo paslėpęs šautuvą.

Jis pasižiūrėjo į dangų. Juk ji sakė pati, kad šoks iki dvyliktos. Dar dvi valandos laiko. Jis patikrino vamzdį, ar nėra užsikimšę sniego. Ir pagalvojo, kad kapsulė gali būti sudrėkusi. Pasirausęs kišenėje, rado naują ir ją atsargiai padėjo po skiltuvu.

DUKRYTĖS SAPNAS

BEN. RUTKŪNAS

Čiūčia liūlia, mažulyte,
Ko šypsais per miegą? —
Baltos virvančios pelytės
Sutema atbėga.

Tavo lopšį supa sapnas
Palaimingas, šventas —
Spurganos radastų kvapnios
Ant galvelės krenta.

Tyliai krenta, tyliai lyja
Spinduliuotą laimę —
Neša angelas leliją,
Užu rankos paima.

Bičių spiečius plaka orą,
Peteliškės švelnios;
Varvantį auksinį korį
Tu keli ant delno.

Supkis laime, nekaltasis
Kūdiki per miegą —
Atsibudęs tu atrasi
Darganą ir sniegą.

Grįžo savo paties pėdsakų šliūže, pasviręs į priekį, pabrukęs šautuvo buožę po pažastim.

Vėjas ėjo vis smarkyn. Jis krito į žemę, kėlė sniego saujas ir jomis žarstėsi, ūžčiojo ir kriokė. Ir pro tą kriokimą tarpais girdėjo iš sodžiaus atklystančius balsus. Žiburiai blankiai sagstėsi tarp išretėjusių medžių. O ten, kur šoko, buvo užvis šviesiau, ir iš ten ėjo muzika ir šūksmai.

Jis vėl stovėjo eglaičių priedangoje. Salėje šoko. Šoko ir ji. Ir su ja šoko tasai, kurs ją glaudė, ją bučiavo. Šokėjų jau buvo likę mažiau. Jie sukosi laisvai ir žiūrėdami vienas į kitą.

Jis apskaičiavo žingsniais, koks atstumas jį skyrė. Tai nedaug. Iš dvigubo nuotolio mirtinai krito šernas ar ožys. Jis laukė, kada jie truputį prasiskirs. Jis nenuleido akių nuo jo baltos skepetaitės krūtinės kišenėlėje. Iš tokio nuotolio mažai skleidžia. Šratai stambūs. Jie visi sutilps ton balton skarelėn. Jis gerai pažino seną savo tėvo muškietą.

Muzikantai užlaužė paskutinį melodijos taktą. Šokėjai skirtėsi. Ji nuėjo ir atsisėdo ant suolo. Jis dar stovėjo. Už jo ir jo šonuose nieko nebuvo. Tada jis nuleido gaiduką.

Trenksmo jis beveik negirdėjo. Tik parako dūmai ir smulkutės užtaiso pačaižos drikstelėjo nosį. Žmogus viduje išmetė rankas ir griuvo.

Neskubėdamas užsikabino šautuvą per petį, ir pasuko į mišką. Jo šnerves kuteno parako tvaikas. Ir petyje jautė lengvą buožės stuktelėjimą.

Vėjas buvo juodas ir lipniai tirštas, kaip Užgavėnių naktis. Pakilęs nuo žemės kirto piktai į akis, bloškė suledėjusio sniego kruopelėmis ir žviegė ir kaukė.

KUNIGAS JURGIS AMBRAZIEJUS PABRĖŽA

VACLOVAS BIRŽIŠKA

I.

Tyliai praėjo kunigo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos šimto metų mirties sukaktis, lygiai kaip tyliai ir kukliai jis buvo prieš šimtą ir palaidotas. Jau nekalbant apie tas bendrąsias politines priežastis, rusų okupaciją Mikalojaus pirmojo režime, dėl kurių negalima buvo nė svajoti viešai kelti vardą žmogaus, kuris visą savo ilgo amžiaus darbą atidavė lietuvių tautai, jisai, be tų žmonių, kurie su juo tiesiogiai susidurdavo ar klausė jo pamokslų, mažai kam tebuvo žinomas. Tuo laiku, kada jis gyveno ir rašė savo gausius raštus, palyginti, tik labai mažas žmonių būrelis gavo vieną kitą jo raštą pasiskaityti. Jam gyvam esant, nė vienas jo parašytas mokslinis ar tikybinis veikalas nebuvo išspausdintas, ir jam pačiam neteko pamatyti nors vieną savo knygų žmonėse paskleistą. Bet ir vėliau, po mirties, vos keletas jo raštų ištraukų pateko į spaudą, net ir tuomet, kada kiti jo darbai iš botanikos srities sudomino ne tik mūsų, bet ir svetimųjų mokslo pasaulį.

Tikrai keistas ir kartu liūdnas likimas žmogaus, kurs pats vienas, daugiausia lietuviškai (žemaitiškai) buvo prirašęs daugiau, negu visi kiti pirmosios XIX amžiaus pusės lietuviai rašytojai kartu (gal išskyrus tik vieną S. Daukantą). Jis buvo ir vienas ano laiko geriausių pamokslininkų, palikęs keletą tomų visai originalių ir tikrai "pabrėžiškų" pamokslų ir daugybę asketinių knygų, skiriamų žmonėms skaityti. Jis kartu buvo ir įdomus, originalus poetas, bet jo eilėraščiai, kitiems tik iš nuorašų žinomi, ėjo bevardžiais kūriniais, ir tik mūsų laikų visuomenei pavyko atskleisti, kas buvo tikrasis autorius, ir juos paskelbti. Pabrėža buvo ir veiklusis lietuviškojo darbo dalyvis, palaikęs toje srityje kiekvieną pozityvų žygį. Jisai, pagaliau, buvo pirmasis ir žymusis lietuvis mokslininkas botanikas — ir tai ne eilinis (kurių jo laikais buvo ir daugiau, pav., kun. Fedaravičius), bet tuo metu nenusileidžiąs nė vienam ir žymiam universitetiniam vardui, nors ir dirbo daugiausia vien tiktai floristikos srityje. Tačiau netenka kaltinti nei ano laiko visuomenės, kuriai toks asmuo, kaip Pabrėža, galėjo tik keistuoliu atrodyti, nei mūsų laikų tyrinėtojų, kurie rinkdami plyteles jo gyvenimo ir darbo paminklui pastatyti, dar toli nevisa surinko ir išaiškino. Gal čia daugiausia paties Pabrėžos kaltės — jo neišpasakytas, įgimtas, ne vien vienuolyne įsigytas kuklumas, nesiveržimas į priekines visuomenės pozicijas, jo sąmoningas izoliavimasis nuo pasaulio akių vienuolyno sienose, jo įsitikinimas, kad jo gyvenimo paskirtis yra rašyti knygas, kurti. Nors turėdamas plačių pažinčių ir pilną galimumą išspausdinti, jei ne mokslinius, tai bent savo tikybinius raštus, kaip tai pavykdavo tuo laiku ir daug už jį menkesniems rašytojams, jis tuo iš viso nesirūpino.

"Karo audros ir laiko nelaimės", kaip kad savo laiku rašė išnykusių pirmųjų K. Širvydo žodyno leidimų vėlesnieji leidėjai, sunaikino ir tą užuovėją, kurioje Pabrėža praleido didesnę savo gyvenimą dalį. Gal jau ir paties jo kuklaus antkapio Kretingos kapinėse nebliko. Žuvo ir žymi dalis jo rankraščių, kaip ir dar pirmojo pasaulinio karo metu didesnioji jo herbaro dalis. Tačiau iš mūsų atminimo jis neišnyko, kaip vienas iš nedaugelio tų, kurie dar sunkiais mūsų tautai baudžiavos ir politinės maskolių priespaudos laikais, kada ir žymesnioji mūsų tautos šviesuomenės dalis dar nebuvo grįžusi į savo tautą, nutolusi nuo jos ir kalba ir papročiais, dirbo tylų ir reikšmingą lietuviams darbą — vieną plytelę tų rūmų, kur vėliau buvo įsikūrusi atgijusi ir prisikėlusi tauta.

II.

Jono Pabrėžos iš Vėčių kaimo Skuodo val. Lenkimų parapijos sūnus Jurgis Pabrėža gimė 1771 m., greičiausia, sausio 14 d., nes krikštytas buvo sausio 15 d. Nors vėliau Pabrėžos ir sakėsi bajorais, bet tai buvusi tik ano laiko mada, o kartais ir būtinas reikalas "įsibajorinti", parūpinant netikruosius bajoriškus dokumentus, kai stojo į mokyklas. Net ir didieji mūsų vyrai Daukantas su Valančiumi nebuvo išvengę to likimo ir gyveno tyčia suklastotais dokumentais-metrikomis. Iš tikro Pabrėžos tebuvo, greičiausia, karališkieji ūkininkai, taigi ne tiek baudžiavomis, kiek čyžėmis apsunkinti.

Šiame Vėčių kaime augdamas tarp savo dviejų brolių ir dviejų seserų ir kaimynų, kurių daugumas buvo šiaip ar taip su Pabrėžomis susigiminiavę, jaunasis Jurgis praleido ištisus septyniolika metų, čia dirbdamas įprastus kaimo darbus, čia vėl laisvalaikiu (kaip jis pats vėliau pasakojo viename savo laiškų, rašytų Vilniaus universiteto profesoriui Volfgangui) augindamas darželyje įvairias žoleles ir tirdamas jų gydomąsias savybes — palinkimas studijuoti botaniką aiškiai buvo atsiradęs anksti. Tačiau keletą paskutiniųjų metų jis tik atostogomis čia apsilanko.

Jau gerokai paūgėjęs bernas, jis 1785 m. tėvų yra siunčiamas į artimiausiąją Kretingos parapinę mokyklą, o po metų, jau susilaukęs 15 me-

tų, jis buvo priimtas į pirmąją Kretingos gimnazijos klasę. Gimnazija buvo tik trijų klasių, bet šešerių metų kurso, kur vienos klasės kursas buvo einamas dvejus metus. Tuo būdu ši gimnazija visai atitiko reikalavimus, kuriuos, jėzuitų ordiną panaikinus, Edukacinė komisija statė pilnoms gimnazijoms. Čia Pabrėža mokėsi šešerius metus (ne devynerius, kaip rašė J. Tumas), nuo 1786 m. ligi 1792 m., visą laiką būdamas vienas pavyzdingiausių mokinių, 1791 m. net pristatytas medaliui "diligentiae" gauti. Ir gimnazijoje besimokydamas jis ypačiai domėjosi botanika, kurią čia tuo laiku dėstė fizikos mokytojas Narkevičius.

Mokyklą baigęs, jis metus praleido kaime, o 1793 m. išvyko tolimon kelionėn į Vilnių, kur stojo į vadinamosios Aukštosios Mokyklos (seniau Akademijos, vėliau Universiteto) medicinos fakultetą, nes tai buvęs vienintelis tuo laiku fakultetas, kuriame buvo dėstomi ir gamtos mokslai. Šiuo tarpu dar nepavyko išaiškinti, kas jam buvo materiališkai padėjęs, vykstant į Vilnių, nes tėvai tam reikalui, be abejo, negalėjo sutaupyti lėšų. Gal jis buvo gavęs stipendiją, kurios buvo teikiamos geriausiems mokiniams, o gal padėjo ir jo dėdė pranciškonas Aleksandras Pabrėža (miręs 1801.V.9). Vilniuje, paties Pabrėžos liudijimu, jam didelę įtaką turėjęs gamtos mokslų profesorius Špitznagelis, kurio paskaitose jis ir gavo kiek teorinių žinių iš botanikos. Tačiau jam neilgai teko būti tiek šio, tiek ir kitų profesorių klausytoju. Nors daugelis vėliau rašiusiųjų apie Pabrėžą teigė jį pabaigus net visą medicinos fakultetą, bet iš tikrųjų jis jame praleido vos vienerius metus — krašto įvykiai nutraukė jo mokslą.

1794 m., Kosciuškos žygio laikais, Pabrėža, kaip ir daugelis kitų Aukštosios Mokyklos studentų, išėjo į sukilimą. Šis jo biografijos momentas ilgai visai nebuvo žinomas. Savaime aišku, kad saugumo sumetimais ir pats Pabrėža jį vėliau nutylėdavo. Tačiau šis faktas absoliučiu tikrumu paaiškėjo, kada Mykolui Biržiškai pavyko vienos senos Vilniaus universiteto bibliotekos knygos įrišime surasti įklijuotą Pabrėžos atsisveikinimo laišką, rašytą tėvams, kai jis ėjo į sukilimą. Sunku pasakyti, kaip šis laiškas pateko į anos knygos apdarą — greičiausia irgi saugumo sumetimais. Bet ir šiame laiške, rašytame tokiu kritingu jo gyvenimui momentu, Pabrėža nepamiršta ir savo augalų ir gėlių kolekcijos, paliktos tėviškėje, ir ją paveda savo jaunesniosios sesutės Onos globai. Be to vieno laiško, neturime jokių kitų faktų, kurie padėtų mums išaiškinti Pabrėžos nuotykius sukilime. Viena teaišku — jis jame buvo labai trumpai, nes dar nesusilaukęs sukilimo pabaigos, tų pačių metų rugpiūčio 1 d. stojo į Varnių dvasinę seminariją. Tačiau iš to aiškėja, kad Pabrėža tada nebuvo likęs Vilniuje (Vilnių maskoliai paėmė rugpiūčio 10 d.), o dalyvavo sukilime kur nors Žemaičiuose, iš kur jau buvo visai netoli ligi Varnių. Bet jau tuo metu didesnioji Žemaičių dalis buvo rusų kariuomenės užimta, ir buvo prasidėjęs žiaurus sukilime dalyvavusiųjų gaudymas. Dėl to visai galimas daiktas, kad tas skubotumas, kuriuo Pabrėža stojo į seminariją, gali būti siejamas su reikalu paslėpti savo dalyvavimo sukilime pėdsakus. Vargu ar, dalyvaujant sukilime, jam staigu būtų atsiradęs noras pasišvęsti kunigo darbui — jei jis būtų anksčiau tokį norą turėjęs, tai jau prieš metus galėjo važiuoti vietoje Vilniaus į Varnius.

Kad Pabrėža pradžioje svyravo, kokį gyvenimo kelią pasirinkti, aišku ir iš tos išlikusios tradicijos, kad kiek laiko seminarijoje pabuvęs, jis buvo pradėjęs abejoti, ar tiksiąs kunigo darbui, ir buvo jau bemanąs seminariją palikti. Tačiau seminarijos regensas (tuo laiku Varnių seminariją vedė kunigai misijonieriai) įtikino jį pasilikti ir, atrodo, Pabrėža niekados to ir nesigailėjo, pats virtęs vienu pavyzdingiausiųjų dvasininkų visoje vyskupijoje.

Dar Kretingos gimnazijoje gerai paruoštas seminarijos studijoms, be to, tuo laiku esant vyskupijoje dideliam kunigų trūkumui, vos pusantrų metų seminarijoje pasimokęs, Pabrėža jau 1796 m. vasario 16 d. įšventinamas kunigu.

III.

Ligi 1816 m., t. y. dvidešimt pirmųjų savo kunigo darbo metų, Pabrėža daugiausia vikarauja. Ilgesnį laiką jis buvo Plungės vikaru, paskiau, galimas daiktas, kurį laiką ir Žagarėje, nes jo sudarytame žolyne (herbare) ypač gausu augalų, surinktų Žagarės apylinkėje. To jis nebūtų galėjęs atlikti, tiktai retkarčiais, atsitiktinai čia apsilankydamas.

1807 m. jam draugiška Šaulių (Šaulevičių) šeima sudėjo į jo rankas vieną tūkstantį dolerių (talerių) įkurti altarijai Kartenoje, numatant patį Pabrėžą pirmuoju tos altarijos altarista. Kadangi tuo laiku Pabrėža buvo dar, palyginti, jaunas kunigas (teturėjo 36 metus amžiaus), tai, matyti, altarijos steigėjai galvojo ne apie tai, kas paprastai turima galvoje skiriant altaristomis — suteikti pasenusiam ar paliegusiam kunigui kaip ir kokią pensiją, ramią vietą, kur neturėdamas materialinių rūpesčių ir nevarginamas parapijos darbų jis galėtų ramiai laukti mirties. Šauliai, greičiausia, geriau pažinę Pabrėžą ir matę jo tiesiog aistringą pamėgimą botanikos, kuriai jis, eidamas vikaro pareigas, negalėjo užtenkamai atsidėti, norėjo suteikti jam ir jo darbui daugiau laiko, juo labiau, kad anuomet didesni klebonai, apkrauti pareigomis kapituloje ar kitomis, dažnai ilgai nesirodydavo savo parapijose, vikarams palikdami jose visus reikalus (ne tik dvasinius, bet ir materialinius, parapijoms valdant ir ištisus dvarus). Altarijos įkūrimo ir pastatymo reikalai tačiau nėjo taip greitai. Tik po septynerių metų, 1814 m., ji buvo galutinai baigta, nors pats Pabrėža jau 1812 m. išsikėlė Kartenon į dar nebaigtą altariją.

Bet šio laiko tarpe Pabrėža jau išgarsėjo kaip vienas iš geriausių Žemaičiuose pamokslininkų.

Jis mielai buvo kviečiamas didesniųjų atlaidų metu sakyti pamokslus Salantuose, Kretingoje, net pačio vyskupo J. A. Giedraičio rezidencijoje — Alsėdžiuose. Iš to laiko yra išlikę jo sakytų pamokslų jo paties ranka surašyti rankraščiai, kurie ir mūsų etnologams ir etnografams duoda nemaža įdomios medžiagos apie įvairius tada Žemaičiuose dar gyvus ir dar iš prieškrikščioniškų laikų paveldėtus prietarus ir papročius, kuriuos, savo pamoksluose smerkdamas, Pabrėža kartu gan tiksliai aprašo. Su kitais panašiais prietarais vėliau nuolatos susidurdavo ir vysk. Valančius, ta tema paskelbęs keletą ganytojiškų laiškų, skirtų kuriai nors vienai parapijai, kur tas prietaras buvo pastebėtas.

Tačiau ir visos tos išvykos ir vizitai kaimyninėse ir tolimesnėse parapijose nekliudė Pabrėžai nuolatos didinti savo herbarą ir augalų pažinimą. Tik vis jam atsiliepdavo neigiamai tai, kad jo teorinės žinios buvo, palyginti, dar labai nepilnos, nes šioje srityje sistemingo mokslo, kaip matėme, jis nebuvo išėjęs. Vis dėlto ir tuo laiku jis ne vien renka augalus, bet mėgina ir juos aprašyti.

Deja, dabar sunku nustatyti, kurie iš jo gausių botaniškų darbų buvo parašyti šiame jo gyvenimo laiko tarpe, nes daugumas jų yra nedatuotų. Bet vienas jų, parašytas Kartenoje 1814 m., be abejo, buvo čia ir paruoštas. Tai ne savarankiškas darbas, bet vertimas į lenkų kalbą seno Sireniuso veikalo apie botaniką. Pabrėža išvertė tiktai jo antrąjį tomą, o pirmąjį kiek anksčiau buvo išvertęs jo geras prietelius, taip pat botanikos mėgėjas, Viduklės dvaro užveizda Ignas Hrincevičius. To veikalo parinkimas iš taikomosios botanikos aiškiai rodo, kad tuo laiku, kaip ir savo jaunatvėje, Pabrėža ne tiek domisi dar botanika, kaip mokslu, bet jos taikymu gydymui, gydomosiomis augalų savybėmis. Tai buvo visai suprantama dar ir todėl, kad jam, kiek pasimokusiam medicinos (nors per vienerius studijų metus apie pačią mediciną jis beveik nieko universitete ir negalėjo išgirsti), noromis nenoromis tekdavo ir gydyti žmones, nes tuo laiku gydytojai profesionalai, kurių iš viso Lietuvoje buvo labai maža, gyveno tiktai didesniuose centruose, o kaimas likdavo beveik visai be gydytojo pagalbos. Bet būtų neteisingas tas, kas būtų pavadinęs Pabrėžą kokiu šundaktariu ir lygintų jį su daugeliu kaimiečius gydžiusiu visokių burtininkų ar panašių sukčių, kurių ano laiko kaime buvo pilna ir kurie smarkiai net išnaudodavo kaimiečius. Pabrėža gydė tuomet, kada negalima buvo gauti gydytojo, o reikėjo ligonius gelbėti. Jis neimdavo už tai jokio atlyginimo, pats neturėjo mažiausios pretensijos būti laikomas gydytoju. Gydė jis vien tiktai savo jau ištirtomis ir kitų aprašytomis gydomosiomis žolėmis. Jam tai buvo vien prievolė gelbėti žmones, kada jie yra to reikalingi.

Ir šiaip, kaip kunigas, nors ir kuklus vikaras, jis jau tuo laiku įgijo didelį vietos žmonių pasitikėjimą. Yra išlikusių dokumentų apie tai, kad į jo rankas mirštantieji atiduodavo ir dideles sumas, skiriamas jų nepilnamečiams įpėdiniams, iš kurių jis paskiau atsiskaitydavo, atsiradus teisėtai globai. Žmonės ėjo pas jį su įvairiomis savo bėdomis, nes matė jame ne kokį nepasiekiamą poną, bet sau artimą žmogų. Tik jam rūpėjo ir grynai lietuviškas darbas, kuris, nors ėjo tuo laiku dar neorganizuotai, vis dėlto buvo dirbamas. Jis platino žmonėse lietuviškas knygeles, kurių kad ir nedaug pasirodydavo, bet vis jų buvo. Pav., 1809 m. jis buvo apsiėmęs platinti savo kaimyno, Rietavo altaristos kun. Silvestro Rucevičiaus dar 1805 m. išleistą "Iszguldimą Afieros Misziu Szwentu" ir tuo reikalu susirašo su autorium ir leidėju, faktiškai savo parduotomis knygomis padengdamas visas jų spausdinimo išlaidas. Iš kitų vėl jo laiškų aiškėja ir jo nenutrūkstantieji ryšiai su šeimyna, su artimesniaisiais ir tolimesniaisiais giminaičiais, kuriuos jis ne tik šelpė, bet ir stengėsi įtaisyti kur darban, o ir įtaisęs iš akių neišleido. Pav., viename savo žemaitiškųjų laiškų giminėms jis prašo atsiųsti jo globojamam jaunuoliui, stojusiam kažkur tarnybon, naujus rūbus, nes iš tų jo kaimiškų drabužių, kuriais jis atvyko "wysy stebas it ąt koky wagyijs".

IV.

Surištas su daugeliu materialinių rūpesčių vikaro ir net altaristos darbas ir apskritai pareigos parapijoje Pabrėžos pilnai nepatenkino, nes vis įvairūs kasdieniniai reikalai reikalėliai jį atitraukdavo nuo augalų rinkimo, nuo knygų rašymo, nuo herbarizavimo ir botanikos studijavimo. Pagaliau jis nusistatė eiti vienuolynan ir 1816 m., atsisakęs savo altarijos ir priėmęs vienuolio Ambraziejaus vardą (nuo to laiko jis paprastai vadinasi dviem — Jurgio Ambraziejaus — vardais), stojo į Kretingos pranciškonų (vadinamų ir bernardinais) vienuolyną. Kretingoje jis ir anksčiau buvo gerai žinomas, nes neretai čia apsilankydavo pamokslų sakyti. Esą, stodamas į vienuolyną, jis gavo savo būsimųjų viršininkų sutikimą jo niekur kitur iš Kretingos nekelti ir leidimą laisvalaikiu nuo savo vienuolio pareigų rinkti augalus ir verstis savo mylimu darbu.

Kita vertus, toks išmokslintas vienuolis vienuolynui buvo tikras radinys ir buvo plačiai siuntinėjamas kaip pamokslininkas, kurio pamokslai sutraukdavo minias žmonių, o pradžioje dirbo ir kaip mokytojas vienuolyno mokykloje. Nors senoji Kretingos gimnazija jau nebeegzistavo, bet jos vietoje įkurta plati parapinė mokykla, daug platesniu kursu, kaip kad tuo laiku buvusiose prie bažnyčių parapinėse mokyklose. Ji tuo laiku dar sutraukdavo didelį skaičių vaikų ne tik iš artimesnės apylinkės, bet ir iš toliau, nes ją baigę, lengvai buvo priimami į kitas provincijos gimnazijas, net į aukštesnes klases. Toje tai mokykloje, iš kurios išėjo ir nemaža būsimųjų kunigų, gydytojų ir kitų profesionalų, Pabrėža ir pradėjo mokytojauti jau 1817 m. Nors kiti jo biografai rašo, kad jis šioje mokyk-

PABRĖŽOS KAPAS KRETINGOJE

loje mokytojavo net ligi 1839 m., bet iš tikro jo darbas ten buvo, palyginti, gan trumpas, nes jau 1821 m. jis savo raštuose pasirašo "ex-professor", t. y. jis mokytojavo tiktai ligi 1821 m. — maždaug trejus ketverius metus. Ir tai yra visai suprantama, nes mokykla, ir dar visuose skyriuose, jį sutrukdydavo tiek, kad kitiems darbams jam ir laiko neužtekdavo. Matyti, jis buvo nuo tų pareigų atleistas tada, kai pačiame vienuolyne atsirado vienuolių, kurie galėjo jį pavaduoti. Kaip tik apie tą laiką čia atsikėlė iš kitų vienuolynų ir vėlesnysis autorius "Kalbriedos Ležuwe Žemaytyszka" kunigas Simanas Grosas ir žemaitiškų eilėraščių autorius ("Šiltas alus ką padarė, prie malonės mūs privarė...") kunigas Pabijonas Barkauskas.

Tuo pačiu metu ir Pabrėžos, kaip botaniko, darbas gavo naują akstiną. 1821 m. po Žemaitiją keliavo Vilniaus universiteto botanikos profesorius Jundila ir herbarizuodamas susitiko su Pabrėža. Jundila davė jam nurodymų ne tik augalų rinkimo srityje, bet jam atskleidė ir kitus botanikos studijų horizontus, nurodė jam literatūrą. Kaip tik nuo tada Pabrėža pradeda botaniką studijuoti. Per įvairius pažįstamus žemaičius, gyvenančius Vilniuje, Petrapilyje, Rygoje jis persisiųsdina knygų iš botanikos, jas rimtai studijuoja, daro plačias ištraukas, o kartais net ir

išverčia ar tai į žemaičių ar į lenkų kalbą. Drauge ir pats beveik be pertraukos jis rašo ištisomis dienomis, kiek jo nuo to neatitraukia vienuolio pareigos. Bet ir jos jam nebuvo sunkios, nes visą laiką vienuolyne jis nenešė jokių administracinių pareigų, tik buvo tarpais siunčiamas kaip pamokslininkas. Pamokslus jam tekdavo sakyti ne vien Kretingoje. Kaip ir anuomet, kada jis tebuvo vikaras, taip ir dabar jam tekdavo su pamokslais lankyti daugelį vakarų ir šiaurės Žemaitijos vietų. Kur jis bebūtų vykęs, tuojau, atlikęs savo pareigas bažnyčioje, jis leisdavos į to miestelio apylinkes paieškoti retų, jo dar neužtiktų, ar gerai neištirtų augalų.

Tos progos jis nepraleido, kada 1827 m. jau ne vienuolynas, bet pats vyskupas jį siuntė sakyti pamokslų net "į užsienį" — į Mažosios Lietuvos Šilgalius, kur jis pasakė eilę pamokslų tenykščiams negausiems lietuviams katalikams. Drauge jis praturtino savo žolyną daugeliu augalų, rastų apylinkės paliose ir miškuose. Šio komandiravimo netenka laikyti kokiu nepaprastu įvykiu. Mat, jau seniau ir tada Mažosios Lietuvos dešiniojo Nemuno kranto katalikai, nors ir priklausė Varmijos katalikų vyskupijai, bet faktiškai tikybos reikaluose buvo globojami Žemaičių vyskupijos vyskupų, kurie, Varmijos vyskupų prašomi, siuntė ten iš Žemaičių ir nuolatinius kunigus (pavyzdžiui, XVIII a. antroje pusėje 25 metus Drangovskynėje prie Tilžės rezidavo kunigas Joskaudas, gražaus lietuviško katekizmo autorius) ir pamokslininkus, kol pačioje Varmijos vyskupijoje atsirado mokančių lietuviškai kunigų (kunigas Tiedigas, daug vėliau kun. Zabermanas, XIX a. pabaigoje kun. Hinzmanas ir kt.). Ir tada prie jų vis atsirasdavo ir koks jaunas kunigas iš Žemaičių ar Suvalkijos, bet dažniausiai jau ne tiek geru noru čia atvykęs, kiek nuo rusų valdžios persekiojimo pabėgęs (pav., vyskupo Valančiaus padėjėjas lietuviškas knygas platinant kun. Antanas Brundza). Ir tie vietos kunigai patys palaikydavo nuolatinius ryšius su Žemaičių vyskupija, o lietuvių spaudą uždraudus, pirmieji padėjo spausdinti knygas Mažojoje Lietuvoje ir jas per sieną gabenti, kartais gi, kaip tas pat kunigas Zabermanas, ir patys jas specialiai "žemaičiams" spausdinti.

V.

Nors ir daug laiko laiko jam atimdavo tiek pareigos vienuolyne, tiek augalų rinkimas ir sistemizavimas, tiek daugelio raštų rašymas, Pabrėžos veikla vis dėlto nesiribojo vienuolynu, pamokslais ir botanika. Jam nebuvo svetimas ir tas, nors ir kuklus, lietuviškas darbas, kuris tuo metu jau buvo vykdomas dar priešvalančinėje gadynėje. Jį puikiai pažįsta Simanas Daukantas ir per jį, dar iš Petrapilio, palaiko ryšius su savo namiškiais ir jam siunčia platinti savo parašytąsias ir kitų išspausdintas knygeles. Šioje srityje Pabrėža buvo vienas svarbiausiųjų Daukanto raštų platintojų. Jis su Daukantu artimai susidraugavo, kada tas atostogų metu apsilankydavo Žemaitijoje.

Tik viename reikale jiedu nesutiko — kiekvienas jų atkakliai laikėsi savo skirtingos lietuviškos rašybos. Daukantas turėjo savą, kad ir kitų nepriimtą ir nebevartojamą, bet vis dėlto jau virtusią daugelio spausdintų to paties Daukanto knygų rašyba. O Pabrėža turėjo vėl savo, tiek pat skirtingą ne tik nuo Daukanto, bet ir nuo kitų vartojamos tikybiniams raštams. Jis jos atkakliai laikėsi. Čia, greičiausia, ir tenka ieškoti priežasties, dėl kurios, Pabrėžai esant gyvam, nė vienas jo nei mokslinis nei tikybinis raštas nebuvo išspausdintas. Vis dėlto viename laiškų J. K. Gintilai Pabrėža gyrėsi, kad yra ir keletas kitų tikybinių "žemaitiškų" rašytojų, kurie priėmė jo rašybą. Tik jis jų neįvardijo. Tarp tuo laiku išspausdintų knygų nežinome nė vienos, rašytos pabrėžine rašyba. Matyti, tie jo šalininkai taip pat, kaip ir jis, savo raštų neišspausdino.

Tam pačiam Daukantui renkant lietuviškas dainas, Pabrėža ir čia jam padeda, tik ne tiek užrašydamas dainas iš liaudies lūpų, kiek siųsdamas jam savo ir kitų parašytas "daineles" — eilėraščius. Kaip tik išlikusiuose Daukanto rankraščiuose yra keletas eilėraščių, pažymėtų Pabrėžos inicialais ar net ir ištisa pavarde ir Pabrėžos ranka surašytų, kurių kiti jau ir seniau buvo mums žinomi, nes, matyti, jie buvo plačiau nuorašais pasklidę. Tik 1932 m. teišspausdintose Daukanto "Massių pasakose" ir neišspausdintame jo dainų rankraštyne yra du kiek skirtingi variantai dviejų Pabrėžos eilėraščių — "Esu sau žmogelis šarpus kožnam darbe" ir "Apie pypkininką".

Pirmasis eilėraštis tiek buvo Lietuvoje paplitęs, kad net buvo patekęs ir į liaudies lūpas. Jį 1880 m. apie Garliavą buvo užrašęs kaip liaudies dainą vokiečių kalbininkas K. Brugmanas. Dar kitą to paties eilėraščio varijantą buvo 1855 m. užrašęs Edvardas Jokūbas Daukša. Bet atrodo, kad autentiški yra Daukanto, nors tarp jų ir yra mažų skirtumų, kuriuos galėjo įnešti ar Daukantas, ar net ir pats Pabrėža, savo eilėraščius įvairiu laiku Daukantui atiduodamas. Be to, Daukanto palikime yra ir trečias eilėraštis su Pabrėžos parašu, būtent 52 eilučių "Apie neučcivus apsyejimus jawnumenės" ("Nu jus mergės godrei dirbkiet Nu kaktas plaukus atkirpkkiet..."), kuriame autorius labai atvirai, sąmojingai, kad ir nevisai cenzūriškai pliekia savo laiko kaimo jaunuomenės netinkamus papročius. Pagaliau, tarp Daukanto raštų buvo dar keletas eilėraščių, į kuriuos savo laiku nebuvome atkreipę dėmesio, ir dėl to jie nebuvo nurašyti ir išspausdinti, nes neturi Pabrėžos parašo. Juos, greičiausia, taip pat parašė Pabrėža, nes daugiausia rašyti jo rašyba, jo ranka ir kiti iš jų visai savo nuotaika atitinka Pabrėžos eilėraščių nuotaiką ir stilių. Tai "Daynie vainos", "Krupniks trunkas gražiavsis", "Gaylesis altoriaus", "Daynie apie pijoka atmetonti arielka", "Apie patiešijima rupesniu žmoniu", ilgas 118 eilučių eilėraštis "Apie

ESU SAU ŽMOGELIS

Esu sau žmogelis, šarpus kožnam darbe.
Vis man pagal norą kiojas, Dieve, būk Tau garbė.

Atbuvau baudžiavą, kiek uždėjo ponas,
Gir užtat mane ponas ir kunigs klebonas.

Užmokėjau donį, nors su didžia bėda,
Nebijau dabar nei pono, nei urėdo.

Karčiamoj nesu skolingas, noris kas nedėlę
Patsai alaus atsigėręs, perku dar prieteliams.

Turiu jungą jaučių, tris žirgus iššertus,
Ir namelius neskolingus, dėl visų atvertus.

Turiu du sūneliu, dvi skaisti dukreli,
Kas tik anas gaun regėti, sako, kad panelės.

Prie tos ščestis yra, kad ir pati ščyra.
Visi turtai ir karūnos dėl manęs nieks yra.

Nors prūdelis mažas, kasdien užmal mierą.
Tankiai kur yr didi turtai, tikros meilės nėra.

Visad linksmas esu, ar ariu ar sėju,
Prašau, Dieve, būk ir toliau mano geradėju.

APIE PYPKININKĄ

Nieks man didybės, didžių vyresnybės,
Kuriems paklepčiai atim jų aštrybes.
Nėr man ponystės ir tos neniekinu,
Vienok aš linksmas, pypkę sau kūrinu.

Nėra man smūtkų, nežinau, kas bėda,
Ir dėkavoju, kad Pons Dievs taip rėdo.
Jei mane papiąk, kad provą biaurinu,
Aš jam kloniojuos ir pypkę kūrinu.

Sumnenė čista niekad nesmūtnijas,
Ana nebijos, kad kilst perkūnijos,
Neboju nieko, tabokelį trindams,
Stoviu atvožnai, pypkę sau kūrindams.

Anas tyrionis, kursai svietą spaudžia,
Dreb girdėdamas, kad perkūnai šaudo.
Aš žaibus metant pats save stiprinu
Ir antrą pypkę prikimšęs kūrinu.

Tam neužvydžiu pavadžiaus geriausio,
Kurs prastą stoną rand čestyj aukščiausioj.
Tegu šlovinas, aš to neniekinu,
Stovėdams žiednai pypkę sau kūrinu.

O dūmas regims, ant oro išnykstąs,
Paduod man mislis, kad nebūsiu šlykštus,
Primen man aiškiai, jog čion gyvendamas,
Turiu veizėt, ką rasiu mirdamas.

Sprowa Jo milestos Pona Piivievičiaus", "Daynie žydu" ir Pabrėžos ranka rašytas latviškas vertimas žinomos lenkiškos dainelės "Służylem u pana". Deja, dabartiniu metu šių eilėraščių nėra galima surasti.

Kartais jis parašydavo vieną kitą proginį eilėraštį ir lenkų kalba. Jų težinome vieną — "Oda druga na Imieniny Prefekta", kuriame tačiau nieko pabrėžiško nerasime — rašydamas lenkiškai, jis tesekdavo svetimais pavyzdžiais.

Be Daukanto, J. A. Pabrėža palaikė gana artimus ryšius ir su kunigu J. K. Gintila dar tuo laiku, kada šis tarnavo Petrapilio dvasinėje kolegijoje, bet ir vėliau, kada Gintila, rusų valdžios paskirtas, 1844 - 1849 m. valdė Žemaičių vyskupiją. Iš pirmojo tų santykių laikotarpio yra išlikę keturi, lenkiškai rašyti Pabrėžos laiškai iš 1834 - 1838 m., kur jis paliečia įvairius tiek bažnytinius, tiek visuomeninio gyvenimo įvykius Lietuvoje. Paliečia ir literatūrinius ir mokslinius klausimus, o tų laiškų postscriptumuose tyčia sumakaroninta žemaičių kalba jumoristiškai pamini ir Daukantą, jo apsilankymus Žemaitijoje ir kai kuriuos kitus klausimus, susietus net su rusų administracijos sauvaliavimu. Gal dėl to, kad jo nieks nesuprastų, jis ir pasirinko šį makaroninį stilių.

Gintilai apėmus vyskupijos valdymą ir apsigyvenus Alsėdžiuose, šis šaukės Pabrėžą pas save užimti vyskupijos valdytojo sekretoriaus vietą. Bet savaime aišku, kad Pabrėža, kuris tada buvo jau susilaukęs 73 metų amžiaus, atsisakė, nenorėdamas keisti savo ramaus gyvenimo Kretingoje į triukšmingus Alsėdžius, faktiškąjį vyskupijos centrą, nes jie iš seno buvo Žemaičių vyskupų ir vyskupijos valdytojų rezidencija, o Varniuose buvo tik oficialios vyskupijos įstaigos — kapitula ir konsistorija, nors dažniausiai ir jų posėdžiai vykdavo Alsėdžiuose. Savo atsisakymą nuo šio pasiūlymo Pabrėža motyvavo pašlijusia sveikata, trūkumu dantų ir panašiomis, visai teisingomis priežastimis. Bet ryšiai su J. K. Gintila dėl to nenutrūksta.

Lygiai taip pat, kaip anksčiau prie pavyskupio Simano Giedraičio, taip ir Gintilai vyskupiją valdant jis nuolatos kviečiamas recenzuoti siunčiamus jam iš vyskupijos kurijos įvairius, aprobatai pristatytus žemaitiškus rankraščius. Ir šioje savo darbo srityje jis nebuvo griežtas. Pavyzdžiui, senam emeritui, buvusiam Čekiškės klebonui kunigui Bonaventūrai Miknevičiui parašius "Giesmę historyczną apey Czekiszkes Bažnicze", paties sueiliuotą atsiminti jo 35 metų klebonavimo Čekiškėje ir paprašius kurijos leidimo ją šioje bažnyčioje giedoti, J. K. Gintila pasiuntė ją J. A. Pabrėžai, prašydamas jo nuomonės. Šis ją įvertino teigiamai, nors ir kalbos, ir formos, ir turinio požiūriu tie eilėraščiai buvo be *galo silpni*.

Taip pat Pabrėža palaikė korespondenciją ir su M. Valančiumi, ne tik tuo laiku, kada tas buvo paskirtas Varnių seminarijos rektoriumi (Pabrėža midė dar prieš tai, kada Valančius paėmė Žemaičių vyskupiją), bet ir jo petrapiliniais laikais. Ši korespondencija ir ryšiai buvo labiau literatūrinio pobūdžio. Pabrėža teikė Valančiui medžiagos jo rašomai "Žemaitiu Vyskupystei" ir, tarp kito, davė jam žinių, Valančiaus šioje knygoje išspausdintų, apie save ir savo raštus. Čia yra paminėti ir tokie Pabrėžos raštai, kurių rankraščiai neišliko ir apie kuriuos težinome tik iš "Žemaitiu Vyskupystės". Nors Valančius, šį sąrašą išspausdinęs, ir buvo nuo savęs pridėjęs pastabą "suteik Dievi turtingą poną, kurs parašitas per jį knygas išspausdinęs, žmonėms apskelbtum", tačiau net ir jis pats, vyskupu tapęs, nemėgino jų spausdinti, nors užtenkamai turėjo tam progų ir galimumo. Savo keliu Pabrėža viename savo laiškų Gintilai siūlė Valančiui pavesti perredaguoti vyskupo J. A. Giedraičio Naujojo Testamento vertimą, kada Gintilai buvo kilusi mintis paskelbti šio vertimo naują leidimą.

VI.

Tarp visų Pabrėžos parašytų gausių darbų nemenka vieta atitenka jo tikybinio turinio raštams. Jo tos rūšies išlikusiųjų žinome apie šešiolika, bet yra dar ir dingusių rankraščių. Iš jų visų tik vienas "Pakratimą sumenys" buvo pirmą kartą išspausdintas Mažojoje Lietuvoje, padėjus neteisingus kontrafakcinius 1849 metus, dėl kurių daug kas vėliau manė, kad ši knygutė buvo išleista dar Pabrėžai esant gyvam. Ši knygutė kiek ištaisius jos kalbą, buvo dar pakartota ir 1873 ir 1893 m.

Šiaip visi jo tikybiniai raštai, skiriami liaudžiai skaityti ir, matyti, išriedėję iš jo sakytų pamokslų, yra rašyti labai gyva ir vaizdinga kalba, tiktai pilna juose įvairių lenkiškų, bet sužemaitintų žodžių. Savo moksliniuose darbuose stengdamasis duoti kiek galima grynesnę kalbą ir tam reikalui įvesdamas nemaža naujadarų ir kurdamas naujuosius, grynai lietuviškus augalų pavadinimus ir tokiems augalams, kuriems liaudis savo vardų neturėjo, savo tikybiniuose raštuose jis prisilaiko tuo metu įprasto tikybinėse knygose ir net bažnyčiose žemaitiškai lenkiško žargono. Galimas daiktas, kad taip rašydamas, jis tikėjosi rasti savo knygutėms ir leidėją. Lenkų kalba jis tebuvo parašęs vieną tikybinę knygutę, bet ir ji nebuvo išspausdinta.

Iš seno, kaip jau žinome, versdamasis ir patarimais žmonėms ligose, ir sekdamas Daukanto pavyzdžiu, kuris greta savo istorinių studijų surasdavo laiko nuolatos rašyti ir spausdinti populiarias knygutes žmonėms, Pabrėža parašė ir keletą knygučių iš medicinos ir veterinarijos srities (Spasabs kayp reyk apsyete so Lygoniys, kor niera Daktarie ir kt.). Ir joms jis leidėjo nesurado, o gal ir neieškojo. Parašė ir keletą, taip sakant, proginių raštų, kaip Plungės parapijai paruoštas "Pariedimas diel obagu Szpytolys Plungiys" ar "Observationes in visitationem Eppi". Tarp jo populiarizacijų ir mokslinių raštų stovi dar 1827 m. parašytas lenkų kalba "Promyczek zwiastujący tablicę chorob", kur jis, tarp kito ko, surinko ir užrašė apie 1500 žemaitiškų įvairių ligų pavadinimų.

Didžiausias Pabrėžos darbas ir įnašas bendrojon Lietuvos kultūron buvo jo botanikos raštai. Ir čia jis buvo faktiškai vienintelis lietuvių botanikas XIX a., nes kai kurie kiti, kaip kun. Federavičius Ilukštoje, buvo tik mėgėjai, nepalikę reikšmingesnių darbų. Kaip matėme, Pabrėža jau savo jaunomis dienomis domėjosi botanika, kiek teorinių žinių gavęs Kretingos mokykloje ir Vilniaus medicinos fakultete, vėliau paskatintas prof. Jundilos imtis ir teorijos. Jis ypačiai rimtai pradėjo dirbti, suėjęs į korespondenciją su Vilniaus universiteto botanikos profesorium Volfgangu. Grynai mokslinę su juo korespondenciją Pabrėža palaikė 1828 - 1829 m. Iš to laiko išliko dešimt jo laiškų Volfgangui, kurių vienam jis pateikia ir įdomių autobiografinių žinių. Kaipo botanikas, Pabrėža pirmiausia renka ir įtraukia į savo žolyną jo įvairiose vietose randamus augalus.

Jo turtingas žolynas buvo apėmęs visą Žemaitiją, Klaipėdos kraštą. Nemaža augalų per savo korespondentus jis gaudavo ir iš kitų Lietuvos vietų. Šie jo herbarai nepaliesti buvo saugojami ir po jo mirties Kretingos vienuolyne ligi pat 1914 m. pavasario. Tačiau tuo laiku apsilankius Kretingoje kilusiam iš Lietuvos lenkų botanikui profesoriui Hryneveckiui, kuris, tarp kito ko, čia rinko medžiagą ir Pabrėžos biografijai (jo tais pačiais metais išspausdintai lenkų gamtos žurnale "Wszechswiat"), vienuolynas patikėjo jam ir žymiausiąją Pabrėžos žolyno dalį. Greitai po to prasidėjęs pirmasis pasaulinis karas atkirto Hryneveckį nuo Žemaitijos, ir jis pats su herbaru pateko į Ukrainą. Pagaliau, išsisiūbavus Rusijos revoliucijai, Hryneveckis, kaip jis pats vėliau viename savo raštų prisipažino, visą žolyną pražudė Odesoje. Likusią Kretingoje jo dalį (iš viso 229 lapus) jau pats vienuolynas Lietuvos Nepriklausomybės laikais atidavė Vytauto Didžiojo universiteto botanikos sodui. Ši dalis paskiau buvo jaunų Lietuvos botanikų ištirta ir aprašyta.

Bet daugiausia laiko Pabrėžai imdavo augalų sistemizavimas, aprašymas, nustatymas visiems augalams lietuviškų vardų ir jų sugretinimas su atitinkamais lotyniškais, lenkiškais ir kartais ir latviškais vardais (Pabrėža dar mokėjo gerai latviškai ir, kaip matėme, mėgino net eiliuoti latvių kalba).

Rinkdamas lietuviškus augalų vardus iš žmonių lūpų, jis tačiau nuolatos susidurdavo ir su tokiais augalais, kuriems lietuviai atskirų vardų neturėjo. Praturtinęs mūsų kalbos žodyną autentiškais augalų vardais, kurių mūsų kalbininkai be jo gal iš viso nebūtų žinoję, jis tuo pačiu laiku visiems kitiems augalams ir pats sugalvo-

jo vardus. Ir čia susiduriam su būdingu tiek anam laiko tarpui, tiek ir pačiam Pabrėžai reiškiniu, kad daugumą tų jo pramanytų vardų jis pasirinkdavo iš lietuvių mitologijos. Kiek jų pagavęs iš pačių žmonių, kiek iš turimų knygų, jis jų ieškojo visur. Kaip tik per profesorių Volfgangą jis užmezgė ryšius ir su Vilniaus universiteto biblioteka. Pabrėžai prašant, profesoriaus Volfgango duktė atrinkdavo iš bibliotekoje esančių knygų įvairius vardus iš tikrosios ir tariamosios lietuvių mitologijos ir per savo tėvą siuntė Pabrėžai, o šis tuos vardus, kurie jam patikdavo, suvartodavo, tinkamai pakeitęs, savo augalų vardynui. Taip įvykdavo ir komiškų nesusipratimų, kada lietuviškai nemokanti panelė pasiųsdavo kunigui ir tokius quasi lietuviškus dievaičius, kurie buvo tik nepadorūs ar koliojimo žodžiai. Kadangi nei tuo laiku, nei anksčiau dar nieks nebuvo rimtai tyrinėjęs lietuvių mitologijos, tai tų tariamųjų lietuviškų dievaičių tarpe atsirado nemaža ir tokių, kurie nieko bendra su lietuviškuoju Olimpu neturėjo. Pabrėža, pagautas lietuviško patriotinio jausmo, ir juos savo vardyne pavartojo. Praėjus beveik šimtui metų nuo to laiko, mūsų jauniausioji botanikų karta susidūrė su Pabrėžos rankraščiais ir jo augalų vardynu. Jie pirmiausia atkreipė dėmesį į tuos iš lietuvių mitologijos kilusius vardus, ir net buvo linkta iš tų vardų, jų laikomų autentiškais, iš žmonių lūpų surinktais, mėginti atstatyti senosios lietuvių mitologijos pėdsakus. Tačiau tos "mitologijos' grynai literatūrinė kilmė paaiškėjo, susiradus anksčiau jau aptartai korespondencijai su profesorium Volfgangu.

Daugumą tiek savo grynai floristinių, tiek kitų raštų iš botanikos Pabrėža tuojau surašydavo į atskiras knygas, daugiausia žemaitiškai (tik kelios buvo parašytos lenkiškai ar lotyniškai). Jų žinome nemažiau, kaip 25, bendros apimties apie 5,000 puslapių. Tačiau visas tas milžiniškas darbas buvo likęs rankraščiais, kurie vėliau žymia dalimi dingo. Iš jų visų tik rankraščio "Waardaa tayslyynee Augimiu" nedidelę dalį 1900 m. nurašė klierikas (vėliau buvęs kunigu) K. Kurklinskas. Ji tais pačiais metais buvo išspausdinta JAV pavadinimu "Botanika arba Taislus Augmyniu" (antrasis leidimas pasirodė 1910 m.). Nėra abejonės, kad šis ir kiti Pabrėžos darbai, jei būtų išspausdinti prie gyvos Pabrėžos galvos, būtų galėję suvaidinti ir labai žymų vaidmenį mūsų kultūrinėje raidoje. Šiaip toji ištrauka, nežiūrint pavadinimo, netiko nė XIX amžiaus pabaigos mokykliniu vadovėliu, nors kaip tik šiam reikalui buvo spausdinama, o išleista "sudabartinus" kalbą ir rašybą, net kalbininkams nedavė tos kalbinės medžiagos, kurią jie būtų gavę iš autentiškų Pabrėžos rankraščių.

Rimtas Pabrėžos išlikusiųjų botaniškų rankraščių mokslinis nagrinėjimas buvo pradėtas tiktai paskutiniaisiais metais prieš antrąjį pasaulinį karą Vytauto Didžiojo botanikos katedros personalo, bet ir šis darbas dėl svetimų okupacijų nutrūko. Dėl to Pabrėža ligi šiol nėra tinkamai įvertintas, nors jo vardas, jau jam mirus, pasidarė žinomas ir už Lietuvos ribų.

— : —

Senatvės ligų nukamuotas, kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža mirė tyliai Kretingoje 1849 m. spalių 30 d. senuoju kalendoriumi (taigi naujuoju — lapkričio 11 d.), bebaigdamas 79-tuosius metus. Visi jo rankraščiai ir žolynai ilgai buvo saugojami Kretingos vienuolyno bibliotekoje, o ant jo kapo Kretingos vienuolyno gvardijonas kunigas Peliksas Rimkevičius pastatė kuklų paminklą, kuriame buvo padėtos tik gimimo ir mirimo datos. Tačiau jo atminimas mūsų visuomenėj liko gyvas ligi mūsų laikų.

KULTŪRININKŲ LIKIMAS

J. AISTIS

Kiekvienas darbas turi išmaitinti darbininką, ir kiekvienas darbininkas turi gauti tinkamą atlyginimą. Deja, tos taisyklės negalima pritaikyti menininkui, o negalima dėl to, kad jo darbas neieina į kasdieninių darbų kategoriją. Kai mes turime reikalo su kasdieniniu darbu arba amatu, tai, nors darbininkų ar amatininkų gabumai nėra lygūs, vis dėlto galima pritaikyti priežodį, kad ne šventieji puodus žiedžia, tai yra, kad tą ar kitą darbą gali dirbti kiekvienas. Menininko darbui arba kūrybai reikia dviejų būtinų sąlygų: talento ir nesąlyginio jam pasišventimo. Mokslo arba meno talentas yra visos tautos turtas ir pasididžiavimas. Jei mokslininkas ar menininkas savo galiomis negali pareikšti pilnai talento, tai visuomenė turėtų ateiti pagelbon ir jį paremti, kad jis jam visas jėgas atiduotų. Tauta giriasi ir didžiuojasi savo dideliais žmonėmis. Didžiuojasi ir paskiras žmogus savo dideliu tautiečiu — ir didžiuojasi taip, lyg jis pats tai būtų padaręs.

Talentus reikėtų remti tada, kai jie dar pilnoje kūrybos galioje. Laimingi tie kūrėjai, kurie tinkamu laiku gali susidaryti sau kūrimo sąlygas arba randa mecenatą, bet jie yra labai reti. Yra atsitikimų, kai talentui garsas ir medžiagiška nauda ateina kartu. Yra atsitikimų, kad susilaukia gyvas garso, bet gyvena ir miršta skurde. O dažniausiai garbė talentą aplanko, tik jam mirus.

Mažų tautų kūrėjams galimybės susidaryti sau darbo sąlygas yra daug siauresnės negu didelių. Dėl to mažos tautos kūrėjo ir likimas daug aštresnis: jis turi griebtis pašalinių darbų, kad pramistų, ir kūrybai skirti tik atliekamą, dažnai nuo poilsio nutraukta laiką ir jėgas. Dėl to jie dažnai palūžta ir prieš laiką išsisemia. Ta problema mums buvo ir bus skaudi.

Jei mūsų kūrėjai turėjo sunkias sąlygas laisvame krašte, tai ką bekalbėti apie paskutinį dešimtmetį, kai tos sąlygos dar labiau pasunkėjo. Ir pragiedrulių nesimato. Sąlygos aštrėja ir komplikuojasi. Mūsų kūrėjai, gyvendami tremtyje ir neturėdami ne tik kūrėjui, bet ir žmogui tinkamų sąlygų, palyginamai dar rodė daug kūrybingumo. Didesnei tremtinių daliai, o su jais ir kūrėjams nusikėlus į kitus kraštus, kūrybos sąlygos dar pasunkės, ir jei nepasiekė, tai pasieks tokią padėtį, kuria turėtų susirūpinti kiekvienas geros valios lietuvis. Jei mes sielojamės tautos likimu, tai lygiai turėtume sielotis ir savos tautos genijaus pajėgumu, nes tai kaip tik ir yra tikslas, dėl kurio mes siekiame laisvės; tautos siekia laisvės, kad galėtų kurti dvasines ir medžiagines vertybes.

Eiliniam tautiečiui gal sunkiai besuprantama, kodėl tokiame idealiame įsikūrimo krašte, kaip JAV, kūrybos darbininkui darbo sąlygos yra dar sunkesnės, kaip tremtyje. Ypač, kad čia darbas nėra taip sunkus, kaip kituose kraštuose, kur reikia dirbti iš visų jėgų. Be to, darbas čia yra geriau atlyginamas negu kituose kraštuose. Sunkiuosius darbus čia mašina atlieka, bet žmogus dirbdamas prie mašinos, geriau — jai padėdamas, pasidaro lyg ir mašinos dalis: žmogus nustoja individualybės toki darbą dirbdamas. Darbas yra mechaniškas ir neįvairus, nes visas dėmesys yra sukauptas į vieną kitą judesį, o toks vienodas dėmesio įtempimas žmogų dvasiškai vargina. Dėl to panašūs darbininkai, palikę mašinas, jaučia reikalo pagyventi ne dvasiniu, bet zoologiniu gyvenimu: po darbo jie nieko kito netroška, kaip tik išsiblaškyti. Po tokio triūso dvasinis darbas yra stačiai neįmanomas. Tokiose sąlygose daug mūsų talentų žlugs, o ir stipresniųjų kūrybingumas turės susilpnėti.

Bėdos emigracija labai nedėkinga. Normalus emigrantas, vykdamas į svetimą kraštą, turi šiuos davinius: specialybę, materialių išteklių ir — gyvenimą prieš akis: paprastai emigruoja jauni. Bėdos emigracijos pradžia visada sunki. Jei toks emigrantas nėra jaunas, neturi ypatingų gabumų ar turto, tai visa jo ateitis yra gana tamsi. Gyvenančiam antrąją amžiaus dalį jau nėra lengva pakeisti profesiją. Senstančių ir pasenusių emigrantų likimas yra liūdnas ir tragiškas. Mūsų dabartinė emigracija yra bėdos emigracija: daugumas neturi turto, daugumas neturi tinkamos naujam kraštui profesijos, o nevienam stigs ir gabumų prisitaikyti.

Kultūrininkų likimas gal dar aršesnis negu kitų. Beveik visi pakliuvome į šį kraštą savo anksčiau čia atsikėlusių tautiečių rūpesčiu. Nors jie kilę iš tos pačios žemės ir tos pačios tautos, bet tas kraštas, kai jie jį paliko, buvo kitoks. Jau vien dėl to tūlas vienas kito nesupratimas yra būtinas. Prie to reikia pridėti tai, kad mūsų žmogus labai linkęs svetima vertinti ir sava peikti. Dvasinis ryšys senesniųjų emigrantų su kraštu buvo ir yra labai silpnas: jis galima suvesti į tėviškėje praleistos vaikystės ir jaunystės prisiminimus. Tik retas teaprepia visą Lietuvą, o daugumui tai tik gimtinė parapija ir sodžius. Tuo atžvilgiu kitų kraštų emigrantų padėtis yra daug geresnė: jie turi pilnesnį savo krašto vaiz-

H. ŽOBOKAS KOMPOZICIJA

sakysime, tokiose pat sąlygose gyvenančių lenkų, kurie mūsų istorijos dalykuose labai daug nusimano, jau nekalbant apie savo tautos istoriją, o to mes negalėtume pasakyti apie savuosius. Skiria mus ir pasaulėžiūra. Dažnai, kalbėdamas su savo kilmės tautiečiu, jautiesi, lyg kalbėtum su savo aršiausiu priešu.

Kultūrininkui tenka susidurti su senos emigracijos lietuviais veikėjais. Jie visi jaučia, kad čia lietuvybė ilgai nepatvers. Dėl to jiems platesnis kultūrinis užsimojimas atrodo ne tik bergždžias, bet gal net ir žalingas. Jiems atrodo, kad prisitaikymas prie naujų sąlygų yra pirmas ir svarbiausias dalykas. Jie prisitaikymo net nutautimu nelaiko. Tame yra dalis tiesos: paprastai atvykusieji nespėja visiškai asimiliuotis su vietos gyventojais, o jie nutautimo kitaip nesupranta, kaip tik visiškos asimiliacijos.

Naujų emigrantų padėtis yra daug geresnė negu pirmųjų, bet ji ir sudėtingesnė ir painesnė. Pirmųjų lietuvių kultūrinis darbas ir veikla sutapo su visos tautos kova dėl laisvės: jis ir čia buvo lygiai produktyvus ir kūrybingas, kaip ir tėvynėje. Su tautos laisve tas perijodas čia ir pasibaigė. Dalis veikėjų sugrįžo tėvynėn, o likusiesiems atsistojo prieš akis jų pačių likimas — nutautėjimas. Jam pastoti kelią Amerikos lietuviai skyrė visas savo jėgas, bet jų kova yra gynimosi kova, o kas nekuria, tas eikvojasi. Senesniųjų veikėjų eilės retėja, o naujoji karta

gretų nepapildo. Jie pradeda pavargti ir laukte laukia naujo kraujo ir naujų jėgų, kurios galėtų tęsti jų ilgus metus vestą ir tikrai didelių nuopelnų vertą kovą. Jie mano, kad jų ir mūsų kova sutampa. Bet mus daugiau ir intymiau bei realiau riša neseniai paliktas kraštas, tai mes negalime pasitenkinti vien veikla, nukreipta prieš senesnės kartos ir mūsų pačių nutautėjimą. Aišku, mes turime jungtis su jais ir gelbėti tai, kas galima, mes turime dėtis kovon dėl tautos laisvės, bet taip pat mes turime kurti ir naujas vertybes, nes jei mes to nedarysime, tai tarp tautos ir mūsų atsiras skiriantis tarpas, kurio po kiek laiko gal ir peržengti nepajėgsime ir liksime tautai mirę ir mes. Tol mes būsime gyvas tautos narys, kol patys jausimės esą gyva ir kurianti tauta. Iš to seka, kad mes esame priversti labai skaldyti ir blaškyti savo jėgas: prisidėti prie čionykštės kovos, rūpintis pragyvenimu ir kurti, o tai ar nebus daugiau, negu žmogaus jėgos neša.

Naujų emigrantų skaičius jau gana impozantiškas, bet, deja, jis nėra efektyvus pagal savo skaičių: jėgas truputį skaldo pasaulėžiūrinis pasiskirstymas, be to, labai svarbus naujokų įsikūrimo klausimas. Jis svarbus ne tik kiekvienam asmeniškai, bet visai bendruomenei, nes kultūrinių dalykų pareikalavimo be tam tikro medžiagiško apsidraudimo negalima laukti.

Tačiau, nežiūrint visų sunkumų, mes negalime to reikalo atidėti tolimesnei ateičiai, nes jei per tą laiką, kol naujakuriai kursis, talentai žus arba sunyks, tai tada jau dvasinio atgimimo šiame krašte bus bergždžia laukti. Jokiu būdu negalima dėti vilčių į naujus, šiame krašte atsirasiančius talentus. Jų nesusilaukė pirmoji emigracija, tai ir mes jų nebesulauksime. Nuo ko tad reikėtų pradėti?

Reikia džiaugtis, kad štai šiame krašte atsiranda kultūros žurnalas, kuriame galės rasti vietos vienas kitas grožinės literatūros bei mokslo veikalas, ir plačiau bus nagrinėjami mūsų kultūros reikalai, bet jis neišspręs mūsų kultūrininkų likimo. Mažų ir nelaimingų tautų menininkai yra linkę aukotis, bet mes iš jų negalime reikalauti nesąlyginės aukos. Atsižvelgiant į sąlygas, reikėtų sutikti, kad tie, kurie dar gali aukotis, tesiaukoja. Bet yra nepajėgiančių aukotis. Ir ne dėl to, kad jų amžius neleistų, bet kad jų likusi amžiaus dalis per trumpa, kad jie galėtų savo jėgas eikvoti kam kitam, o ne savo pašaukimui. Reikia džiaugtis, kad atsiranda vienas kitas patrijotingas tautietis, kuris kultūrininką priglaudžia, bet reikia sudaryti sąlygas, kad jie galėtų dirbti, nes jų darbo niekas negalės atlikti. Tą tautos naštą turėtų pasiimti naujieji, nes senieji apie mūsų didvyrius labai mažai arba nieko nežino.

RAMYBĖ MAN

JUOZAS KĖKŠTAS

Aš, vergas nepriklausomos dainos,
fanatiškai dainuodamas audras ir laisvą, platų vėją —
dainavau save.

Šiandien, griuvėsiuose dienų sustojęs
(po nurimstančios erdvės dangum),
stebiu save pro skausmo spektrą,
pro pėdsakais manais paženklintą degėsių kapinyną,
ir jaučiu: kad man praėjusių dienų
paliko žymės aštrios.
Kad jų spygliuotos užtvaros
kiekvieną mano mintį gelia.

Žmogaus ir žemės užtemimo ir tiesos nematantiems:

Jeigu neturite jėgų pakelti žvilgsnio į mane
(praėjusį ir einantį), nutilkite, palikdami
mane žvaigždėms ir medžiams.

Ties tamsiom upėm stovi medžiai rūstūs
ir aš, jų artimas.

Ramybė jums, šešėlių medžiai,
sausas šakas panėrę į slaptingą upių naktį.
Prieš naują nerimą ramybė man.

KAZYS PAKŠTAS

KELETAS SAMPROTAVIMŲ APIE LIETUVOS RIBAS

(Tęsinys)

12. LIETUVA LENKŲ ŽEMĖLAPIUOSE

Kai Lietuva paskelbė savo nepriklausomybę 1918 m., visos lenkų mokslo jėgos ir jų visa statistika buvo specialiai nukreiptos prieš lietuvių teises į Vilnių. 1918 m. ir truputį anksčiau lenkai visai nebesivaržė jokiais falsifikatais prieš etnografinę Lietuvą. Tad tarp lenkų reikia ieškoti kiek senesnių ar bent politikos tikslų išvengusių žemėlapių. O tokių vis dėlto yra. Štai prieš mano akis mažas lenkų "Atlas Historyczny i Geograficzny", išleistas Chicagoje 1915 m. ir, kaipo skirtas lenkų mokykloms Amerikoje, jis turi žymios vertės. Jo istorinėje dalyje yra lapas, pavadintas: "Rozmieszczenie slowian w roku 1900". Jis apima pilnai tik Centrinę Europą ir parodo ribas, kur gyvena latviai, lietuviai, lenkai, čekai, slovakai, vengrai, rumunai, slovencai, serbai-harvatai. Gudų ir ukrainiečių rytinės ribos nenurodytos. Gan nuostabu, kad šis žemėlapis neišpučia lenkų gyvenamo ploto ir, sakytum, gan palankus gudams ir ukrainiečiams. Lietuvių (Litwini) plotas nudažytas neryškia lelijine spalva. Miestų vardai neužrašyti, tik gan tiksliai pažymėtos svarbios upės: Nemunas, Neris, Dauguva. Pagal jas ir galima orientuotis, kokios yra lietuvių ribos. Atrodo, kad Suvalkai paliekami lenkams, o Seinai — lietuviams. *Lenkų tauta niekur neprieina prie Nemuno.* Gardinas ant lietuvių-gudų ribos. Toliau, lietuvių šone liktų Vosyliškis, Lyda, Vija, Krėva, Smurgainys, Svyriai, Kazėnai ir Vydžiai. Už Lietuvos ribų liktų Brėslauja su Druja. Šis lenkiškas Lietuvos plotų žemėlapis lietuviams skiria apie 73,000 kv. km. (be Mažosios Lietuvos).

Verta paminėti ir vienas lenkų propagandinis žemėlapis, redaguotas žymių lenkų politikos vadų J. K. Grabowskio, A. R. Lednickio ir išleistas Maskvoje rusų kalba (1916?), kad įtikinus rusus išvesti atgimstančiai Lenkijai tinkamas ribas. Lietuvių--gudų klausimo žemėlapis nesprendžia. Jis ir vadinasi: "Etnografičeskaja Karta Razselenija Polskago Naroda" ir apima visą Lenkiją su gan plačiais kaimynų pakraščiais. Suvalkijoj jis remiasi 1897 m. statistika, o kitur Lietuvoje ir Gudijoj — 1909 m. surašinėjimu. Abiejuose surašinėjimuose lenkų inteligentija gausiai dalyvavo, todėl lenkų politikos vadai Grabowski ir Lednicki laikė jų davinius tinkamus Lenkijos reikalui panaudoti. Jei atidžiai palyginsime aukščiau minėtą mokyklinį lenkų žemėlapiuką, išleistą Chicagoje, ir dviejų politikų daug didesnį ir detalesnį žemėlapį, išleistą Maskvoje, tai pamatysime, kad abiejuose lenkų gyvenamas plotas parodytas vienodai: lenkų etnografinė žemė šiaurėje *baigiasi* Allensteinu ir Markgrabowa R. Prūsuose; Suvalkais, Augustavu ir Balstoge — Lietuvos ir Gudijos pasieny. *Lenkų tautos riba niekur nepasiekia Nemuno.* Ją skiria nuo Nemuno bent 25 km. ruožas, apgyventas lietuvių Seinų apskrity ir gudų — Augustavo apskrity. Tą pat rasime patvirtinta ir lenkų kalbos tarmių (dialektų) žemėlapiuose pagal geriausius lenkų autorius. Šis faktas svarbu žinoti ir lietuviams, ir gudams.

Lenkų politikų žemėlapy pažymėtos apskričių ribos ir lenkų procentas apskritvse. Etnografinėje Lietuvoje ir Gudijoj lenkų politikai Grabowski ir Lednicki neranda nė vienos apskrities su absoliučia lenkiška dauguma. O reliatyvią daugumą jie randa tik Vilniaus (47%) ir Balstogės (40.6%) apskrityse. Balstogės apskritis guli prie Lenkijos sienos, tad būtų pateisinama pusė jo priskirti Lenkijai. Bet kaip Lenkija gali pasiekti Vilniaus salą, atskirtą nuo Lenkijos 230 kilometrų per lietuviškas ir gudiškas žemes? Lenkų padėtis Vilniuje geografiniu požiūriu yra tokia pat, kaip vokiečių padėtis Rygoje, Lodzėje ir Transylvanijoj. Norint pasiekti savą reliatyvios daugumos salą, reikia, vokiečių pavyzdžiu, užkariauti ir aneksuoti ištisas svetimas provincijas. O tai galima daryti laikant save išrinktąja tauta, turinčia labai ypatingų teisių, ar kokią "dangiška misiją". Tokią ypatingą misiją sau įsikalbėjo Rusijos nacional-bolševikai ir monarchistai, vokiečių naciai ir daugelis lenkų nacionalistų. Visi jie nori mažesnius ir silpnesnius išganyti: surusinti, suvokietinti, sulenkinti ir pasisavinti jų žemes.

Lenkijai Vilnių pasiekti reikia nevisai siauro koridoriaus, kuris eitų (ir ėjo 1920 - 1939 m.) per Sokolkos, Volkovysko, Slonimo, Naugardu-

ko gudiškas apskritis, per maišytą Gardino apskritį ir per lietuviškas Trakų, Lydos ir Ašmenos apskritis. Dabar pažiūrėkime, kiek gi ten yra lenkų pagal Grabowskio ir Lednickio žemėlapį:

Vilniaus	apskrity	lenkų	47.0%
Trakų	„	„	21.7%
Ašmenos	„	„	20.8%
Lydos	„	„	23.5%
Gardino	„	„	15.7%
Sokolkos	„	„	35.3%
Volkovysko	„	„	15.7%
Slonimo	„	„	5.9%
Naugarduko	„	„	6.4%

Aplink koridorių lenkų procentas irgi pasirodo esąs labai silpnas: Šventėnų apskr. 21.4%, Ukmergės 10.2%, Kauno 23.2%, Šeinų 22.8%, Augustavo 49.1%, Kalvarijos 10.1%, Marijampolės 2.9%, Vilkaikos 5.2%, Pinsko 4.5%, Pružanų 4.6%, Lietuvių Brastos 5.1%, Kobrino 2.5%.

Ši 1909 m. statistika lenkams buvo gana palanki, nes ji dirbtinai mažino lietuvių skaičių. Bet vis dėlto tiltas į Vilnių buvo paremtas labai silpnais, plonais stulpais, tad nuo 1919 m. oficialioji Lenkija rado reikalą padirbti daug palankesnę sau "statistiką". Ogi Versalio taikos konferencijoj lenkai įrodė, kad mažas jų procentas Lietuvoj ir Gudijoj vis dėlto yra labai svarbus, nes lenkai sudaro dvarininkų ir turtingų miesčionių klasę.

13. LIETUVA RUSŲ MOKSLO AKIMIS

Rusija valdė Lietuvą per 120 metų (1795 — 1915), tad suprantama, kad Rusijos mokslo ir administracijos įstaigos turėjo tiesioginio intereso susipažinti su Lietuva. Taigi rusiškų mokslo veikalų apie etnografinę Lietuvą, savaime aišku, turėjo būti daugiau. Jų visų čia nesugebėsime panaudoti, nė bibliotekose juos surasti.

19-to amžiaus vidury (1857-1863 m.), vos septynerių metų tarpe, net keturi Rusijos autoriai pateikia mums gan daug žinių apie to laiko etnografinę Lietuvą; tai akademikas P. Koeppen, gen. štabo kapitonas A. Korevo, N. Lebedkin ir kapitonas R. D'Erkert. Kadangi jų visų tyrinėjimai priklauso tam pačiam 7 metų periodui, tai jų darbus galima naudingai palyginti ir padaryti iš jų labai vertingų išvadų.

Akademikas P. Koeppen rinko žinias apie tautinę gyventojų sudėtį Vilniaus gubernijoj per katalikų klebonus 1857 m. Kun. (dabar prelatas) M. Krupavičius nusirašė jo surinktus davinius iš Petrapilio Mokslų Akademijos rankraščių ir paskelbė "Lietuvos" dienrašty 1919 m. Nr. 100 ir vėlesniuose. Tie daviniai buvo perspausdinti knygoje "Vilnius ir Vilniaus Kraštas" (Kaunas, 1932 m.). Koeppeno statistika nėra nei labai tiksli, nei vienoda, nei pilna, t. y., ji neapima kai kurių šiaurinių ir pietinių Vilniaus gubernijos pakraščių. Dvasiškijos atsakymai akademikui Koeppenui buvo nevienodai pateikti: vieni klebonai davė smulkių žinių, kiek tiksliai kiekviename kaime ir dvare yra lietuvių ir kitų tautų, kiti pasitenkino tik trumpa pastaba, pasakydami, kurios tautos dauguma sudaro jų parapijas. Tuo metu Vilniaus vyskupijoj susipratusios ir kovojančios lietuvių dvasiškijos dar nebuvo, o ir lietuvių klausimas Vilniaus krašte buvo vien teoretinis, tad dvasiškijoj nebuvo tendencijos didinti lietuvių skaičių; bet dar nebuvo ir lenkuose baimės, kuri žymiai vėliau juose atsirado, matant, kaip nacionalinė Lietuva pradeda atbusti ir pakilti. Todėl ir nepilnos Koeppeno žinios vis dėlto turi labai didelės vertės tų laikų tikrovei nušviesti.

Koeppeno surinktų žinių nepilnumas neleidžia mums išvesti tikslios ribos tarp lietuvių ir gudų. Tad čia nurodysime pakraštines lietuvių daugumos gyvenamas parapijas pietuose ir šiaurėje. Kreiva etnografinė Koeppeno linija lietuvių šone palieka šias parapijas: Žaludką arti Nemuno, Vosyliškį, Voveris, Lipniškes, Viją, Nalibokus, Derevną (paskutinės trys parapijos arti aukštutinio Nemuno); nuo čia lietuvių etnografinės daugumos linija pasuka gan aštriais vingiais į šiaurę, lietuvių šone palikdama šias parapijas: Vyšniavą, Krėvą, Lebedžius, Malodečną, Vaistamą, Medelą, Gruzdavą, Pastavį ir Tverečių, taigi rytuose vietomis pereidama į rytus nuo valstybinės sienos, nustatytos Maskvoje 1920 m. Už minėtos Lietuvos sienos lieka šios parapijos su lietuviška dauguma: Nalibokai, Derevna, Malodečna, Medelas, Gruzdavas ir dalis Pastavio.

Su labai stipria lietuviška dauguma, anot Koeppeno, 1857 m. buvo šios parapijos: Vievis, Trakai, Rudininkai, Valkininkas, Eišiškės, Nočia, Rodūnė, Voverys, Vosyliškis, Varanavas, Amoniškis, Surviliškis, Beniakainys, Šalčininkai, Tabariškės, Rudamina, Rukainiai, Daniušava, Astraucas, Žodiškis, Vaistamas, Vyšniavas, Gervėčiai, Varnėnai, Bistryčia, Buivydžiai. Nemenčinė, Kazokiškis, Kiemeliškis, Pavoverė, Kliukščionys, Lentupis, Kamajai, Strunaitis ir Šventėnai. Tiesiai į rytus einant nuo Vilniaus iki Vaistamo per 75 kilometrus tęsiasi beveik grynai lietuviškas kraštas, su labai mažu lenkų ar gudų priedu. Į pietus, Vosyliškio kryptimi labai stiprios lietuviškos persvaros plotai tęsiasi per 90 kilometrų nuo Vilniaus. Pietryčių kryptimi grynai lietuvių plotai tęsiasi per 70 km., apimdami Surviliškį. Silpnesnė lietuvių dauguma (apie pusę ar truputį daugiau) siekia daug toliau į rytus ir pietus, apimdama Žirmunus, Lipniškes, Viją, Lazdūnus, Jurotiškius, Trobas, Alšėnus, Krėvą, Lebedžius, Benicą ir Malodečną, ogi šiaurės rytuose — Medelą, Gruzdavą ir Pastavį. Akademiko Koeppeno korespondentai 1857 m. pilnai įrodė, kad bent rytuose ir pietryčiuose lietuvių dauguma plačiai pasiekia 1920 m. nustatytas Lietuvai ribas.

Pačiame Vilniuje Šv. Jono, Šv. Dvasios, Šv.

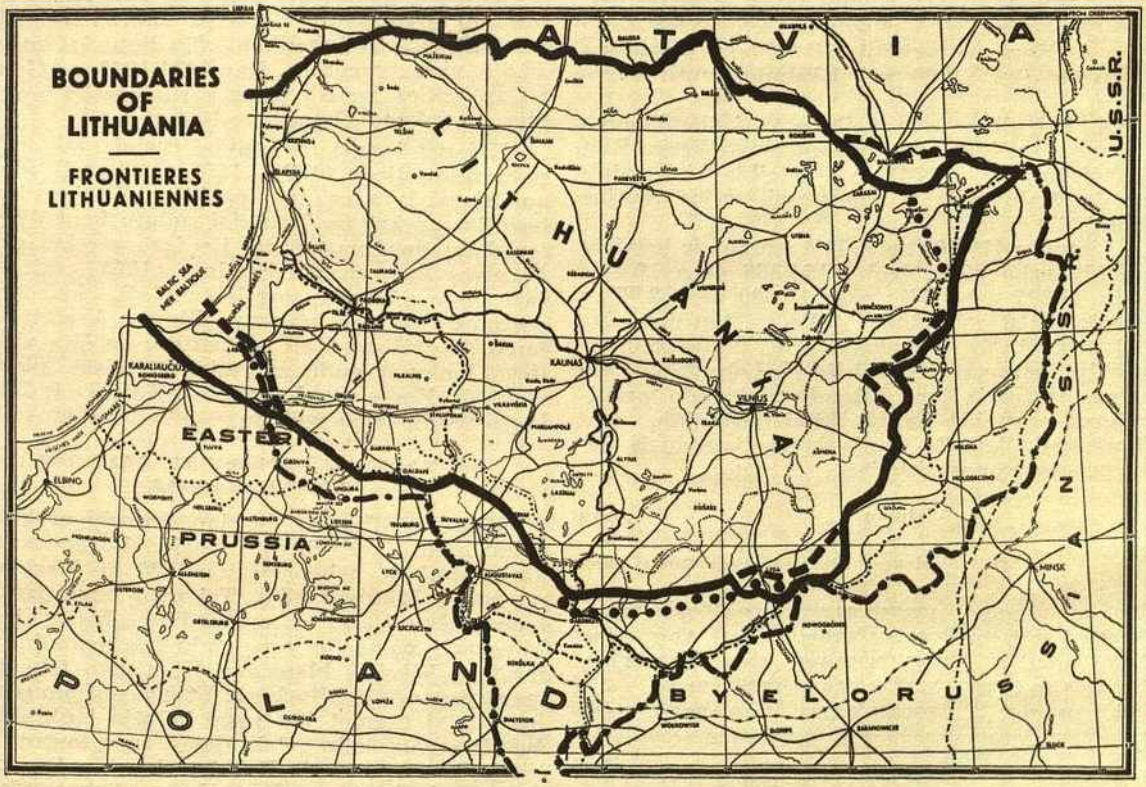

ŽEMĖLAPIO ŽENKLŲ PAAIŠKINIMAS

1. Vientisa linija rodo ribas, kuriose lietuviškiems vietovardžiams tenka aiški persvara. Tai toponomastinės ribos, kurių rytinis baras (nuo Dauguvos iki Alšėnų) išvestas pagal Lietuvos Mokslų Akademijos davinius 1940 m.

2. Brukšneliai rodo lietuvių daugumos ribas pagal vokiečių tyrinėjimus, atspausdintus **"Litauen-Buch:** Eine Auslese aus der Zeitung der 10 Armee," 1918 m. Ši vokiečių tyrinėtojų riba beveik visur sutampa su lietuviškų vietovardžių persvaros riba; ji tik truputį sumažina lietuvių tautos ribas zonose tarp Labguvos ir Karaliaučiaus, tarp Lydos ir Nemuno, tarp Švyrių ežero ir Neries; bet padidina lietuvių teritoriją tarp Zarasų ir Dauguvos.

3. Taškeliai parodo tas vietas, kuriose lenkų **"Atlas Historyczny i Geograficzny"** (Chicago, 1915 m.) skiriasi su Lietuvos toponomastiniu žemėlapiu. Lenkų žemėlapis priveda lietuvių ribas iki pat Gardino ir iki Nemuno prie Vijos, bet priešingai Rozwadowskio tyrinėjimams 1901 m. — Brėslaujos-Dauguvos trikampį palieka už lietuvių krašto ribos.

4. Brukšnelis ir taškelis rytuose ir pietuose rodo **"Lithuania Propria"** (Tikrosios Lietuvos) ribas, pastoviai išlaikytas nuo 1566 m. iki 1793 m., o vakaruose ženklina Mažosios Lietuvos įprastinę ribą, vokiečių mokslo pripažįstamą nuo senos gadynės iki pat Hitlerio laikų.

Jokūbo, Šv. Rapolo, Bernardinų ir Antakalnio parapijose, pagal Koeppeno korespondentus klebonus, gyveno lietuviai ir lenkai. Kai jokios tautinės proporcijos neduodama, tai reiktų manyti, kad Vilniuje buvo tik silpna lietuvių dauguma, greta lenkų stambios mažumos, kuri minima tik antroje vietoje.

Korevo savo žinomame stambiame veikale "Vilenskaja Gubernija" 1861 m. visai Vilniaus gubernijai išveda tokius gyventojų procentus: lietuvių 46%, gudų 29%, lenkų 13.3%, rusų 2.3%. Kai atmetame gudiškas Dysnos ir Vileikos apskritis, tai likusioje Lietuvai skirtoje 1920 m. gubernijos daly 1861 m. lietuvių buvo 62%, o

žydų neskaitant, krikščionių tarpe lietuviai tuomet dar sudarė 67%. Vadinasi, gen. štabo kapitono A. Korevos tyrinėjimai 1857 m. patvirtina Lietuvos ribų (1920 m.) tikslumą tautiniu požiūriu.

N. Lebedkin savo veikale "O pliemiannom sostave narodonaselenija zapadnago kraja Rossijskoj imperii" (1861 m.) pateikia kiek smulkesnių žinių apie Vilniaus gubernijos tautinę sudėtį; jis rado:

Lietuvių 418.880 arba 50%; gudų ir krivičių 169,458 arba 20%; lenkų 154,386 arba 18.4%; žydų 76.802 arba 9%; rusų 14,930 arba 2.75%; totorių 2,416 arba 0.29%. Be tų, ten dar būta 902 vokiečių ir 701 ukrainiečio. Žinių smulkumas ir tikslumas yra didelis N. Lebedkino nuopelnas ir teikia jam didesnio mokslinio pasitikėjimo, negu bet kuriai kitai paskutinio amžiaus statistikai. Be to, jis duoda lietuvių ir slavų procentus apskritimis:

	Lietuvių ir slavų:	Liet.:	Lenkų:	Gudų:	Rusų ir ukr.:
Vilniaus apskrity	136,710	60,7%	34,4%	3,5%	1,3%
Šventėnų apskrity	94,574	86,9%	5,8%	6,9%	0,4%
Trakų apskrity	97,474	94,4%	4,3%	1,3%	1,0%
Ašmenos apskrity	113,142	57,5%	18,3%	24,2%	—
Lydos apskrity	102,291	63,2%	7,2%	22,5%	7,1%
Viso 5-se Lietuvos apskrityse:	544,191	70,9%	15,5%	11,7%	1,9%

Gudiškose apskrityse lietuvių jis randa: Vileikos apskr. 28,3% ir Dysnos apskrity — 2,1%.

1863 m. Rusijos Geografinės Draugijos narys ir gvardijos kapitonas R. D'Erkert prancūziškai išleido lenkų gyvenamų provincijų atlasą su statistikos priedais: "Atlas Etnographique de provinces habitės en totalitės ou en partie par de polonais, St. Petersbourg, 1863". Visoje Vilniaus gubernijoj ten randame.

Lietuvių	386,000
Lenkų	212,000
Gudų ir rusų	178,000
Žydų	77,000
Vokiečių ir kitų	2,700

Visų tautų gyventojų Vilniaus gubernijoj būta:

Pagal Korevą	841,099	Jų tarpe lietuvių: 386,905
Pagal Lebedkiną	838,465	Jų tarpe lietuvių: 418,880
Pagal D'Erkertą	857,000	Jų tarpe lietuvių: 386,000

Atmetus Dysnos ir Vileikos labiausiai gudiškas apskritis, ir šeštą Ašmenos apskrities dalį, kaip esančias už Lietuvos ribų, 1920 m. Maskvoje nustatytų, lietuviškoje Vilniaus gubernijoje randame:

	Lietuvių:	Visų slavų:
Pagal Lebedkiną	71%	29%
Pagal Korevą	67%	33%
Pagal D'Erkertą	66%	34%

Gardino gubernijoj pagal tą patį Lebedkiną lietuvių buvę 201,897, jų tarpe 130,729 arba 64% pravoslavų, kiti katalikai. Čia lietuviai sudarė 25,6% visų gyventojų. Dar 1874-1883 m. Gardino apskrities beveik visus kariuomenėn šaukiamus naujokus pažymėdavo lietuviais.

Kai net keturi nelietuviai tyrinėtojai tame pačiame perijode (1857—1863 m.) beveik pilnai sutardami tvirtina, kad penkiose Vilniaus gubernijos apskrityse lietuviai sudaro bent dviejų trečdalių daugumą, ir tai jie daro gerokai prieš Lietuvos separatizmo iškilimą (1883), tai joks sąžiningas žmogus negali tvirtinti, kad 19-to amžiaus trečiame ketvirty Vilniaus kraštas nebuvo lietuviškas. Kad nesusitiktų su šita aiškia tiesa, lenkų ir gudų rašytojai stengiasi niekad neminėti Koeppeno, Lebedkino, Korevos ir D'Erkerto vardų ir jų veikalų.

14. NACIONAL-BOLŠEVIKŲ PAŽIŪROS Į LIETUVOS RIBAS

1929 m. rašiau ir paskiau daugely prakalbų pakartojau, kad Rusijos nacional-bolševizmas, karą laimėjęs, nebepripažins 1920 m. Maskvoje nustatytų Lietuvai ribų. Tai man buvo dar labiau aišku 1933 m. apsilankius Maskvoje ir Minske ir pamačius rusų-gudų propagandinę literatūrą Vilnijos klausimu. Kiek man teko tuo metu prauostyti Minske ir Kijeve pučiamus vėjus — tai tuomet jau rusai žiūrėjo į ukrainiečius ir gudus, kaip į dalį vienos rusų tautos, ir tikėjo, anot poeto A. Puškino, į tų upelių susiliejimą *į vienas rusiškas jūras*. Apkarpydami Gudiją ir Ukrainą rytuose, rusai jau tuomet turėjo palinkimą ir net planą praplėsti Gudijos ir Ukrainos ribas tolyn į vakarus. Bet rusai norėjo užimti ir kolonizuoti taipgi Latviją, Lietuvą ir Lenkiją. Puikiai žinodami, kaip Vilniaus klausimas erzina lietuvius ir kaip pasikėsinimas į Latgaliją sukeltų ant kojų visus latvius, rusai visgi nutarė eiti tarsi vidurio keliu. O galop, ką gi reiškia priskirti Lietuvai Vilnių, jeigu tas miestas bus užkolonizuotas nacional-bolševikų, per kuriuos net patogiau bus palengva ir iš pamatų surusinti visą Lietuvą. Tuo pačiu motyvu sovietinei lietuvių kalba spaudai (Brooklyne ir Chicagoj) 1944-1945 m. buvo duota ilga serija tavorščiaus Pakarklio straipsnių, įrodančių Karaliaučiaus srities lietuviškumą ir reikalą prijungti tą kraštą dabartinei Lietuvai. Karui vos pasibaigus, Maskva matomai dar nebuvo visai susiorientavusi, ką daryti su Karaliaučium. Labai galimas daiktas, jog ir Potsdamo konferencijoje Stalino žmonės įrodinėjo Trumano žmonėms, kad Karaliaučiaus nesena praeitis lietuviška ir kad dabar reikia jis prijungti prie šiandieninės Lietuvos. To perijodo Maskvoje leisti kai kurie geografiniai raštai dar nesiorientavo, kam skirti Karaliaučių. Vienoj tokių knygų randame dabartinės Lietuvos plotą 80,000 kv. kilometrų. Toks plotas gaunamas sujungus dabartinę Lietuvą su Karaliaučiaus sritimi: 65,197 ir 14,850 kv. kilometrų. Bet šiuo metu jau nieko nebegirdima bolševikinėje spaudoje Brooklyne ir Chi-

cagoj apie Karaliaučiaus lietuvišką praeitį ir apie reikalą jį prijungti dabartinei Lietuvai.

Dabartiniai sovietų istorikai M. N. Tichomirov ir S. S. Dmitriev 1948 m. išleido Maskvoje "Istorija SSSR, Tom I", kaipo vadovėlį aukštųjų mokyklų studentams. Suprantama, tokia plačios apyvartos knyga, skirta visai sovietų imperijai, turėjo pereiti per nuodugnią politinę cenzūrą. Pirmas jo tomas apima nuo seniausių laikų iki 1861 m. Yra vienas skyrius ir Lietuvai. Mums čia rūpimu Lietuvos ribų klausimu pats įdomiausias bus atlasas — 21 istorinis žemėlapis. Trečdalis žemėlapių šiaip ar taip vaizduoja ir Lietuvą. Būtent:

Žem. Nr. 2: tautų sodybos ir jų kilnojimasis nuo I iki VIII mūsų eros amžiaus. Ant plotų tarp Vyslos ir aukštutinės Okos padėtas parašas "Litovskije Plemena" arba — Lietuvių Gentys. Į šiaurę ir į rytus nuo lietuvių gyveno suomių gentys, ogi pietuose — Pripeties baseine — slavai. Šis žemėlapis patvirtina prof. K. Būgos toponomastinę teoriją.

Žem. Nr. 5: Rytų Europa XII ir XIII amžiaus pirmoje pusėje. Čia aiškiai parodyta riba tarp lietuvių ir poločėnų (gudų). Lietuvių šone paliktas Gardinas. Pagal upes ir kontūrus lietuvių šone taipgi liktų Vosyliškis, Lyda, Vija, Alšėnai, Krėva, Pastavis, Vydžiai.

Žem. Nr. 7: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos Augimas. Čia parodyti visi lietuvių užkariavimai, o taipgi gan aiškiai atriboti etnografiniai Lietuvos plotai, kurie pietuose eina iki Augustavo, iki *Gardino,* Vosyliškio, Lydos, Vijos, apima *Krėvą,* nuo čia pasuka į šiaurę per Smurgainį, Svyrių ežerą, Pastavį ir Vydžius, bet gan klaidingai palieka Brėslaują slavų šone.

Žem. Nr. 9: Rusų valstybė 1462—1600 m. Čia pateiktos tų laikų Lietuvos ribos, o ant Lietuvos gudiškų provincijų uždėtas parašas: *Bielorussija;* šiuo parašu niekur neužkliudomas Nemuno baseinas.

Žemėlapiuose Nr. 11, 14 ir15 (iki 1800 m.) Gudija atžymėta prideramu parašu Bielorussija, bet visur pasistengta, kad tas parašas nekliudytų Lietuvos ribų, 1920 m. nustatytų.

15. GUDAMS PALANKIAUSIAS RUSŲ ŽEMĖLAPIS

1933 m. besilankydamas Leningrade gavau Europinės Rusijos kalbų žemėlapį, išleistą Rusijos Imperatoriškos Geografinės Draugijos 1875 m. ir redaguotą A. F. Rittich. Tą žemėlapį atidaviau Lietuvos Universiteto geografijos katedros bibliotekai. 1938 m. nujausdamas skubiai artėjantį karą, pradėjau rinkti medžiagą ribų klausimu ir ruoštis su ja Amerikon, draugams tvirtindamas, kad karas su visomis pertraukomis galės užtrukti apie 20 ar 25 metus. Savo laborantą Petrą Leknickį paprašiau padaryti man labai tikslią (su visomis klaidomis) Ritticho žemėlapio kopiją, apimant Estiją, Latviją, Lietuvą, stambią Gudijos ir Lenkijos dalį, iki šiaurinės Ukrainos. Padaręs stropius palyginimus, aš jau seniau priėjau išvados, kad šis Rusijos Imperatoriškos Geografinės Draugijos žemėlapis, ir dargi vokiečio redaguotas (Rittich), yra padaręs magiškos įtakos vokiečių atlasams ir visai jų etnografinei kartografijai. Vokiečių gi pakartotas klaidas noriai kopijavosi viso pasaulio atlasai ir geografiniai leidiniai. Aš nujaučiau, kad gudai ir rusai būsimoje taikos konferencijoj, jei bus proga ir reikalas, mielai pasinaudos prieš mus šituo autoritetų išleistu ir pasauly labiausiai išplitusiu žemėlapiu, nors jos autorius ir leidėjas bus kai kur ir visai užmiršti. Viskas eis *vokiečių* mokslo vardu! Tai kokias gi ribas lietuvių kalbai nustato A. F. Rittich 1875 m. pagal rusų (o gudai tuomet rusų dalis) pageidavimus?

Žemėlapis labai smulkus. Mažais taškais jis parodo kiekvieno Lietuvos miestelio mažumas: žydus, lenkus, rusus, totorius, gudus ir vokiečius.

Pradėkime nuo šiaurės. Lietuvių kalbos riba sutampa su dabartine Lietuvos - Latvijos siena nuo Baltijos iki Aknystos "piršto", kurs lietuvių apgyventas, bet pasiliko Latvijoj. Ilukštos apskrities pietinis trečdalis parodytas lietuvių apgyventas, bet lietuvių kalbos riba neprieina prie pat Daugpilio. Lenkų ir gudų Ilukštos apskrity parodyta tik keletas mažų salų. Lietuvių kalbos zona nepasiekia Dauguvos krantų, nes siaura gudų kalbos juosta prasikiša nuo Drujos į rytinę Zarasų apskrities dalį, apimdama Brėslaują ir šiaurinę dalį Drukšių parapijos. Lietuvių kalbos pasienio miesteliais parodyta Apsas, Pelekai, Vydžiai, Kazėnai, Adutiškis, Lentupis, Kliukščionys, Pavoverė, šiaurinė Nemenčinės parapijos pusė, Paberžė, Kernavė prie Neries, Kazokiškis, Rykantai (prie geležinkelio į Vilnių), iki pat Trakų, Rūdiškės, Skarbutėnai, Parudamina, Jašiūnai, Tabariškės, Graužiškės, Surviliškis, Dieveniškis, Geranainys, Trakeliai, Žirmunai, Rodūnė, Dubyčiai, Katros upė, Berštai, Pariečiai, Pervalkas prie Nemuno, Kapčiamiestis, Lazdijai, Punskas, Kalvarija, iki Liubavo, iki pietinio Vištyčio ežero galo.

Pagal Rusijos Geogr. Dr-jos 1875 m. žemėlapį, masinė lietuvių kalbos teritorija prisiartina prie Vilniaus iš šiaurės ir vakarų per 20 kilometrų, iš pietų šono (Parudaminoj) per 16 km. Pats Vilnius parodytas gudų kalbos trikampy, prasikišusiame Trakų ir Maišogalos link. Lietuvos rytinis pakraštys yra išvingiuotas trimis kalbiniais trikampiais, beveik lygaus didumo. Du lietuviški trikampiai (šiaurinis su centru Šventėnuose ir pietinis su centru Eišiškėse) apsupa gudišku parodytą Vilniaus trikampį. Pats gi Vilniaus miestas parodytas žydišku, lenkišku, rusišku, lietuvišku ir vokišku mišiniu, be gudų. Jeigu čia ribų klausimas būtų sprendžiamas geografiniu (t. y. erdvės) principu, tai du lietuviški trikampiai dvigubai daugiau sveria, negu vienas gudiškas trikampis. Pridėjus istorinius ir ekonominius (geležinkeliai) argumentus, ginčas visiškai pakrypsta lietuvių naudai, ir riba galė-

tų būti vedama beveik tiesia linija, paliekant Lietuvos šone Kazėnus, Kamajus, paskiau Sirinčios (Stračios) upe, Ašmenos upe, paliekant Lietuvai Gervėčių lietuvišką salą, Ašmena, Graužiškes, Geraini, Trakelius, Žirmunus, Rodūne ir Dubyčius, Berštus, Parieče ir Pervalką. Tai būtų riba beveik visiškai tokia, kokia Lietuvai *iškilminga is žadėjo gudai* nacional-bolševikai Maskvoje, 1940 m. rugp. 3 d.

Kaipgi atrodo gudų kalbos vakarinė siena pagal jiems palankiausią žemėlapį?

Su Latvija. Gudų kalba įsiveržia truputį Latgalijon: apvalių pusiasaliu į vakarus nuo Sebežo ir truputį dešiniuoju Daugavos krantu. Be to, yra pustuzinis mažų gudiškų salelių Latgalijoj ir Ilukštos apskrity. Bet gudų masė niekur nepasiekia Pskovo-Daugpilio geležinkelio linijos. 1943 m. gudų visoje Latvijoj suskaityta 40, 699, bet nevisi jie Latgalijoj gyveno. Gudai sudarė tik 3,4% visų Latgalijos gyventojų, toks pat jų procentas buvo ir Žemgalėje, o Rygoje — 2.2%. Prie tokio jų plataus išsibarstymo nėra jokios vilties jiems atskelti nuo Latvijos nors vieną valsčių. Tad jie be reikalo savo "mandriais" žemėlapiais erzina latvius. Lietuvių Latvijoj irgi yra net 24,158 (1943 m. statistika), bet Lietuva nemano ir nesitiki dėl to gauti iš Latvijos sklypą žemės.

Sovietinė Rusija iš naujo peržiūrėjo Latvijos ir Estijos ribas. Naujausi žemėlapiai, gauti iš Maskvos, rodo, kad sovietinė Estija jau neteko dešiniojo Narvos kranto ir Petseri (Pečiory) apylinkės. Iš Latvijos Rusija sau prisiskyrė Jaunlatgalės apskritį, viso apie 1,456 kv. km. Bet nerado jokio pagrindo Gudijai priskirti nors vieną Latgalijos kaimą.

Su Lietuva. Rusai nuo 1863 m. sukilimo jau pradėjo bijoti lietuviškų revoliucijų ir beveik visuose savo žemėlapiuose pradėjo mažinti lietuvių skaičių. Minimas jų žemėlapis 1875 m., jų statistika 1897 m. ir surašinėjimas 1909 m. pakraščių lietuvius, mokančius ne vien lietuviškai, bet ir gudiškai, be jokios atodairos užrašė gudais, nors visai neseniai (1857-1863) keturi rimčiausi tyrinėtojai (Koeppen, Lebedkin, Korevo ir D'Erkert) tą pačią zoną priskyrė prie lietuvių tautos. Naujas rusų "metodas" staiga davė gudams trikampį Pastavis-Vilnius-Alšėnai. Tačiau minimas Rusijos Geografinės Dr-jos žemėlapis vis dėlto parodo ir lietuviškas salas gudų plotuose: stambią lietuvių kalbos salą, apimančią Gervėčių valsčių, dvi mažas salas į šiaurę nuo Astrauco (Ostrowiec), keturias mažas salas Alšėnų apylinkėse, stambią Lazdūnų salą ir dar dvi greta esančias salas ir keturis kaimus Zietelos apylinkėje (Naugarduko apskrity). Kažkokiu stebuklu gudiškais parodyti keli kaimai Kapčiamiesčio parapijoj. Stambi zona tarp Vižainio, Kalvarijos, Suvalkų ir Seinų parodyta rusų apgyventa. Vižainis, Punskas, Vygriai ir Seinai parodyti tikroje rusų daugumos žemėje. Tokios nesąmonės tikrai sunku tikėtis Imperatoriškos Geografinės Dr-jos leidiny. Šio rašto autorius buvo pavedęs savo studentui K. Beruliui, kilusiam iš to krašto, surinkti žinias iš kiekvieno tos apylinkės kaimo ir palyginti jas su lenkų oficialine statistika. Ir pats autorius 1934 m. vasarą padarė kelionę į Suvalkus, pėsčias apvaikščiojo Suvalkų ir Vygrių apylinkes ir neaptiko ten jokios rusiškos etnografinės teritorijos, kuri galima būtų pažymėti ant žemėlapio 1:1,000,000 mastelio. Toje Suvalkų ir Seinų apskričių zonoje (net su Lazdijais) 1931 m. buvo 135,000 gyventojų; jų tarpe buvo 6,100 rusų kolonistų arba 4,5%. Tai kaipgi rimta įstaiga, kaip Imper. Geogr. Dr-ja, gali sau leisti pusę tos zonos nudažyti rusiška spalva? O vienok ji tai padarė didesnei plačiosios Rusijos garbei.

Su Lenkija. Imper. Geogr. Dr-jos žemėlapis 1875 m. nepalankus ir lenkams. Viln. apylinkėje 1875 m. galėjo būti nemažų lenkų kalbos salų, bet tos visos salos parodytos tik menkais taškeliais, išbarstytais po visą Vilniaus kraštą. Tačiau svarbiausias žemėlapio tikslas, matyti, buvo atskirti lietuvių kraštą nuo lenkų kalbos zonos. Tam reikalui ir sukurtas gudiškas siauras koridorius, einąs nuo Gardino per Lipską, pro Augustavą ir Raigrode pasiekiąs Rytprūsių sieną. Mūsų patikrintomis žiniomis, gudų kalba baigiasi Augustavo apskrities vidury, apie Lipską, bet nepasiekia nei Augustavo, nei Raigrodo, nei Vokietijos sienos. Tačiau Rusijos Imper. Geogr. Draugijos autoritetas pagelbėjo daugelį tų tyčia padarytų klaidų peršmugeliuoti į vokiečių atlasus, o iš ten tradicinės klaidos jau lengvai pakliuvo į amerikiečių ir kitų kraštų atlasus ir etnografinius žemėlapius. Jos virto neklaidingu vokišku mokslu beveik visam šimtmečiui. Tas klaidas pakartojo ir geriausias Amerikos mokyklinis atlasas žinomo Chicagos geografo prof. J. Paul Goode, išleistas Rand McNally and Co. Jo pavyzdžiu, žinoma, seka ir daug kitų Amerikos atlasų, nė nemanydami klaidų ištaisyti.

(Bus daugiau)

TITO IR JUNGTINĖS VALSTYBĖS

PR. PADALSKIS

I.

Jugoslavija, po karo pakliuvusi į komunizmo reples, išsprūdo iš sovietinės Rusijos rankų. Jos diktatorius Tito, diktatoriaus Stalino mokinys ir agentas, atsisakė būt savo viešpaties tarnu. Maskva už tai Tito apšaukė tik kartuvių vertu eretiku, darbo klasės priešu, pasaulio komunizmo išdaviku.

Būta ir anksčiau užsimojimų pasipriešinti visagalinčiam rusų komunistų partijos politiniam biurui: Trockis, Tuchačevskis, Bucharinas ir kiti. Jie buvo "kontrarevoliucionieriai" krašto viduje. Visi jie iššudyti.

Tito pasipriešinimas yra kitokio pobūdžio. Jėgos ir veikimo atramą jis turi už sovietinės imperijos sienų. Stalino ir Tito susikirtimas yra žingsnis į schizmą pasauliniam komunizmo sąjūdy. Tas skilimas turi plačią dirvą griauti Maskvos kontrolės pamatus. Jis eina lygybės ir nepriklausomybės — komunistinių partijų lygybės ir komunistinių valstybių nepriklausomybės — šūkiu.

Maskvos "ekskomunikuotas" Tito, užuot puolęs ant kelių, išpažinęs nuodėmę ir paprašęs kulkos į pakaušį, pasuko į vakarus ir prašo paramos. Su juo Maskva neteko ir Jugoslavijos, kaip satelito už geležinės uždangos.

II.

Antrasis pasaulinis karas baigėsi pasaulinių jėgų pergrupavimu. Jungtinės Valstybės ir Sovietų Rusija iš jo išėjo, kaip dvi didžiausios jėgos, vadovaujančios dviem perdėm skirtingiems pasauliams, dviem nesuderinamai skirtingoms sistemoms.

Jungtinių Valstybių karinės divizijos iš vakarų nužygiavo per Italiją, Prancūziją, Vokietiją ir sustojo ties Berlynu ir Viena.

Iš rytų atgriuvo raudona vėliava nešini rusų, mongolų ir kitokių azijatų milijonai. Jie perėjo Lenkijos lygumas, Balkanų kalnus ir atsidūrė veidas į veidą su Amerikos legijonais Elbės ir Dunojaus slėniuose.

Europos širdy, jos jautriausiuose taškuose, tos dvi gigantiškos galybės šiandien rungtyniuoja už pasaulio rytojų. Europa, perkirsta sovietų nutiestos "geležinės uždangos", šiandien vos alsuoja šių dviejų didžiųjų jėgų šešėly.

Ta skiriamoji, "geležine uždanga" vadinamoji, siena prasideda pačioje Europos rytų šiaurėje ir baigiasi jos pietuose.

Kai Vakarų alijantai nutarė Vokietiją pulti iš Anglijos, o ne iš Vidužemio per Balkanus, tą, anot Churchillio, "Europos minkštą papilvę", tuo pačiu jie nusprendė ir Europos suskaldymą. Jungtinėms Valstybėms su sąjungininkais veržiantis iš Vakarų, Maskvai beliko paradiniu maršu blaškyti vokiečių karinius likučius paglemžiant vieną po kitos: Lenkiją, Čekoslovakiją, Vengriją, Rumuniją, Bulgariją, Jugoslaviją ir Albaniją. Nepamirškim, kad Baltijos kraštai — Lietuva, Latvija, Estija — jau buvo pavergti karo pradžioje, Stalinui su Hitleriu konspiratyviškai susitarus.

Tuos kraštus ir jų žmones Sovietai traiško geležiniais pirštais. Dešimt tautų, amžiais laisvėj gyvenusių, šiandien nuo laisvės atskirti mirties siena. Tačiau per paskutiniuosius dvejus metus tos sienos šiaurinis ir pietinis sparnai išsprūdo iš Maskvos kontrolės.

Suomija, tiesa, niekad nebuvo visiškoj Sovietų žinioj. Tačiau kai po Čekoslovakijos pučo toks pat inscenizuotas sukilimas Suomijoj pravesti nepavyko, ji šiandien tik tiek Maskvos kontroliuojama, kiek gali būt okupuota per keletą dienų. Tokioj grėsmėj, deja, yra ir didelė centrinės ir vakarinės Europos dalis.

Tito su Stalinu konflikto pasėkoj, pietiniam sparne esanti Jugoslavija taip pat Maskvos priklauso tik tiek, kiek ją gali okupuoti. Taip bent yra šiandien. Geležinės uždangos šiauriausio ir piečiausio sparno (jei neskaityt mažutės Albanijos) Maskva nekontroliuoja.

III.

Jugoslavija turi gyvybinės reikšmės Rusijai, kaip agresingam ir pasaulį užvaldyt siekiančiam kolosui. Verta prisimint, kad ir caristinė Rusija daugiau kaip šimtą metų atkakliai veržėsi į tą Europos pietų krantą.

Jugoslavijos artumas prie Vidužemio jūros erdvės, ilga siena su Graikija, Adriatikos pakraštys su puikiais natūraliniais uostais, Jugoslavijos kontroliuojanti pozicija Dunojaus regijone — visą laiką žadino Rusijos kontinentinio milžino apetitą.

Jugoslavija, kaip satelitinis kraštas, buvo geografinis sovietinės Rusijos pratęsimas, ją priartinąs prie Adriatikos, Italijos, Vidužemio. Jos netekimas Maskvai reiškia didžiulės reikšmės strateginį nuostolį — spragą strategiškai jautriam jos "geležinės uždangos" sparne.

IV.

Tito nusigręžimas nuo Maskvos yra nemažiau reikšmingas ir politiškai.

Visų pirma, jis viešai ir šiol sėkmingai pažeidė Maskvos visasąjunginės komunistų partijos autoritetą. Kitų kraštų komunistai gali mestis į tą pačią "ereziją" — geriau pasukti laisvesniu

keliu, kaip būti marijonetėmis ir šokti pagal Maskvos lazdos taktą, bijotis Stalino virvės ar šūvio.

Tito pasipriešinimas tokias viltis ir užmačias turėtų sukelti. Jo pasisekimas visų pirma remiasi jugoslavų patriotizmu. Tito konfliktas yra jugoslavų tautos, kuri anaiptol nėra komunistinė, pasipriešinimas Maskvos priespaudai.

Tito jugoslavams šiandien priimtinas tik kaip jų tautinės valios reiškėjas. Kaip komunistas ir diktatorius jis nebuvo ir nebus jiems priimtinas.

Daug vilčių dedama, kad Tito gali pasekti kitų satelitinių kraštų lyderiai už geležinės uždangos, už kurios jų tautinė dvasia dar nėra visiškai sunaikinta. Jei tai įvyktų, Rusijos imperijos pamatus rytinėj Europoj stipriai apgriautų. Tačiau tam daug vilčių dėti būtų nepatartina.

Tito kiek susilpnino, bet negrasina Rusijos dominavimui Europos rytuose. Ten ji yra padėties viešpačiu. Militarinė jėga, teroras, žmonių masinis žudymas tą tiraniją padarė iš vidaus vargiai sugriaunamą. Tik aukų nebojanti už didžiąją laisvės idėją rezistencija yra galima ir ji neužgniaužiama.

Yra ir kitų priežasčių, dėl kurių titoizmas vargu ar išsilies į platesnio masto revoliucijų bangą už geležinės uždangos. Iš jų bent vieną norėčiau itin pabrėžti. O tai yra Rusijos kontroliuojamų kraštų palūžęs pasitikėjimas Vakarų demokratijomis, tarp jų ir Jungtinėmis Valstybėmis.

Čekai žino ir niekad nepamirš, kad Didžioji Britanija juos Hitleriui išdavė Muencheno sutartimi, o gen. Pattono veržlioji amerikiečių armija nusisuko nuo Pragos ir leido ją užimti rusams.

D. Britanija ir Jungt. Valstybės pasirašė mirties sprendimą Lenkijos nepriklausomybei Jaltoje. Nežiūrint, kad lenkai narsiai rezistavo krašte ir kovojo fronte prieš Vokietiją, jie šaltai apskaičiuoto appeasemento išdavoj buvo priversti nusilenkti Maskvai ir prarasti nepriklausomybę.

Vakarų politika Sovietų atžvilgiu, karo metu ir jam pasibaigus, buvo ištisa nuolaidų ir koncesijų Rusijos kaimyninių kraštų sąskaiton virtinė. Vakarų politika buvo naivi ir kartu pragaištinga: kas daro nuolaidas agresoriui, tas jį remia ir baudžia nekaltąjį.

V.

Jugoslavija nutraukė satelitinį mazgą, ją rišusį su Maskva. Tačiau jos diktatorius Tito tebėra įsitikinęs, fanatiškas ir agresyvus komunistas. Jis juo visą gyvenimą buvo, išėjo Kremliaus mokyklą ir jam ištikimai tarnavo.

Tito daugelį metų gyveno Rusijoj ir buvo vedęs rusę žmoną. Maskvos įsakymu jis keliais atvejais bandė sukelti revoliuciją savo tėvynėj Jugoslavijoj. Jis organizavo jugoslavų komunistus vykti į Ispaniją ir ten jiems vadovavo, liejant ispanų kraują už Maskvos siekimus. Karo metu jis veikė kaip fanatiškiausias Maskvos emisaras, savo krašte kovodamas prieš serbų herojaus Mihailovičo patriotus partizanus.

Tito pakartotinai pareiškė, kad ta kova esmėje buvo kova tarp "pažangiosios demokratijos ir reakcionieriško kapitalizmo". Jis priešinosi ir vokiečių naciams, tai tiesa, bet tuo pačiu metu jis kovojo ir prieš amerikiečius bei britus. Tito nepraleido mažiausios progos pareikšti savo neapykantą demokratijoms ir jų socialinei santvarkai, ir savo besąlyginį tikėjimą komunizmu ir Maskva.

Ir savo veiksmais Tito pasireiškė kaip ciniškas ir brutalus Vakarų demokratijų, ypač Amerikos, priešas. Ilgą laiką jis laikė vergų darbo stovyklose nemažą skaičių Jungt. Valstybių piliečių. Abu propagandiškai parodomieji teismai, — arkivyskupo Stepinačo ir gen. Mihailovičo, — buvo nukreipti prieš tariamąjį Amerikos imperializmą. Dar įžūlesnis buvo jo įsakymas šaudyti į amerikiečių lėktuvus. To pasėkoj buvo užmušti penki amerikiečiai lakūnai. Ir tai įvyko taikos metu!

Įžūlia ir ciniška Amerikos neapykanta Tito pralenkė savo draugus kitų satelitų kraštų komunistų lyderius. Aišku, jis tai darė ir norėdamas Maskvai įsiteikti, kaip jos į sostą įkeltas satrapas.

Jugoslaviją jis tebelaiko komunistinio ir policinio režimo grandyse. Kalėjimai, vergų darbo stovyklos, plačiai iššakota slaptoji policija — yra to režimo pamatiniai ramsčiai. Tito su Maskvos pagalba išplėšė iš tautos laisvę ir jos nė nemano grąžinti. Daugiausia ko jis, išrodo, siekia, tai savarankiškumo užsienio politikoj, nepriklausomumo nuo Maskvos, dirvos jo didelei ambicijai patenkint — tapti pasaulio komunistinio judėjimo lyderiu.

VI.

Ar galima tad tikėti, kad toks fanatiškas kovojantis komunistas ir įžūlus priešas galėtų virsti Dėdės Samo prieteliu? Būtų nepatartina tuo tikėti ir savo politiką Tito pasitikėjimu grįsti.

Tito-Stalino konfliktas gali būti paprastas komunistų šeimos ginčas. Tikrumoj taip ir yra — susirovė du komunistinės šeimos lyderiai. Tito buvo ir tebėra komunistų stovykloj. Todėl trečiam, Vakarų demokratijoms, į tą ginčą įsiterpiant reikia didelio apdairumo ir realaus apskaičiavimo.

Tito paremti tam konflikte, visi sutiksim. šiandien diktuoja politinis reikalas. Neišrodo, o buvo labai įtartina, kad jis būtų "Trojos arklys".

Tito nei mūsų draugas, nei sąjungininkas. Oponentas mūsų priešo tuo pačiu anaiptol dar nėra mūsų draugas. Aiškus daiktas, Tito labiau priimtinas kaip neutralus, nei Tito valdomas Maskvos. Tačiau jam teikiant paramos ir su juo einant į politinius santykius verta pasekti anglo-saksų priežodžio išmintimi: "Tegul vagis gaudo vagį". Tas priežodis geriausiai nusako politinį principą, taikytiną Jungtinių Valstybių santykiuose su Tito.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

T. S. ELIOT — ŽMOGUS IR POETAS

Nuo 1948 m., kai Nobelio literatūros premija teko Eliot, nesiliauja šis vardas skambėjęs visame kultūringame pasaulyje. Tačiau prieiti prie šio didelio rašytojo galima labai įvairiai, nes jis yra nevieningas nei kaip žmogus nei kaip rašytojas. Maždaug ligi 1927 metų Eliot buvo žinomas, kaip dekadentinis mal-desiecle nuotaikos pažymėtas poetas. Kai kas ir šiandien šio bruožo nepamiršta ir juo bando aiškinti šio rašytojo kelią, nors nuo 1927 m. jis yra pasukęs visai kita linkme. Kaip žmogus Eliot taip pat yra įvairus: mąstytojas, pamokslininkas, auklėtojas, bažnytininkas. Jis pats apie save yra kartą pasakęs: "Aš esu anglikonų katalikas religijoje, rojalistas politikoje, klasicistas literatūroje".

Gimęs ir augęs Amerikoje, kur jo protėviai atsikėlė jau 17 amžiuje, Eliot 1914 m. atsisakė jo laukiančios profesūros Harvardo u-te ir persikėlė į Europą, pasekdamas kitų jo tautiečių pavyzdžiu: Ezra Poud ir Santayana, kurie apsigyveno Italijoje, G. Stein ir Hemingway, kurie apsistojo Paryžiuje. Pats Eliot pasirinko Angliją. Nelengva jam buvo prigyti Senajame Pasaulyje. Čia jis turėjo išmėginti nevieną profesiją: jis buvo ir žurnalistas, ir paskaitininkas, ir banko tarnautojas, ir spaustuvininkas bei knygų ir laikraščių leidėjas, kol galop savo talentu įsitvirtino kaip rašytojas. Svarbiausi šaltiniai, kuriais mito jo dvasia, buvo Anglijos, Prancūzijos ir Italijos literatūra ir Indijos filosofija. Vokietiją jis maža tepažino. Gal tik Leibnizas ir Goethe jam buvo kiek artimesni. Eliot grįžimas iš Amerikos į Angliją anaiptol nereiškė jo susianglinimo, bet, priešingai, jo amerikietiškumo atbaigimą. Šiuo atžvilgiu jis pats gražiai sako: "Galutinis amerikiečio atbaigimas yra tapti ne anglu, bet europiečiu". Todėl ir savo antrosios tėvynės, kurios piliečiu jis yra nuo 1927 m., jis nelaiko įjungtos į germaniškąją kraujo bendruomenę, bet į lotyniškai krikščioniškąją dvasios šeimą. 1944 m. jis buvo išrinktas "Virgil Society" pirmininku ir šia proga pasakytoje kalboje jis pabrėžė, kad klasikas yra tasai, kuri turi dvasios, papročių, kalbos bei stiliaus subrendimo ir tautinės dvasios platumo. Tai tinka tik Dantei ir Virgilijui, bet nė vienam anglui ar vokiečiui. "Mūsų klasikas, kalbėjo Eliot, visos Europos klasikas, yra Virgilijus". Šiuo atžvilgiu Eliot mintis sutinka su neperseniai mirusio Th. Haeckerio mintimi, kuris Virgilijų taip pat laiko vakarietiškosios dvasios tėvu.

Krikščioniškojo auklėjimo, kurį Eliot buvo gavęs Naujoje Anglijoje, jis niekados nebuvo visiškai paneigęs, nors kurį laiką ir buvo pasidaręs laisvamanis. Savo raštuose jis nesykį yra aštriai kritikavęs žemiškąsias Kristaus Bažnyčios formas bei apraiškas. Tačiau pati krikščionybės dvasia jam nebuvo niekad svetima. Ir ankstesniuose jo veikaluose matyti gilus jo susipažinimas su Senuoju bei Naujuoju Testamentu, nors juose tikrojo Kristaus Eliot ir nerado. Kaip įvyko Eliot grįžimas į Kristų, sunku pasakyti. Viena yra tikra, kad Eliot nėra toks staigus ir ugningas konvertitas, kaip Claudel, Pēguy ar Bloy. Joks žaibas, atrodo, nėra perskrodęs jo dvasinės tamsos. Ji sklaidėsi pamažu. Posūkio žymių jau matyti 1920 metais, kada mąstytojas ir kritikas pradėjo imti viršų, truputį nustelbdamas jame poetą. Šiuo metu jis ypatingai susidomėjo Dante ir ja paties iškastu iš užmaršties anglų baroko poetu Donne, kuris dabar aukštai laikomas ir kurio barokinė kalba turėjo nemaža įtakos vėlesnių Eliot veikalų stiliui.

Eliot yra ir sociologas. Jo veikalas "Krikščioniškosios bendruomenės idėja" (1939) sulaukė Anglijoje net šešeto laidų. Bet čia Eliot yra aiškioje Dawsono ir Maritaino priklausomybėje. 1948 m. išėjo jo veikalas "Įnašas į kultūros pažinimą", kuriame jis kovojo už dvasios laisvę, už kūrybinio elito auklėjimą. Bažnyčios atžvilgiu šiame veikale jis pasirodo jau subrendęs. Kat. Bažnyčios nebevadina sekta, nors ir prisipažįsta prie anglikonų bažnyčios, matydamas jos organišką ryšį su tauta. Tačiau esmėje jis jau tiki į "Una sancta", konkrečias bažnyčias laikydamas tiktai šios Neregimosios apraiškomis.

Eliot kūryboje yra skirtini du ryškūs perijodai: nuo pradžios ligi 1927 m. ir po jų ligi dabarties. Šie metai yra kažkokia gili cezūra Eliot gyvenime ir kūryboje. Prieš pirmąjį pasaulinį karą ir dar ilgai po jo Eliot lyriką galima būtų pavadinti elegiškai nusiteikusio didmiestiško jaunuolio raudomis, pilnomis spleen ir nekenčiančiomis pažangos kvaitulyje paskendusios laiko dvasios.

Skausmas, nusivylimas žmonija, persisotinimas kultūra yra šio perijodo motyvai. Tačiau tikroji poeto dvasia čia yra dar neatbudusi ir todėl netikra. Visur jam rodosi iškrypę daiktai ir iš vėžių išėjęs pasaulis. Panerta į ritmo kaskadas, šio meto Eliot lyrika atrodo lyg nebaigtas pigių nuotykių, moderninių iškrypimų ir laiko ligų paminklas, silpnai ilgįsis principų ir pastovios būties. Iš šio perijodo žymiausias jo kūrinys yra "Tuščia šalis". Tai 27 puslapių poemėlė, kurią kritikai laiko reikšmingiausiu 20 šimt. anglų lyrikos kūriniu. Sukilimas prieš optimistinę 19 šimt. dvasią joje yra ypatingai ryškus. Ji susideda iš eilės menkai vienas su kitu susijusių paveikslų, vaizduojančius žmones čia Muenchene, čia Paryžiuje, čia Londone. Bet Eliot dar nesuvokia, koks "miestas yra viršum debesų": Jeruzalė, Atėnai, Aleksandrija, Viena ar Londonas. Čia jam dar "kiekvienas tūno savo kalėjime".

Antrasis jo kūrybos perijodas prasideda "Pelenų diena", išėjusia 1930 m. Čia Eliot jau yra radęs Dievą ir tikrąjį miestą viršum debesų. Čia jis pasineria jau į žmogiškųjų gelmių apmąstymą. Čia jis meldžiasi "tylos Poniai" Marijai, kuriai sukuria naują litaniją. Čia jis prašo Dievą: "Išganyk laiką, ir apsigobusi sesuo melsis prie vartų už vaikus, kurie negali nueiti ir melstis". Net grynai literatūriniu atžvilgiu šio perijodo poezija pasidaro harmoningesnė, stilingesnė, labiau išbaigta formos atžvilgiu, negu anksčiau. 1942 m. pasirodo jo "Keturi kvartetai". Curtius šį veikalą vadina "reikšmingiausiu pokarinio meto poezijos kūriniu". Tai Eliot lyrikos atbaiga ir vargiai pralenkiama viršūnė. Kristus čia stovi jau kaip skiriamasis taškas tarp laiko ir amžinybės. Antrasis kvartetas vaizduoja Kristų kaip gydytoją, kuris tiria karštyje besiblaškančią žmoniją ir ją nuolatos jos mirtyje išgano. Beveik žodiškai čia yra kartojama kat. Bažnyčios Didžiojo Penktadienio liturgija.

Eliot yra rašęs ir dramų ("Nužudymas katedroje", "Šeimos sueiga"), kuriomis plačiuose sluogsniuose jis yra dar labiau žinomas, negu savo lyrika. Tačiau šitos jo dramos yra ne kas kita, kaip dažnai perdaug idealistinis, nevisados pavykęs mėginimas išreikšti savo krikščioniškąsias pažiūras, kaip Dievas nusileidžia į šį regimą pasaulį. Todėl joms lemta trumpiausiai išlikti iš visos jo kūrybos.

Pasišovęs vietoje socialinių ir kasdieninių temų imti amžinąsias, Eliot yra sulaukęs labai nevienodo vertinimo. Jaunesnioji Anglijos ir Amerikos rašytojų karta yra Eliot pusėje, sukurdama net "Eliot-Clubs". Tačiau senesnieji rašytojai, kaip Hemingway ar Thomas Wolfe, jį griežtai atmetė. Bet tai tik rodo, kad Eliot varo literatūros pasaulyje visai savotišką originalią vagą (plg. T. S. Eliot v. Fr. Niedermayar, in "Stimmen der Zeit", November).

— o —

— Šekspyro, Paskalio ir Goethės veikalai yra leidžiami arabų kalba. Juos leidžia UNESCO, kurio tikslas, tarp kitų, yra suartinti didžiąsias pasaulio kultūras.

— Sausio mėnesį Kopenhagoje mirė žinoma danų rašytoja Karin Michaelis, sulaukusi 77 metų amžiaus. Kai kurie jos romanai buvo išversti net į dvidešimt kalbų ir pasiekę per milijoną egzempliorių. Karo laiku jinai gyveno Jungtinėse Valstybėse.

— Pernai Paryžiuje mirė ilgametis "Les Nouvelles Litteraires" redaktorius Frederic Lefevre. Jo rankose šis laikraštis virto pačiu įdomiuoju literatūros savaitraščiu. Pats Lefevre jame paskelbė eilę išgarsėjusių interview su žymiais rašytojais. Gimęs jisai buvo 1889 m.

— Pereitais metais populiariausias dramaturgas Paryžiuje buvo Paul Claudel. Su dideliu pasisekimu buvo vaidintos net trys jo dramos Paryžiaus teatruose. Paul Claudel eina jau 82 metus amžiaus, bet nemažai dar rašo.

— Šiemet sukanka šimtas metų nuo dviejų žymių lietuvių gimimo: rašytojo Vinco Pietario ir auklėtojo Petro Kriaučiūno.

— Prancūzai šiemet mini šimto metų sukaktį nuo didžiojo romanų kūrėjo Balzaco mirties. Įdomu pastebėti, kad Balzacas yra buvęs Lietuvoje.

— Paaiškėjo, kad pereitais metais du rimčiausi kandidatai į Nobelio literatūros premiją buvo italų filosofas Benedetto Croce ir Winston Churchill. Pastarajam trūko tik vieno balso švedų Akademijoje, kad gautų premiją. Kalbama, kad nuo šio balso susilaikė Sven Hedin, kuris buvo gan palankus naciams. Taip balsams suskilus, pernai nebuvo jokios Nobelio premijos literatūrai.

LIETUVIŲ DRAMOS TEATRAS CHICAGOJE

Į Chicagą susibūrė daugiausia teatro meno žmonių, profesionalų ir mėgėjų. Tie žmonės pasidalino į du teatrus: "Lietuvių teatrą", kuriame telkiasi daugiausia profesionalai, ir "Atžalyną", kuriame pagrinde, išskyrus vieną kitą asmenį, yra daugiau mėgėjai. Esmėj savo charakteriu, nežiūrint, kad dirba tą patį darbą, tai du skirtingi teatrai.

"Lietuvių teatras" prisistatė Chicagos visuomenei suvaidindamas J. Grušo "Tėvą". Režisavo St. Pilka, dekoracijas paišė dail. V. Vijeikis. Teatras negalėjo apsieiti be mėgėjų. Tai rodo, kad aktorių nėra perdaug. Tiek aktoriams, tiek režisūrai galima padaryti priekaištų. Nežiūrint aktorių ir režisūros klaidų, kurių, norint išlaikyti teatrą tinkamoj aukštumoj ir šiose sąlygose, labai vengtina, visuomenė "Tėvą" priėmė šiltai, nes vis dėlto tai jau tikro teatro pastatymas.

"Atžalynas" išėjo su V. Adomėno komedija "Svetimomis Plunksnomis". Režisavo rež. Jurgis Blekaitis, dekoracijas pagal dail. Vilimo eskizus darė dail. Bielskis. Aktoriai, gal todėl, kad juos vis tebevadiname mėgėjais, tikrai su atsidėjimu ir pasiruošimu atliko savo vaidmenis. Noras ir kultūrinis entuziazmas, neturįs jokių materialinių išskaičiavimų, atvedė, nors ir mėgėjiškais žingsniais, iki nežemų meno aukštumų. "Svetimų Plunksnų" pilnutinis pasisekimas nukentėjo grynai dėl blogo techniško parengimo. Perpildyta salė, stovimos vietos, atviros į barus durys ir vaikščiojimas sutrukdė šventišką nuotaiką ir orumą, kurios norėtų kartu su aktoriumi scenos gyvenimą gyvenąs žiūrovas.

Sekantis pastatymas "Lietuvių teatre" yra "Saulėtekio Varpininkas". Tai veikalas V. Kudirkos sukaktuvėms paminėti. Gi "Atžalynas" vasario pabaigoje stato amerikiečių rašytojo Clifford Odets "Raketą į Mėnulį". Tai moderniojo žmogaus studija, sukurta su stebinančiu šviežumu ir originalumu. Šiuo moderniu veikalu "Atžalynas" pradės naujus teatrinio darbo metus, parodydamas savo tikrąjį pajėgumą, nes veikalas nebūtų lengvai įkandamas nė gerai pasiruošusiems profesionalams.

Be šių dviejų teatrinių vienetų Chicagoj veikia įvairūs teatro mėgėjų būreliai, kurie vaidina parapijiniuose ar kitokiuose parengimuose ir kuriems beveik visada talkininkauja vienas kitas aktorius iš "Lietuvių teatro" ar "Atžalyno" kolektyvų.

Kol kas ne prie vieno iš šių teatrų nepritapęs Chicagoje gyvena ir rež. G. Velička, kuris mėgėjiškomis jėgomis vietiniuose parengimuose spėjo pastatyti porą vaizdelių.

Kokia linkme pasuks šie teatrai, ar išsilaikys nežinančių kompromisų meninių reikalavimų aukštumoje, ar pajėgs išaugint savo retoms gretoms papildyt naujus aktorius, parodys ateitis. Tai dideli, sunkūs, bet ir labai svarbūs mūsų kultūrai uždaviniai.

Al. B.

MOKSLAS

SMŪGIS VERTYBIŲ FILOSOFIJAI

Senoji filosofija sakydavo, kad būtis ir gėris sutampa: "ens et bonum convertuntur". Visa, kas yra, yra gera. Dievas, būdamas pilniausia Būtis, tuo pačiu yra ir pilniausias Gėris. Kai Jo žodis šaukė iš chaoso gelmių įvairias būtybes: žemę, saulę, žvaigždes, augalus, gyvulius, galop žmogų, kiekviena Jo kūrybos diena buvo užbaigta didingu posakiu: "Ir matė Dievas, kad tai buvo gera". Jau Pradžios knygoje glūdi mintis, kad būti yra gera; kad "būti yra daug" — posakis, kurį kartoja Rilkė savo elegijose. Todėl krikščionybei blogis visados buvo negatyvus dalykas: blogis yra būties stoka. Jis yra nebūtis. Jis jokio pozityvaus turinio neturi. Kas tik yra pozityvu, tuo pačiu yra būtis ir yra gera.

Tačiau naujoji filosofija į būties ir gėrio santykį pažiūrėjo kitaip. Būtis savyje jai nereiškia gėrio savyje. Būtis, naujosios filosofijos supratimu, tampa gėriu tik tada, kai ji sueina į vertybės santykius su žmogumi, kai ji žmogui apsireiškia kaip vertybė; kai ją žmogus kaip vertybę pergyvena. Nuo to laiko, kai Lotzė paragino filosofuoti apie vertybes ir kai Nietzschė paskelbė visų vertybių pervertinimą, vertybės problema atsistojo moderniosios filosofijos centre. Vertybėmis buvo pradėta grįsti ir etika (M. Scheler) ir religijos filosofija (J. Hessen). Vertybių sritis buvo paskelbta esanti skirtinga ir nuo loginės ir nuo realinės srities. Tai savarankiška dvasios sritis, kurią mes pažįstame, pasak Schelerio, "intencionaliniu jautimu". Vertybės yra jaučiamos, ne mąstomos. Vertybių pasaulis stovi skyrium nuo būties pasaulio, nors jame ir laikosi. Tačiau dėti lygybės ženklą tarp būties ir vertybės nebegalima. Būtis galinti būti ir bevertė. Būties pagrindas, būdingu J. Hesseno posakiu, galįs būti ne tik Dievas, bet ir velnias. Dievas, kaip aukščiausia vertybė, yra prieinamas ne racionaliniu mąstymu, bet tiesioginiu jo pergyvenimu religiniame akte. Ir tik šis religinis aktas parodo Dievą kaip asmeninį, kurio mes ieškome ir kurį mes pergyvename, kaip Aukščiausią vertybę. Dievo pakėlimu į vertybių rangą vertybių filosofija priėjo savo užbaigą.

Bet kaip tik šitoje vietoje jai trenkė skaudų smūgį ne kas kita, kaip tų pačių vertybininkų ateistu laikomas egzistencinės filosofijos kūrėjas M. Heideggeris. Jau savo veikale "Apie Humanizmą" (1949) Heideggeris yra pasakęs, kad "mąstyti vertybėmis reiškia kuo labiausiai piktažodžiauti būčiai" (35 p.). Vertybės pabrėžimas reiškia Heideggeriui žmogaus pastangas iškilti aukščiau už būtį. "Vertinant ką nors kaip vertybę, sako Heideggeris, vertinamas dalykas yra pripažįstamas tik kaip objektas žmogaus vertinimui" (34 p.). Todėl "kiekvienas vertinimas, net ir pozityvus, yra susubjektyvinimas" (35). Būtis čia yra nutraukiama į subjektyvinę žmogaus sritį ir palenkiama žmogui. Tuo tarpu gražiu paties Heideggerio pasakymu "žmogus nėra būties viešpats. Žmogus yra būties sargas (Hirt)" (29 p.). Žmogus gyvena būties artumoje: jis yra "būties kaimynas" (ibd.). Todėl bet koks būties vertinimas yra jos pažeminimas.

Šias savo mintis Heideggeris plačiau išvystė naujausiame savo veikale "Miško keliai" (1950), turinčiame gražų motto: "Kiekvienas paklysta savame miške". Viename šio veikalo skyriuje, kuriame Heideggeris nagrinėja Nietzschės posakį "Dievas yra miręs", kaip tik ir yra visu griežtumu pasisakoma prieš pastangą laikyti Dievą aukščiausia vertybe. Pavertimas Dievo vertybe, tegul ir aukščiausia, Heideggeriui yra paskutinis smūgis, kurį Dievui sudavė Europos minties istorija. Nietzschės ‹risų vertybių pervertinime Heideggeris kaip ir mato norą vietoje būties pastatyti vertybę ir tuo būdu būtį palenkti žmogaus "Wille zur Macht". "Paskutinis smūgis ir antjusliniam pasauliui, rašo Heideggeris, glūdi tame, kad Dievas, būtybių būtis, buvo pažemintas į aukščiausią vertybę. Ne tai, kad Dievas yra laikomas nepažįstamu; ne tai, kad Jo buvimas yra skelbiamas neįrodomu yra kiečiausias Jam smūgis, bet tai, kad realiu laikomas Dievas yra pakeliamas į viršiausią vertybę" (240 p.). Ir Heideggeris stebisi, kad šį smūgį Dievui yra sudavę ne netikintieji, bet patys teologai, kurie pamėgdžioja Nietzschę ir taiko jo sąvokas, manydami tuo išgelbėsią Dievą nuo Nietzschės skelbiamos mirties, o nematydami, kad jie patys savo rankomis Dievą padeda žudyti. Nietzschės veikale "Froehliche Wissenschaft" beprotis, nešinas žiburiu rankoje, vidurdienį rinkoje ieško Dievo ir, Jo nerasdamas, šaukia aplinkui stovinčiai ateistinei miniai: "Mes jį nužudėme — aš ir jūs. Bet kaip mes tai galėjome padaryti. Kaip mes galėjome išgerti jūrą? Kas mums davė tokią kempinę, kad nušluostytume visą horizontą? Ką mes darėme, atkabindami žemę nuo josios saulės?" — Heideggeris atsako į šiuos bepročio klausimus, pastebėdamas, kad žmogus nužudė Dievą, padarydamas Jį vertybe, "nes kiekvienas mąstymas vertybėmis yra radikalus žudymas" (242). Padaręs Dievą vertybe, žmogus Jį nutraukia į savo subjektyvines sferas, nes vertybė visados yra tai, kas vertinama. Būdamas vertybė, Dievas pasidaro žmogaus vertinamas. Žmogus atsistoja aukščiau už Dievą. Jis pasidaro būties viešpats, užuot buvęs jos sargas. Vertybės sąvoka yra toji kempinė, kuria žmogus nušluostė visą horizontą, pašalindamas iš jo būtį. Mąstymas vertybėmis yra tasai veiksmas, kuriuo žmogus atkabino žemę nuo josios saulės.

Šiomis savo mintimis Heideggeris suduoda stiprų smūgį katalikų, ypač Schelerio krypties, religijos filosofijai, atsirėmusiai į vertybes ir Dievą kaip tik laikančiai Aukščiausia Vertybe. Iš kitos pusės, netiesioginiu būdu Heideggeris paremia seną tiesą, kad Dievas yra pats Buvimas ir kaip tik šiuo savo buvimu, ne savo santykiu su žmogumi, Jis yra Aukščiausias Gėris (ne vertybė, nes vertybė yra jau vertinama!). Bus labai įdomu pasekti, kaip katalikai vertybių filosofai atsakys į šitą jiems skaudų priekaištą, kad jie patys yra prisidėję prie Nietzschės skelbtos ir vykdytos Dievo mirties.

Mc.

KODĖL H. BERGSONAS MIRĖ ŽYDU?

Buvęs Rygos u-to filosofijos profesorius Pauls Jurevičs, Bergsono mokinys, 1949 m. išleido vokiškai gražų veikalą "Henri Bergson. Įvadas į jo filosofiją" (Freiburg i. Brsg), kuriame paliečia ir Bergsono santykį su krikščionybe. "Savo amžiaus eigoje, rašo Jurevičs, Bergsonas vis labiau artėjo prie krikščio-

RELIGINIS GYVENIMAS

ASUMPCIONISTINIS SĄJŪDIS

Pastaruoju metu katalikų Bažnyčios religinis gyvenimas vis labiau krypsta į gilesnį Marijos kultą. Jei patristikos metu teologų dėmesys buvo nukreiptas į Dievo ir Trejybės pažinimą, skolastikos — į Kristaus prasmės išsprendimą, šiais laikais daugiausia dėmesio kreipiama į Mariją. Šis šimtmetis Bažnyčios istorikų neabejotinai bus pavadintas marijologiniu amžiumi.

Tiesa, Marijos kultas yra senas, kaip sena yra katalikų Bažnyčia. Jis tačiau nestovi vietoje, bet kartu su dogmų sklaida auga ir plečiasi. Tam tikslui pasiekti keliami įvairūs marijologiniai sąjūdžiai. Vienas tokių garsiausių sąjūdžių šiais laikais yra asumpcionistinis, kuriuo norima palenkti popiežių, kad jis savo neklaidingu autoritetu paskelbtų Bažnyčios dogma, kad Marija buvo su kūnu ir siela paimta dangun.

Savo pradžią šis sąjūdis turi Marijos Nekalto Prasidėjimo dogmos paskelbime (1854 m.). Jei Marija išimta iš gimtosios nuodėmės, taigi ir iš jos pasėkų: jos kūnas po mirties turėjo būti tuoj paimtas į dangaus garbę. Vatikano susirinkime (1870 m.) tą mintį iškėlė apie 200 jo dalyvių, bet dėl laiko aplinkybių nebuvo ji priimta. Po to asumpcionistinis sąjūdis buvo paskelbtas plačiausiu mastu. Į jį buvo įtraukti ne tik teologai, bet ir tikintieji ir net pasaulinės valdžios atstovai. Pastaruoju metu šis sąjūdis yra pasiekęs aukščiausią laipsnį. Popiežius yra apverstas prašymais ir maldavimais. Iki 1941 metų tokių prašymų yra padavę 115 kardinolų, 18 patrijarkų, 2505 vyskupai, virš 32000 kunigų ir vienuolių, virš 50000 seselių vienuolių ir virš aštuonių milijonų tikinčiųjų. Popiežius Pijus XII, jausdamas begalinį atsakingumą taip svarbiame reikale, 1946 m. gegužės 1 d. išsiuntė visiems vyskupams ganytojišką laišką, atsiklausdamas jų nuomonės apie dogmos paskelbimo galimumą. Be to, tame pačiame laiške popiežius prašo vyskupų atsiklausti dvasiškijos ir tikinčiųjų nuomonės ir jų pageidavimo. Tai vienas iš nedaugelio Bažnyčios istorijos įvykių, kur tikintieji taip aktyviai dalyvautų dogmos paskelbime.

Marijos su kūnu dangun paėmimo dogmai paskelbti galimumas visai pribrendo. Nerasime teologo, kuris tam prieštarautų. Jau yra išsamiai išnagrinėtos visos tos Šv. Rašto vietos, kurios turi santykio su Asumpta. Bažnyčios padavimas aiškiai pasisako už tai. Be to, ir proto argumentai jau yra beveik išsemti.

Kad visa tai dar labiau būtų įsąmoninta mokomajai ir mokančiajai Bažnyčiai, ruošiami tautiniai ir tarptautiniai asumpcionistiniai kongresai. Tokių tarptautinių kongresų iki 1941 m. yra buvę 11, o tautinių — 28.

Vienas garsiausių tarptautinių marijologinių kongresų buvo Sevilijoje (1929 m.), kuriame, be daugybės vyskupų, kunigų ir 300000 tikinčiųjų, dalyvavo karaliaus Alfonso XIII delegatas Don Carlos de Bourbon ir Ispanijos teisingumo ministeris De Galo Ponte, bei Sevilijos valdžios atstovai. Čia įvyko tikras Marijos garbės triumfas. Kongreso dalyviai kreipėsi į popiežių, prašydami paskelbti Bažnyčios dogma Marijos garbę danguje. Panašių kongresų buvo Šveicarijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir įvairiose Amerikos valstybėse. Be to, tarptautinių Buenos Aires (1934 m.) ir Kartaginos (1930 m.) eucharistinių kongresų proga buvo kreiptasi į popiežių Asumptos klausimu. Šiais šventaisiais metais ruošiamas didingas tarptautinis asumpcionistinis kongresas Romoje, šv. Antano popiežiškame universitete.

Tarptautinius kongresus pralenkia tautiniai. Pirmą vietą čia užima Italija, turėjusi net 10 tokių kongresų. Toliau eina Ispanija ir Meksika. Šiuose tautiniuose asumpcionistiniuose kongresuose aktyviai dalyvauja civilinės valdžios atstovai, duodami prašymus šventajam Tėvui Asumptos dogmai paskelbti. Nuostabu, kad stabmeldiška Indija (1921 m.) ir Kinija (1935 m.) turėjo garsius asumpcionistinius kongresus. Net mažosios valstybėlės, kaip tai Peruvija, Olandija, Ekvadoras, nepaliko neįtrauktos į tą platų sąjūdį.

Vienas garsiausių paskutinių kongresų įvyko Montrealy, Kanadoje, 1948 m. ir Puy-en Velay, Prancūzijoje, 1949 m. Šie du kongresai yra ypatingai svarūs, nes juose giliai ir plačiai buvo išnagrinėtas Asumptos klausimas. Praeitų metų rudenį turėjo įvykti antrasis Jungtinių Valstybių Amerikoje tautinis kongresas Washingtone, bet dėl įvairių aplinkybių buvo atidėtas šventiesiems metams.

---

niškosios doktrinos ir galop pats pareiškė, kad jis jai pilnai pritariąs. Jis buvęs net pasiruošęs ir formaliai priimti krikščioniškąjį tikėjimą; net buvę padaryta šia linkme konkrečių žygių. Jeigu jis paskiausiai nuo to susilaikė, tai tik todėl, kad moraliai nepažemintų savo bendratikių, kurių persekiojimas jau buvo prasidėjęs, kad jų žymiausios asmenybės sunkią valandą juos palieka. Todėl jis atmetė okupacinių organų jam pasiūlytą titulą "arijas honoris causa", kuris būtų jį apsaugojęs nuo bendrojo elgesio su žydais. Jis laisvai ryžosi dalintis savo tautos likimu. Pagal laikraščių pranešimą, keletą savaičių prieš savo mirtį, jis jau sirgdamas kėlėsi iš lovos, apsivilkęs chalatu ir įsispyręs į šliures, tarno palaikomas, stovėjo eilėje, laukdamas, kad galėtų įsiregistruoti, kaip žydas. Nuo tolimesnių pažeminimų jį išgelbėjo mirtis, atėjusi 1941 m. sausio 4 d. ir radusi jį 81 metų amžiaus" (20-21 p.).

— : —

— Žinomas katalikų filosofas v. Rintelen, Mainzo u-to profesorius, buvo praėjusį rudenį pakviestas į Chilės Santiago skaityti paskaitos. Šia proga jam buvo suteiktas šio universiteto garbės daktaro laipsnis (Chilės Santiago u-te studijuoja ir du lietuviai: Kakarieka — istoriją ir Stelingis — ispanų literatūrą; abu yra Chilės kat. Akcijos stipendininkai. Red.).

— Septyni vokiečių profesoriai iš Berlyno, Frankfurto, Muencheno, Heidelbergo ir Stuttgarto yra JAV aukštųjų mokyklų pakviesti tirti Amerikos sociologinio mokymo metodus ir mokomąją medžiagą.

— Argentinoje prezidento Perono nuostatu visose šio krašto aukštosiose mokyklose yra panaikinamas mokestis už mokslą. Dekretas įsigalioja nuo 1949 m. rugsėjo 1 d.

Bene garsiausias tokių tautinių kongresų buvo Lenkijos, įvykęs 1936 m. rugpiūčio 27 d. Čenstokavoje. Jame dalyvavo 2 kardinolai, 43 vyskupai, daugybė kunigų, vienuolių, aštuonių universitetų ir civilinės valdžios atstovai. Paduotame Šv. Tėvui prašyme paskelbti Asumptą Bažčios dogma buvo pareikšta, kad Marijos dangun ėmimo kultas Lenkijoje yra tiek senas, kiek senas ten yra katalikų tikėjimas. Tai įrodo, kad jau 1000 metais metropolitinė Gniezno katedra buvo dedikuota Asumptos garbei. Tame dokumente jie priskiria Marijos dangun paimtosios garbei pergalę prieš rusus 1920 metais ant Vyslos upės kranto. Marija dangun paimtoji ten yra pašaukta ir pergalei prieš komunizmą.

Sunku būtų išskaičiuoti visus valdžios atstovus, kurie kreipėsi su prašymais Romon paskelbti Marijos dangun paėmimą Bažnyčios dogma. Paminėsime keletą: Alfonsas XIII, Ispanijos karalius, J. V. Concha, Kolumbijos prezidentas su ministerių kabinetu, O. R. Benavides, Peruvijos prezidentas, Maksimilijonas, Saksonijos kunigaikštis, ir daugybė kitų. Toliau reikėtų paminėti daugybės miestų civilinės valdžios atstovus, kurie viso miesto vardu kreipėsi į Šv. Tėvą Asumptos klausimu: Sevilijos (1900 m.), Almerijos, (1900 m.), Bilboa (1941 m.).

Turint tą visuotinį Bažnyčios asumpcionistinį sąjūdį prieš akis, savaime kyla klausimas: kokia viso to nauda tikintiesiems ir ar iš viso aktualus tas klausimas šiais moderniais laikais? Jei šis klausimas yra pasiekęs tokio universalumo, jis turi būti aktualus. Paskelbiant Marijos su kūnu ir siela paėmimą dangun, duotas naujas ginklas katalikams prieš tą baisų ir visuotinį materializmą, nauju būdu paskelbiant žmogaus nemirtingumą. Be to, tikinčiųjų akys šiais skaudžiais laikais būtų pakreiptos į amžiną gyvenimą, kuriame viešpatauja mūsų dvasiškoji Motina, kviesdama visus savo vaikus į amžiną Tėvynę.

Baigiant tenka pastebėti, kad lietuvių tautos įnašas į tą visuotinį asumpcionistinį sąjūdį yra labai mažas. Tarp Vatikane iki 1941 metų esamų prašymų paskelbti Marijos dangun ėmimą Bažnyčios dogma, randame tik J. E. Vysk. M. Reinio asmeninį prašymą (1934 m. liepos 14 d.) ir 56 tikinčiųjų prašymus Asumptos klausimu. Didesnio kokio nors kongreso pareiškimo tuo klausimu ten nerandame. Bet dar nevėlu. Dabar kaip tik laikas ir proga pasirodyti lietuviams, kad ir jie dalyvauja Bažnyčios visuotiniuose sąjūdžiuose, kad ir jų tauta turi balsą visuotinės Bažnyčios akyse.

Platesnių žinių apie asumpcionistinį sąjūdį galima rasti sekančiuose veikaluose:

Guilhelmus Hentrich ir R. G. De Moos Petitiones de assumptione corporea B. V. Mariae in Caelum definienda ad Sanctam Sedem delatae, Roma, 1942 (prašymai Šv. Tėvui Asumptos klausimu iki 1941 metų, du tomai, per 2000 puslapių).

Vers le dogme de l'Assomption Journees d'etudes Mariales Montreal 12 - 15 about 1948.

Atti del congresso nazionale Mariano dei frati minori d'Italia, Roma, 1948.

T. B. G.

HAGIOGRAFIJA KRYŽKELĖJE

Pieš kurį laiką vokiečių rašytoja Ida Fr. Goerres išleido gražų veikalą apie šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresę "Das verborgene Antlitz" (Paslėptasis veidas). Daugelis šį veikalą sutiko labai šiltai, nes jis iš tikro parašytas su didele meile ir psichologiniu įsijautimų į šv. Teresėlės gyvenimą. Tačiau nevienas kritikas atkreipė dėmesį, kad autorė per daug atsidėjo šventosios psichologijai, istorijai, žmogiškajai aplinkai, o per maža dieviškajai malonei, kuri tik viena žmogų padaro šventą.

Atsiremdamas į šias pastabas, Tėvas Fr. Wulf S. J. kelia bendresnės prasmės klausimą, būtent, kad šiais laikais šventųjų gyvenimo rašymas yra atsidūręs kryžkelėje. Viduriniais amžiais šventųjų gyvenimai buvo rašomi per daug nekritiškai, pripasakojant juose įvairiausių stebuklų ir legendų ir tuo būdu padarant šventąjį šventą jau lopšyje. Naujųjų laikų hagiografai pradėjo kovą prieš šias legendas, tirdami kritiniu metodu šventųjų gyvenimą ir stengdamiesi parodyti žmogiškąsias paties šventojo pastangas jo tobulybės kelyje. Tačiau čia atsirado kitas pavojus. Modernieji hagiografai nukrypo perdaug į žmogiškąją pusę. Su legendinio elemento kritika žuvo žvilgis į tikrąjį dieviškąjį stebuklą žmogaus šventėjimo kelyje. Juo antgamtinio pasaulio tikrovės pergyvenimas menkėjo, juo labiau šventumas buvo suvedamas tiktai į dorinio ir religinio gyvenimo pavyzdingumą. Šventumas pasidarė beveik tiktai dorybės pilnatvė ir herojinis jos laipsnis. Kitaip sakant, moderniosiose hagiografijose slypėjo mintis, tegul ir nesąmoninga, kad šventumas yra žmogiškosios prigimties išsiskleidimas, o ne antgamtinis dieviškosios malonės stebuklas.

Todėl Tėvas Wulf ir kelia mintį, kad "yra būtina priešais šį šventumo idealą "iš apačios" pastatyti šventumo idealą "iš viršaus". Hagiografus turėtų dominti ne tiek šventojo žmogiškumas, kiek tasai faktas, kad šventasis yra ypatingu būdu Dievo išrinktas paliudyti Jam ir Jo Sūnui. Kiekvienas šventasis yra Kristaus sekėjas, jį vaizduojąs savo gyvenamajame laike, todėl dalyvaująs Kristaus kančioje ir išaukštinime. Per šventąjį kalba Dievas tam tikram istorijos tarpsniui. Čia yra pagrindas, kodėl šventieji po mirties ir yra išskiriami iš grynai žemiškosios-žmogiškosios srities. Bizantijos menas piešia šventuosius ant auksinio dugno, tuo norėdamas parodyti, kad natūralinė pasaulio tikrovė jau nebesudaro jų būties užnugario. Tas pat matyti kankinių aprašymuose ir viduramžio hagiografijose. Todėl šventųjų gyvenimo autoriai kaip tik ir turėtų atkreipti pirmaeilį dėmesį į šią dieviškąją šventųjų pasiuntinybę ir ją savo veikaluose parodyti. Jie turėtų žmogišku būdu pasakyti pasauliui tai, ką pats Dievas norėjo pasakyti per šventąjį. Hagiografija turėtų būti šventojo dieviškosios pasiuntinybės pratęsimas laike ir jos praplėtimas erdvėje.

Be abejo, pastebi tėvas Wulf, moderninio mokslo kritinis metodas ir jo priemonės turi pasilikti galioje. Dieviškajai šventojo paskirčiai mes galime patarnauti tiktai tiesa. Todėl apie jo gyvenimą reikia sakyti tiktai tiesą pagal visus mokslo reikalavimus. Tačiau visas šis mokslinis aparatas turi tiktai paruošiamosios prasmės. Jis pats vienas negali atskleisti ano dieviškojo pavidalo šventojo gyvenime, kuriuo jis pasidarė panašus į Kristų. Šiam uždaviniui atlikti reikia peržengti prigimtąsias mokslo sritis ir leistis į antgamtinio pasaulio tikrovę per šventojo asmenybę. Wulf neslepia, kad iškelti Dievo malonės veikimą, nužymėti tą kelią, kuriuo eidamas šventasis pergalėjo pasaulį, nėra lengvas dalykas. Tačiau be jo hagiografija pasilieka paviršutiniška. Ji virsta tik šventojo, **kaip žmogaus,** aprašymu, paliekant tai, kas jam kaip tik yra specifiška, būtent: **dieviškumą.** Šitokia humanistinė hagiografija, nors ji būtų ir visiškai moksliška, darosi nepilna ir kaip tik savo nepilnume netikra, nes šventasis nėra gamtinis žmogus, bet sudievintas žmogus, kuriame sudievinimas yra ne atsitiktinė jam žymė, bet jo asmenybės ir jo gyvenimo esmė. Hagiografija, kuri išleidžia šitą esmę, negali būti tikra hagiografija, kokios nori Katalikų Bažnyčia (plg. Die Hagiographie an der Wende v. Fr. Wulf S. J. "Geist und Leben" 1949 Oktober, 383-387 p.).

VISUOMENINIS GYVENIMAS

APIE LIETUVYBĖS PADĖTĮ AMERIKOJE

Į Lietuvių Kultūros Instituto pernai periodinėj spaudoj paskelbta ankietą, liečiančią Amerikos Jungtinių Valstybių lietuvių tautinės sąmonės ir lietuvių kalbos vartojimo padėtį ir priemones tai padėčiai pagerinti bei nutautėjimo procesui sustabdyti, gauti 55 atsakymai, iš kurių 35 anksčiau ar vėliau atvykusių tremtinių ir 20 vietinių. Atsakymus atsiuntė įvairių profesijų ir įvairaus išsilavinimo asmens, pradedant nuo intelektualų ir baigiant sunkiai rašyti pajėgiančiu žmogeliu. Reikia pažymėti, kad atsakė daugiausia katalikiškos pasaulėžiūros bei nusistatymo lietuviai. Atsakiusiųjų pažiūros ankietoje iškeltų klausimų atžvilgiu, be vieno kito skirtingesnio niuanso, daugiausia sutampa. Suponuojant, kad į ankietą atsakė labiausiai lietuvybės klausimu suinteresuoti asmenys, reikia manyti, kad panašios nuomonės yra ir daugumas lietuvių.

Visi į ankietą atsakiusieji vieningai pripažįsta, kad susirūpinti lietuvybės klausimu ir priemonėmis jos blėsimui sustabdyti atėjęs pats svarbiausias laikas. Nors ir nebūtų galima žuvusiųjų lietuvybei beatgaivinti, bet būtinai reikia gelbėti, kas galima išgelbėti, norint sustabdyti sparčiu tempu bevykstantį nutautėjimo procesą. Bet koks delsimas būtų nedovanotina klaida ir nusikaltimas mūsų pačių ir titaniškoj agonijoj besigrumiančios lietuvių tautos atžvilgiu.

Čia paduosime keletą vietų iš tos anketos.

Į klausimą, kokioje padėtyje yra Jungtinėse Valstybėse lietuvių tautinė sąmonė ir lietuvių kalbos vartojimas: geroj, blogoj atitaisomoj, blogoj neatitaisomoj? — gautos tokios nuomonės.

Tautinė sąmonė yra glaudžiai susijusi su kalbos vartojimu. Nykstant tautinės kalbos vartojimui, nykstanti ir tautinė sąmonė. Tautinė sąmonė ir lietuvių kalbos vartojimas nevienodai pasireiškia įvairiose lietuvių kolonijose ir pavienėse šeimose. Tautinis sąmoningumas senesnės kartos žmonėse yra dar neišblėsęs, nors jis yra tamsus ir savotiškai suprantamas, o jaunesnės kartos beveik išblėsęs.

80% atsakiusiųjų pripažino, kad tautinė sąmonė ir lietuvių kalbos vartojimas yra labai blogoj, net katastrofiškoj padėtyj, bet didelių pastangų ir skubaus bei sistemingo visų lietuvių darbo dėka bent kiek atitaisomoj ir sulaikomoj.

10% atsakė, kad tautinė sąmonė ir lietuvių kalbos vartojimas yra neatitaisomoj padėtyj, nes senesnioji karta esanti pasenusi, o jaunesnioji karta lietuvybei negrįžtamai žuvusi. Tuščios esančios pastangos ką nors pozityvaus laimėti, nes suamerikonėjimo procesas nesulaikomu tempu paliečiąs visų tautybių žmones. Nors vienas kitas lietuvis ir išmoktų šiek tiek lietuviškai, bet jis vistiek ta kalba gyvenime neskaitys ir nesinaudos.

Tik 2% atsakė, kad Amerikos lietuvių sąmoningumas esąs geroj padėtyj, o lietuvių kalbos blogoj, bet atitaisomoj. Tą savo teigimą atsakiusieji pagrindė didžiuliais Amerikos lietuvių darbais, kuriuos jie atliko ir atlieka Lietuvos laisvinimo ir tremtinių gelbėjimo darbe.

Kas turi imtis tą padėtį pagerinti?

Visos lietuvių institucijos, visuomenė net ir pavieniai asmenys, suinteresuoti lietuvybės klausimu. Į tą lietuvybės pagerinimo akciją pirmiausia turėtų įeiti:

1. Šeima.
2. Mokykla.
3. Lietuviškos bažnyčios.
4. Lietuviškos organizacijos.
5. Spauda.
6. Radijas.
7. Chorai, ansambliai.

Koks vaidmuo šiame lietuvybės kėlimo darbe atitektų seniau gyvenantiems lietuviams?

Seniau gyvenantiems lietuviams reikėtų:

a) visais būdais prisidėti prie lietuviškumo akcijos remiant ją finansiškai.

b) neatsiriboti nuo naujai atvykusių, bet būti jiems patarėjais ir tarpininkais visuose reikaluose.

c) Necharakterizuoti jaunimui Lietuvos kaip tamsios su primityvia kultūra ir visomis prieš pirmą pasaulinį karą buvusiomis negerovėmis ir trūkumais.

Koks vaidmuo šiame darbe atitektų naujai atvykusiems lietuviams?

Naujai atvykusių lietuvių vaidmuo, atsakiusiųjų nuomone ir įsitikinimu, lietuviškos sąmonės ir lietuvių kalbos ugdymo darbe būtų vienas iš svarbiausių. Vykdydami šią svarbią pareigą, jie turėtų pirmiausia:

a) išmokti anglų kalbos, be kurios joks platesnis ir gilesnis lietuviškas veikimas nėra įmanomas.

b) patiems nenutausti ir neleisti savo vaikams nutautėti.

c) artimai bendradarbiauti su seniau atvykusiais lietuviais.

d) nekurti naujų organizacijų, skaldančių lietuvius, bet įsijungti į jau esamas.

e) Amerikoje gimusiame lietuvių jaunime ugdyti lietuvių kalbos meilę.

f) kur galima, organizuoti lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, kultūros kursus, rengti paskaitas, organizuoti diskusijų ir studijų būrelius.

g) nesiimti perdaug viską perorganizuoti iš karto, nesusipažinus su vietinių psichologija, charakteriu ir vietinėmis gyvenimo sąlygomis.

h) santykiuose su visais parodyti korektiškumą, meilę ir supratimą.

i) atsiminti, kad Amerika daugiausia protestantiška, kad lietuviams reikia sunkiai kovoti ir dėl katalikybės išlaikymo.

J.

LIETUVIŠKOSIOS RADIJO VALANDĖLĖS AMERIKOJE

Daugelyje JAV miestų, kur tik yra didesnė lietuvių kolonija, esama ir savos radijo valandos ar pusvalandžio. Kai kuriose didesnėse kolonijose yra jų net po keletą.

Naujai atvykę lietuviai pradžiunga, kad čia esama lietuviškos radijo valandėlės. Jiems miela išgirsti laisvą lietuvišką žodį radijo bangomis, kuris suvaržytas jų tėvynėje. Jie čia, perplaukę platųjį vandenyną, išgirsta lietuvišką dainą ir lietuvišką muziką. Tai jiems primena pareigą nenutautėti. Net ir žila senelė, atvykusi šion šalin prieš daugelį metų ir praradusi savo jėgas darbe, išgirdus radijo bangomis lietuvišką dainą, prisimena savo jaunystės dienas, susimąsto, pradžiunga, o kartais ir pravirksta.

Daug kur mes girdim kalbant, kad lietuviai JAV jau mirę. Klausydamiesi radijo pranešimų, mes jaučiame, kad jie dar gyvi. Iš tų pačių

pranešimų mes patiriame, kad jie gimsta, mokosi, dirba, prekiauja, šaukia susirinkimus, linksminasi, leidžia laikraščius, turi savo mokyklas, parapijas ir vienuolynus. Vienu žodžiu, besiklausydamas lietuviškų radijo programų sužinai, kad dar Amerikoje lietuviai gyvi.

Tai pirmas įspūdis. Bet paklausę vieną, du, tris ir daugiau kartų, tose lietuviškose radijo valandėlėse kažko pasigendam, pajuntam kažkokį tuštumą, banalumą. Pabosta tos pačios senoviškos, prieš 30 ar 40 metų įdainuotų plokštelių dainos. Įkyri tie patys pliki reklaminiai pranešimai, dažnai dargi darkyta lietuvių kalba. Pamažu pajunti, kad lietuviškos radijo valandėlės yra per tuščios, ir supranti, dėl ko jų teklauso tik suinteresuoti asmenys.

Kodėl taip yra? Dėl to, kad daugelis radijo programų vedėjų neturi reikiamų gabumų ir dar mažiau rūpinasi programos parengimu. Vieni tas radijo valandėles veda grynai ideologiniais ar biznio sumetimais, kiti ir stengdamies (o taip dažniausiai atsitinka) negali sukultūrinti savo programų dėl lėšų stokos, dėl to priversti ieškoti reklaminių skelbimų. Vadinasi, šie trūkumai eina ne vien iš radijo programų vedėjų, bet taip pat ir iš lietuviškosios visuomenės nesupratimo moraliai ir materialiai paremti šį kultūrinį darbą.

Taip neturėtų būti ateityje. Radijo vedėjai turi pagerinti savo programas, o lietuviškoji visuomenė turi juos vispusiškai remti. Vienas radijo valandėlės vedėjas, nors jis ir būtų didžiausių gabumų, net ir norėdamas neįstengia visko tinkamai paruošti. Jis turi turėti pagelbininkų, o tokių pagelbininkų šiandieną netrūksta, tik reikia nuoširdžiai su jais bendradarbiauti.

Gražios yra mūsų senovės dainos. Jos atvaizduoja senosios kartos dvasinę būseną. Bet jų negalima visuomet dainuoti. Jas tinka naudoti tik tam tikromis progomis, kad gilios dvasinės liaudies kūrybos nepaverstum šablonu. Esama juk per 100 parapijų ir draugijų, kurios turi puikiausius chorus; turime solistų tiek čia gimusių, tiek iš tremties atvykusių. Turime net iš tremties atkviestą Čiurlionies ansamblį, kuris tremties dienose stebino vokiečius ir amerikiečius. Argi negalima šiomis jėgomis praturtinti radijo programų? Be to, turime duoti progos lietuviškai pasireikšti ir jaunajai kartai, kuri tų progų jau ieško pas svetimuosius, žūdama lietuvybei. Radijo vedėjai, visuomenės remiami, turi pagaminti gražių lietuviškų dainų plokštelių. Bet ir chorai bei solistai turi gerai pasiruošti ir pasirinkti tinkamas dainas, kad nekompromituotų savo vardo ir lietuviškos dainos bei melodijos grožio.

Dainos, paskaitos, skelbimai ir žinios ilgainiui nusibosta, todėl reikėtų įvesti vaidinimų, apysakų, eilių ir gal net juokų. Juk mūsų dvasia pavargusi nuo klaidžiojimo po svetimus kraštus, nuo kasdieninių sunkių ir neįprastų darbų ir nuo miesto triukšmo. Tebūnie tad lietuviškosios radijo valandėlės mūsų dvasinio atsigaivinimo šaltinis.

Beveik visos lietuvių radijo programos transliuojamos iš silpnų stočių, o turėtų būti priešingai. Didelės miestų kolonijos turi savo parapijas, mokyklas, draugijas, minėjimus, koncertus, gi toliau nuo centrų apsigyvenę pavieniai lietuviai nieko neturi. Jie ilgisi kultūringo lietuviško žodžio ir meno, kaip ryto rasos. Tai svarbiau, kad jie girdėtų radijo programas, negu didelių kolonijų lietuviai.

Kiti pasakys: ar tai jau negalima skelbti savo biznio, garsinti savo amato ar specialybės? Viskas galima tik visur turi būti kultūringa forma ir saikas, kad neerzintų jūsų biznis nesuinteresuotų klausytojų.

Čia jaučiu, kad radijo valandėlių vedėjai padarys priekaištą. Kaip tokios radijo programos išsilaikys? Kad mūsų kultūra išsilaikytų, reikia organizuoto darbo ir visuomenės paramos. Jei to nebus, mes turėsime negarbingai žūti pilkoje kasdienybėje. Jei mūsų broliai tremtyje, be cento kišenėje, galėjo išleisti tiek puikių žurnalų, laikraščių ir knygų, jei jie jas išpirko ir perskaitė, tai čia mums gėda, jei neremiame lietuviškų darbų, tarp kurių svarbią vietą užima ir lietuviškos radijo valandėlės. Manau, nevienas vargšu netapsim, jei šiam tikslui kasmet paaukosim kokį dolerį, kurį taip dažnai visai nereikalingiems dalykams išmetam.

Taigi, lietuviškos radijo valandėlės labai reikalingos. Tiesa, daugelio jų programos labai silpnos bet tiek jų vedėjai, tiek lietuviškoji visuomenė turi rūpintis jų meniniu ir kultūrinio lygio pakėlimu ir išlaikymu.

V. G.

PASIKĖSINIMAS PRIEŠ ŠEIMOS PAGRINDUS

Tai, kas šiandien darosi Japonijoje, verčia susimąstyti kiekvieną, kuris nori gelbėti krikščioniškąjį gyvenimą ir krikščioniškąją kultūrą. Baltoji rasė visados bijojo geltonosios, nes pastarosios prieauglis buvo žymiai didesnis, negu Europos ar Amerikos. Tačiau užuot kėlę savo prieauglio procentą, baltieji pasiryžo sumažinti geltonųjų vaisingumą. Nugalėtoji Japonija kaip tik buvo pasirinkta pirmąja šių bandymų auka. Jau ir prieš šį karą gimimų kontrolės propaganda Japonijoje buvo vedama gana intensyviai. Tačiau užėmus šį kraštą amerikiečiams, ši propaganda neteko jokių sąvaržų. Dar daugiau, ji rado pritarimo ir paramos Japonijos politiką tvarkančiuose organuose. Japonijoje išleistas įstatymas, kuris leidžia daryti abortus medicininiais, ekonominiais ir moraliniais(!) sumetimais. Japonijos parlamentas leido steigti antikonceptines priemones gaminančias dirbtuves ir viešai šias priemones pardavinėti ir platinti. Šimtai brošiūrų ir knygų moko japonus, kaip jomis naudotis.

Kad suprastume šiuos faktus, turime paskaityti amerikiečio William Vogt knygą "Road to Survival", kuri mums atskleidžia visą aną demonišką planą pakirsti tautų gyvenimo pačius pagrindus. Joje autorius rašo: "Jeigu Japonija nori atgauti ankstyvesnę savo, kaip stipriai industrinės šalies, vietą pasaulyje, ji turi būti palenkta griežtai kontrolei, kad būtų galima išlaikyti žemą jos karinį potencialą, arba gimimų mažėjimu jos gyventojai turi pasiekti tokį skaičių, kad savo gaminiais galėtų patenkinti savo reikalus, kaip tai yra buvę ligi 1880 metų. Sumažinus jos gyventojų skaičių maždaug ligi Skandinavijos, Japonija galėtų užimti lygiai tokią garbingą vietą pasaulyje, kokią užima Skandinavija" (238 p.). Kitaip sakant, apie 60 milijonų japonų turi išmirti. Ir tai bus galima pasiekti gimimų mažinimu. Tačiau Vogt eina dar toliau. Jam atrodo, kad ir Europos gyventojų skaičius yra per didelis. "Europa su 450 milijonų gyventojų 1975 metais bus daug pavojingesnė, negu ji buvo 1930 m. su 370 milijonų. Europos prieauglio sustabdymas ar net jo sumažinimas būtų didelis žingsnis į pasaulio taiką ir gerovę" (210—211 p.). Todėl Vogt ir drįsta siūlyti Amerikai, kad ji imtųsi priemonių mažinti gyventojų skaičių ne tik Azijoje, bet ir Europoje. Duodama nuskurdusiam pasauliui paramos, Amerika tuo pačiu turinti teisės statyti sąlygų. O viena iš tokių sąlygų kaip tik, pasak Vogto, ir turi būti šelpiamų kraštų gimimų mažinimas. "Mes esame pajėgūs statyti sąlygų, sako Vogt atvirai. — Kiekviena mūsų teikiama pagalba turėtų būti surišta su laisvu tautų noru sustabdyti savo prieauglį. Mes turime reikalauti ne tik spaudos, bet gimimų apsisaugojimo laisvės. Ir jei mes šimtus tūkstančių Amerikos mokesčių mokėtojų dolerių įpumpuojame į įvairius kraštus, tai mes turime būti tikri, kad dalis jų bus skiriama antikonceptinėms priemonėms ir propagandai, kaip jas vartoti" (281 p.). Ir toliau: "Jungtinės Valstybės turėtų

vadovauti pasauliui gimimų apsaugos srityje... Mažos, tačiau reikšmingos premijos turėtų būti mokamos kiekvienam, ypač vyrams, kurie pasiduos paprastai sterilizacijos operacijai. Kadangi tokios premijos patrauktų visų pirma neturtingąjį pasaulio sluogsnį, jos turėtų tikrai reikšmingos įtakos" (ibd.). Vogtas gailisi, kad du milijardai dolerių buvo išmesti atominei bombai pasigaminti, užuot suradus šimtaprocentiškai tikrą antikonceptinę priemonę. Jos veikimas, Vogto manymu, būtų buvęs daug reikšmingesnis, negu atominės bombos.

Jeigu Amerikos valdomose svetimose šalyse nebūtų ženklų, kad šis planas pradeda būti vykdomas, galima būtų tylomis praeiti pro šią knygą, kaip pro fantazijos išgamą. Tačiau visoje amerikietiškos populiacijos politikoje ji įgyja baisios prasmės. Ne tik dėl to, kad Amerikoje ši knyga yra sulaukusi didelio tiražo, bet ir dėl to, kad jos idėjos yra gimusios iš nevienos galvos. Jos apreiškia jau tam tikrą sąjūdį, kuris pirmajam bandymui kaip tik yra pasirinkęs Japoniją. Tai yra demoniškas planas pakirsti tautas biologiškai. Todėl suprantami yra H. Karpf žodžiai, kuriais jis baigia pranešimą apie šį planą: "Šiam neomaltuzianizmui tebūna pasakyta: Mes vakariečiai ir krikščionys statome prieš jūsų planus griežčiausią "Ne". Mes nesusigundysime savo kultūros, savo šeimos, savo džiaugsmo vaikais, savo ateities iškeisti į jūsų kramtomąją gumą, į jūsų konservus ir į jūsų nylons" (plg. Dokumente, 1949 m. 4 nr. 372 p. ir 5 nr. 463 p.).

Iš savo pusės galime pridėti, kad šių planų šviesoje aiškėja, kodėl dabartinę Vokietiją yra užplūdę visoki magazinai, visoki pornografinės rūšies romaniūkščiai ir kita šios srities literatūra. Jie visi prisispyrę reklamuoja antikonceptines priemones ir visokius "moterystės kalendorius". Kada rimti laikraščiai turi kovoti ne tik su medžiaginiais sunkumais, bet ir su formalinėmis kliūtimis; kada kiekvienai knygai išleisti reikia gauti okupacinių organų sutikimas, tai šios rūšies leidiniai eina milijonais egzempliorių. Kažkokia slapta ranka juos gimdo ir palaiko. Ar tai irgi nėra šio "plano" dalis, apie kurią kalba Vogt? Amerikos mokesčių mokėtojai, tur būt, nė nesapnuoja, kokiu būdu mėginama "pagelbėti" Europai jos varguose. Juk tremtinių stovyklose kurį laiką buvo viešai dalinamos antikonceptinės priemonės visiems vyrams. Tik įsikišus mūsiškiams, viešumas buvo panaikintas ir palikta jas pasiimti kiekvienam, kas pageidauja. Tačiau jų tiekimas niekados nebuvo nutrauktas. Tai nėra tik amerikoniškas naivumas. Tai slepia savyje gilesnę prasmę, kurią minėta Vogt knyga kaip tik ir atskleidžia. Velnias yra žmogžudys nuo pat pradžios. Jis žudo ne tik žmogaus dvasią. Jis nori sunaikinti ir jo gyvybę. Tačiau reikia tikėtis, kad Azijos ir Europos tautos duos tinkamą atsakymą į šias demoniškas užmačias.

LIETUVIAI PRIE LA PLATOS

Plati toji upė La Plata, skirianti Argentinos ir Urugvajaus sostines. Siauriausioje vietoje ji siekia iki 50 kilometrų pločio, o nuo Buenos Aires iki Montevideo laivams plaukiant įstriža kryptimi, susidaro net per 200 kilometrų!

Tai tokios upės abiejuose šonuose įsikūrė lietuvių kolonijos. Urugvajaus lietuviai daugiausiai susispietė prie to šalies sostinės, gi Argentinoje daugiausia Avellanedos mieste, prie Buenos Aires. Yra lietuvių ir pačiame didžiajame Buenos Airese, Berisse, Rosarijuje, Cordoboje, bet jau po mažiau. Montevideo priemiestyje Cerre ir Argentinos Avellanedoje mūsų tautiečiai susimetę, galima sakyti, kompaktiškai. Tuose tipiškai darbininkiškuose rajonuose gyvena daugumas iš 30,000 Argentinos ir iš 5,000 Urugvajaus lietuvių.

Naujųjų ateivių iš tremties į Argentiną iki šiolei galėjo atvykti tik apie šešetą šimtų, o Urugvajus teįsileido vos keletą, neįskaitant iš Lietuvos kilusių žydų. Nuo 1948 metų pabaigos į Argentiną įvažiavo tik vienas kitas lietuvis.

P. Amerikos lietuviai išeiviai — jaunesnės kartos žmonės. Gyvenę jau nepriklausomoje Lietuvoje, lankę savas mokyklas, išvykę nepabėgdami nuo rusų kariuomenės. Jų visuomeninės ir kultūrinės nuotaikos, taigi, natūraliai skirtingos nuo senesniųjų pasaulio lietuvių kolonijų.

Čia pastebėtina tik, kokias skirtingas sąlygas rado mūsų tremtiniai, atvykusieji pas gimines ar šiaip jau tautiečius tokioje Argentinoje ir Brazilijoje. Jiems nereikia su ryšuliais ant pečių apkeliauti pustuštes "pampas"—begalines lygumas, ieškant bet kokio darbo; jiems nereikia dienų dienas laukti eilėse prie fabrikų ar darbo biurų raumeninės paklausos; jiems netenka, alkaniems ir nusiminusiems, nakvynės ieškotis kur prie uosto ar pageležinkeliais, skudurinėse, kartoninėse būdelėse.

O prieš dvidešimt metų nevienam taip ir net blogiau būdavo... Negavęs darbo arba darbovietėje išnaudotas, nemokėdamas susikalbėti, kartais netgi į kruvinas riaušes įveltas, ramiųjų Lietuvos laukų vaikas prarasdavo dvasinę pusiausvyrą, nervus, tikėjimą, norą gyventi. Ir rašydavo jis graudų laišką tėviškėn, nostalgiškai svajodamas perbristi Atlantą... Tie žiaurūs ekonominės krizės (1930-1933) metai ir tropikinio bei subtropikinio aklimatizavimosi sunkumai nevisai mažą mūsų išeivijos P. Amerikoje nuošimtį palaužė fiziškai ir morališkai.

Dabar daugumas Argentinos ir Urugvajaus lietuvių gyvena nuosavuose namuose ar nameliuose, žinoma, netaip patogiuose kaip šiaurės Amerikoje, bet jau savuose. Kai kurie turi progresuojančias smulkiosios industrijos įmones, krautuves, pensionus, gražiai kultyvuojamus ūkelius. Fabrikuose dirbantieji su patyrimu, sąžiningumu, ispanų kalbos pramokimu prasiveržė iki geriau apmokamų ir atsakingesnių darbo laipsnių. Yra gana daug neblogai besiverčiančių amatninkų, lygiai gerą vardą turinčių namų apyvokos darbo laipsnių.

Apsidairęs prie La Platos pastebėsi ir lietuviškos kultūros židinėlių: savą bažnyčią, salę, mokyklą, žurnalėlį "Laiką". Kultūros aktyve tektų paminėti Argentinos lietuvių jau nusipelniusį šv. Cecilijos chorą, sekmadieninę radijo valandą "Lietuvos Aidus", Tautinį Ansamblį, literatūros ir meno vakarus, įžymaus pianisto koncertus, lituanistiką svetimtaučių spaudoje ir pan.

K.

PRARASTASIS ROJUS

Dažnai sakoma, kad vaikystė yra žmogaus gyvenimo rojus, kurį jis vėliau palieka ir nebegrįžta. Todėl visos tautos stengiasi, kad jų vaikai iš tikro tokiame rojuje gyventų; kad jie būtų apsupti meilės ir džiaugsmo; kad jiems nestigtų nieko, kas reikalinga jų žmogiškumui išsiskleisti.

Bet štai, vienas Muensterio (i. W.) universiteto profesorius apklausinėjo 3000 Dortmundo vaikų, kuo jie norėtų būti. Ir ką vaikai atsakė? Štai keletas atsakymų. "Aš norėčiau būti plėšriu žvėrimi, liūtu ar tigru, kad galėčiau susirasti maisto, jei reikia, ir jėga". — "Aš norėčiau būti naminiu gyvuliu, geriausia karve, pas ūkininką šiltame tvarte, kad man nereiktų šalti". — "Aš norėčiau būti savo senele, kurią bombos užmušė prieš ketverius metus. Jai gera, nes ji jau viską atlaikė". Ir t.t. — Kokiame pragare turi gyventi šie vaikai, kad jie duoda tokius atsakymus? Koks turi būti baisus jų gyvenimas, jei vaikas nori įsikūnyti tigre ar liūte, kad prisigrobtų maisto; karvėje, kad nereikėtų šalti; užmuštoje senelėje, kad nereikėtų kęsti visų jam regimų baisybių? Šie vaikai neturi rojaus. Jie per anksti buvo iš jo išvaryti. O tokių vaikų Europoje yra šimtai tūkstančių. Ar mūsų vaikai, išvežti į Sibirą, kitaip atsakytų, negu šie Dortmundo vokietukai?

AIDŲ BIČIULIAI — PLATINTOJAI

ANGLIJOJE:

V. Gurevičius, Keresley Hostel, Coventry
Rev. J. Kuzmickas, 21 Ann Place, Bradford
A. Laurinaitis, 43 Victoria St., Manningham - L. Bradford
Miss St. Prapuolenis, 8 West Rd., London S. W. 4
Rev. J. Sakevičius, M.I.C., 21 The Oval Hackney Rd., London E 2, England
M. Šilkaitis, 3 Marlborough, Gate Stables, Lancaster Gate, London W. 2
Rev. J. Steponaitis, St. Patrick's, Widnes, Lancs.

AUSTRALIJOJE:

Rev. Vyt. Balčiunas, O.F.M., St. Anthony's Chapel, Greta, N.S.W. Australia.
V. Cižauskas, 2a Wattle Free Rd., Drumcondra, Geelong, Vic.
A. Giniūnas, c/o P.M.G. Dept. Nelson Bay u., Newcastle, N.S.W.
J. Glušauskas, Weroona, Ave, Ascot Park, Adelaide, S.A.
J. Gylis, Immigration Holding Center, Aranquinty, N.S.W.
V. Gražulis, Railway Camp Huretville, Sydney, N.S.W.
Rev. P. Jatulis, Archbishops House, West Tercera, Adelaide, S. A.
V. Kazokas, 32 Botany St., Bondi Junction, Sydney, N. S. W.
A. Kruzas, Woomera Ave, Ascot Park, Adelaide, S.A.
Rev. J. Tamulis, Lith. C. Center, Cusa Navy Club, 5 Young St., Circular Quay, Sydney
B. Zumeris, 5 Irene Place, East Prahran, Melbourne

PIETŲ AMERIKOJE:

Argentina

Rev. Dr. P. Brazys, Mendoza 2280, Avellaneda, Buenos Aires
J. Kėkštas, Mendoza 2280, Avellaneda, Buenos Aires
Vyt. Namikas, Charlone 1011, Pineyro, Buenos Aires

Brazilija

Rev. P. Ragažinskas, Caixa Postal 4118, Sao Paulo

Chilė

J. Kakarieka, Casilla 3997, Santiago de Chile

Uruguay

K. Čibiras, Juan Haria Perez 2820, Montvideo

ŠIO NUMERIO GARBĖS LEIDĖJA:
MRS. MAGDALENA KLEITONIENĖ
GREENE, MAINE

Vyriausias Redaktorius — Antanas Vaičiulaitis
Redakcinis Kolektyvas: Dr. J. Aistis-Aleksandravičius, T. Dr. L. Andriekus, O.F.M., Bern. Brazdžionis, J. Girnius, Dr. J. Grinius, T. Dr. B. Grauslys, O.F.M., Dr. K. Pakštas, Dr. A. Kučas, J. Pažemeckas, Dr. A. Šapoka, Br. Stočkus, T. J. Vaškys, O.F.M.
Meninė Priežiūra — Teleforas Valius
Leidžia — Tėvai Pranciškonai
Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
Administracijos Adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine

Neleiskime užgesti
LIETUVIŲ KULTŪROS ŽIBURIAMS
Kultūros žurnalo

AIDŲ

PLATINIMO VAJUS
Sausio, vasario ir kovo mėnesiais
Kas sielojasi
lietuviška kūryba, krikščioniškai-tautine kultūra, tautos išlikimu ir Lietuvos laisve,
Skaito, remia ir platina
VIENINTELĮ PASAULIO LIETUVIŲ MOKSLO, LITERATŪROS BEI MENO IR VISUOMENINIO GYVENIMO MĖNESINĮ ŽURNALĄ

AIDUS

KULTŪROS ŽURNALAS AIDAI

buria aplink save aktyviausius mokslininkus, rašytojus ir menininkus ir savo puslapiuose talpina naujausius jų kūrybos darbus

AIDŲ

PRENUMERATOS KAINA METAMS:

JAV ir Pietų Amerikoje — $5.00;
Kanadoje—$5.50; kituose kraštuose—$6.00.

Atskiras numeris —
JAV — 50c.; kitur — 55c.

Prenumeratas ir aukas siųskite sekančiu adresu:

AIDAI, Kennebunk Port, Maine

TENELIEKA NE VIENO LIETUVIO, KURIS NESKAITYTŲ KULTŪROS ŽURNALO AIDŲ

AIDAI